

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

Katedra občanského práva

Rigorózní práce

Alternativní formy rodinného soužití

Vedoucí rigorózní práce: **doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.**

Autorka rigorózní práce: **Mgr. Alena Zdražilová**

květen 2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci s názvem „Alternativní formy rodinného soužití“ zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, ze kterých jsem pro svou práci čerpala, a to způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Zároveň prohlašuji, že jsem tuto práci nepoužila k získání jiného nebo stejného titulu.

V Doubravě dne 5. 5. 2011

.....
Mgr. Alena Zdražilová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala

☞ vedoucí rigorózní práce - doc. JUDr. Sentě Radvanové, CSc. za její čas, ochotu, vstřícnost a připomínky k mé rigorózní práci.

A dále svým nejbližším za jejich morální podporu.

Obsah rigorózní práce

Čestné prohlášení

Poděkování

Obsah

Úvod

I. oddíl: Nesezdané soužití.....	1
1. Obecně.....	1
2. Rodina.....	2
3. Nesezdané soužití.....	6
4. Postavení osob žijících v nesezdaném soužití.....	10
4. 1 dle Občanského zákoníku.....	10
4. 2 druh a družka.....	12
4. 3 dle Zákona o rodině.....	13
5. Vznik.....	13
6. Práva a Povinnosti.....	16
6. 1 v osobnostní sféře.....	16
6. 2 v majetkové sféře.....	16
7. Výživné.....	18
7.1 mezi partnery žijícími v nesezdaném soužití.....	18
7. 2 Vyživovací povinnost neprovdané matce.....	19
8. Bydlení.....	22
8. 1 Nájem.....	23
8. 2 Podnájem.....	24
8. 3 Přejednájímu.....	24
8. 4 Družstevní byt.....	26
8. 5 Podílové spoluvlastnictví	26
9. Dědické právo.....	27
9.1 Dědění ze zákona.....	27
9. 2 Dědění ze závěti.....	28
10. Rodinné právo.....	30
11. Osvojení.....	38
12. Zánik nesezdaného soužití.....	39

13. Sféra sociálního zabezpečení	40
13. 1 Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.....	41
13. 2 Zákon č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění...41	
13. 3 Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře	42
13. 4. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu	42
13. 5 Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.....	43
13. 6 Zákon č. 100/1998 Sb., o sociálním zabezpečení.....	43
14. Sféra práva trestního.....	44
15. Sféra ochrany mladistvých.....	47
16. Sféra správního práva.....	47
17. Sféra pracovního práva.....	48
18. Sféra daňového práva.....	50
19. Zahraniční úprava.....	50
20. Závěr.....	51
II. oddíl: REGISTROVNÉ PARTNERTVÍ.....	53
1. Obecně k homosexualitě.....	53
2. Historie homosexuality.....	54
2. 1 Starověk.....	54
2. 2 Středověk.....	56
2. 3 Renesance.....	56
2. 4 Novověk.....	57
3. Historie v České republice.....	58
4. Právní zakotvení v České republice.....	59
4. 1 Ústava České republiky.....	59
4. 2 LZPSV.....	60
4. 3 Občanský zákoník.....	60
4. 4 Přestupkový zákon.....	62
4. 5 Pracovní právo.....	62
5. Právní úprava v zákonech novelizovaných zákonem o registrovaném partnerství...62	
5. 1 Trestní zákon.....	62
5. 2 Trestní řád.....	62
5. 3 Zákon o rodině.....	63
5. 4 Občanský soudní řád.....	63

5. 5 Občanský zákoník	63
5. 6 Zákoník práce.....	64
5. 7 Zákon o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění.....	64
5. 8 Zákon o životním minimu a zákon o státní sociální podpoře.....	64
5. 9 Zákon o přestupcích.....	64
5. 10 Zákon o soudních poplatcích.....	64
5. 11 Zákon o správě daní a poplatků.....	65
5. 12 Zákon o občanských průkazech.....	65
5. 13 Zákon o evidenci obyvatel a rodných číslech.....	65
5. 14 Zákon o matrikách, jménu a příjmení.....	65
5. 15 Zákon o péči o zdraví lidu.....	65
5. 16 Zákon o zaměstnanosti.....	65
5. 17 Živnostenský zákon.....	66
6. Vývoj zákona o registrovaném partnerství.....	66
6. 1 Rok 1993.....	66
6. 2 Rok 1995.....	66
6. 3 Rok 1998.....	67
6. 4 Rok 1999.....	67
6. 5 Rok 2000/2001.....	68
6. 6 Rok 2002.....	70
6. 7 Rok 2004.....	70
6. 8 Rok 2005.....	71
7. Zákon o registrovaném partnerství.....	72
7. 1 Vznik registrovaného partnerství.....	73
7. 2 Práva a povinnosti registrovaných partnerů.....	74
7. 3 Zánik registrovaného partnerství.....	77
7. 4 Argumenty ve prospěch registrovaného partnerství.....	78
7. 5 Argumenty v neprospěch registrovaného partnerství.....	78
8. Osvojení.....	80
9. Právo Evropské unie.....	83
9.1 Severský model.....	83
9. 2 Francouzský model.....	83
9. 3 Nizozemský model.....	84

10. Zahraniční úprava – Francie.....	85
10. 1 Vznik PACSu.....	88
10. 2 Práva o povinnosti PACSu.....	91
10. 3 Zánik PACSu.....	92
10. 3. 1 z vůle strany.....	93
10. 3. 2 smrtí jednoho z partnerů.....	94
10. 3. 3 sňatkem a/nebo uzavřením nového partnerství.....	94
11. Závěr.....	95
12. Alternativní formy rodinného soužití de lege ferenda.....	96
12. 1 Potřebnost nové právní úpravy.....	97
12. 2 Pojetí a systematika nové právní úpravy.....	97
Seznam zkratk	
Seznam použité literatury	
1. Knihy	
2. Právní předpisy	
3. Časopisy, články a studie	
4. Internetové zdroje	
Stručný přehled práv a povinností nesezdaného soužití	
Přehledná tabulka práv a povinností manželů a registrovaných partnerů	
Abstrakt	
Resumé	

Úvod

Předkládaná rigorózní práce pod názvem „Alternativní formy rodinného soužití“ se zaměřuje na dvě formy rodinného soužití, a to nesezdané soužití a registrované partnerství.

Rigorózní práce Alternativní formy rodinného soužití je rozdělena do dvou hlavních oddílů nazvaných podle dvou forem rodinného soužití - Nesezdané soužití a Registrované partnerství. Oba oddíly se následně dělí na kapitoly, které se případně člení na podkapitoly.

Výše uvedené formy rodinného soužití jsem si pro téma rigorózní práce vybrala proto, že jde o problematiku v posledních letech diskutovanou, a to jak v oblasti práva, tak společnosti i morálky, a to celosvětově. Alternativní formy rodinného soužití jsou aktuální mj. i proto, že se bezprostředně mohou týkat každého z nás.

Přínos rigorózní práce vidím mj. v dosavadní nevyčerpatelnosti těchto dvou forem alternativního rodinného soužití, v rozdílných náhledech laické a odborné veřejnosti na neexistenci komplexní platné právní úpravy nesezdaného soužití a relativní novost právní úpravy registrovaného partnerství v České republice s ohledem na stále neukončený nárůst osob žijících mimo manželství.

Cílem této rigorózní práce bude především charakterizovat alternativní formy rodinného soužití, vymezit pojmy rodina, nesezdané soužití a registrované partnerství, vymezit jejich místa ve společnosti a v platné právní úpravě, zhodnotit jejich vývoj v různých etapách historického vývoje společnosti a jejich aktuálnost z dnešního pohledu, zabývat se jejich interpretací a aplikací v právu rodinném v návaznosti na právo občanské s ohledem na rekodifikaci občanského zákoníku.

Práce si klade za cíl provést podrobný rozbor současného i dřívějšího stavu alternativních forem rodinného soužití a legislativních snah o jejich uzákonění v České republice.

Práce se zabývá i úvahami *de lege ferenda* s ohledem na připravovanou rozsáhlou rekodifikaci občanského práva, tedy i práva rodinného.

Cílem je kritické zhodnocení současné právní úpravy a potvrzení hypotézy o potřebnosti právní úpravy nové, a to jak v případě soužití osob stejného pohlaví, tak párů heterosexuálních.

V práci jsou rozebírány argumenty hovořící pro legislativní změny v této oblasti, jejich pozitivní a negativní dopady. Pozornost je věnována i problematice dětí žijících v

jiných, než manželstvím založených, rodinách. Pojednáno je také o možnostech a perspektivách v oblasti osvojení.

Právní řád České republiky s osobami žijícími přímo v nesezdaném soužití nepočítá, přesto jejich postavení odvozuje z ustanovení některých zákonů.

Jedním z cílů této práce je vymezení postavení osob žijících v nesezdaném soužití z hlediska jednotlivých právních předpisů, např. dle práva občanského, práva sociálního zabezpečení a dalších právních odvětví¹.

Pro chápání problematiky z širšího úhlu pohledu práce obsahuje porovnání s ostatními demokratickými evropskými státy, které zákonnou úpravu alternativních forem rodinného soužití, konkrétně nesezdaného soužití a registrovaného partnerství, ať určenou párům heterosexuálním nebo homosexuálním, či obdobného institutu, ve svých právních rádech již mají. Z nich větší pozornost bude věnována právní úpravě Francie², která pro páry stejného i opačného pohlaví uzákonila v roce 1999 zákon o občanském paktu solidarity, tzv. Pacte civil de solidarité.

Naopak v druhém oddílu nazvaném Registrované partnerství je problematika registrovaného partnerství právně upravena, a to relativně novým zákonem č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen „ZoRP“).

Ve své práci použiji metody logické, historické a komparační. Výsledkem srovnání bude vymezení situací, ve kterých osoby žijící v nesezdaném soužití a osoby žijící v registrovaném partnerství mají stejné postavení jako manželé, ve kterých ne, příp. zda pro ně existuje speciální úprava.

Porovnání vývoje, vzniku, zániku, práv a povinností osob rozdílného pohlaví v soužití nesezdaném a osob stejného pohlaví v registrovaném partnerství bude provedeno jak v oblasti soukromoprávní, tak v oblasti veřejnoprávní.

Výsledkem mé rigorózní práce by měla být prakticko - teoretická studie o alternativních formách rodinného soužití, přičemž si jako autorka rigorózní práce nekladu za cíl vyčerpávajícím způsobem postihnout dvě výše uvedené alternativní formy v celé jejich škále, ani provést detailní komparaci všech institutů rodinného práva České republiky s právními úpravami rodinného práva zahraničních států. Naopak má rigorózní práce si klade za cíl poukázat na pozitivní a negativní právní a faktické

¹ viz více kapitoly 13. - 18.

² viz více II.oddíl, kapitola 10. Zahraniční úprava - Francie

aspekty alternativních forem rodinného soužití s poukazem na konkrétní práva a povinnosti osob, ať už žijí v homosexuálním či v heterosexuálním soužití.

I. NESEZDANÉ SOUŽITÍ

1. obecně

Člověk vždy byl a bude tvorem společenským. Už od narození je obklopen jedinci, kteří ho, ať už pozitivně či negativně, ovlivňují. Na počátku jeho života je to rodina, která má největší vliv na vývoj jeho osobnosti. Později se jedinec dostává do společností mimo rodinu – škola, kamarádi, přátelé, kolegové v zaměstnání. Je přirozeností člověka sdružovat se s ostatními a vytvářet vzájemné vztahy.

Postavení rodiny ve společnosti je velmi důležité. Rodina je považována za základní a nejvýznamnější jednotku společnosti, jejíž společenský význam je nezastupitelný. Vymezení postavení rodiny a jejího složení prošlo historickým vývojem, který byl v různých dobách odlišný. Současné pojetí „malé“ rodiny neodpovídá pojetí, které zde bylo v minulém století. Mezi odborníky nepanuje shoda, ale spíše se kloní k názoru, že za rodinu lze považovat soužití muže a ženy, kterým se narodí dítě. Jiné svazky připomínající rodinu byly označovány jako „pseudorodina“³, ať už by šlo o tzv. neúplné rodiny, tj. matky samoživitelky, osamělého rodiče s jedním či více dětmi, osoby spolužijící, které se rozhodly pro život bez vlastních dětí, atd. V současné době se však pojmy rodiny a pseudorodiny stírají.

Jak vyplývá z příslušných ustanovení zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších změn a doplňků (dále jen „ZOR“), vytváření rodiny je svěřeno především muži a ženě žijícím v manželství. Rodině založené manželstvím jsou právním řádem přiznána určitá práva a povinnosti, zároveň jí právní řád poskytuje ochranu. I když je manželská rodina preferována, neznamená, že by na tzv. jiná partnerská soužití právní řád nereagoval nebo je přímo zakazoval. Jiná soužití jako nesezdané soužití nebo registrované partnerství mohou také vytvářet rodinu, včetně vychovávání dětí.

Další důvodem, proč nesezdané soužití nabývá na oblíbenosti, je odlišný pohled dnešních mladých lidí na instituci manželství. Pro mnoho z nich je uzavření manželství zastaralou institucí. Stále více mladých lidí žije spolu jako druh a družka v nesezdaném soužití, v jakémsi předstupni manželství, z nichž část ani nemá úmysl uzavřít manželství. Institutu nesezdaného soužití právní řád České republiky nepřiznává právní následky a nechrání ho jako manželství.

³ Možný, I.: Sociologie rodiny, Slon Praha 1999

Stoupající počet mladých osob žijících v nesezdaném soužití je důkazem jeho aktuálnosti. Přesto, že jde o populární „trend“, právní řád neobsahuje speciální právní úpravu, která by upravovala vznik nesezdaného soužití, jeho zánik, podmínky v oblasti majetkoprávní, rodinněprávní, dědické atp., což má za následek nejasné postavení osob žijících v nesezdaném soužití z pohledu práva. Fakticky nesezdané soužití existuje jako vztah muže a ženy, tj. soužití heterosexuálních osob bez vstupu do manželství⁴, které se stejně jako manželství vyznačuje určitou dlouhodobostí, stálostí, společným životem dvou osob spočívajícím ve sdílení společné domácnosti⁵, už od nepaměti vedle právem upravené formy soužití dvou heterosexuálních osob, tj. manželství.

2. Rodina

Pro účel této rigorózní práce je třeba se seznámit s historickým původem pojmů rodiny, nesezdaného soužití a registrovaného partnerství, jejich právním vývojem a legislativním zakotvením. V historii objevíme význam rodiny, manželství a nesezdaného soužití a důvody, proč vznikly a proč je minulost nepohřbila. Rodina, manželství a nesezdané soužití prodělaly historický vývoj, jejich podobu a chápání ovlivnila jak minulost, tak i současnost, a to prostřednictvím společnosti a státu. Zdrojem informací o významu a obsahu rodiny, manželství a nesezdaného soužití v současnosti je legislativa České republiky.

V samém začátku je nezbytné vymezit obsah pojmu rodina. Rodina je zásadním pojmem pro tuto práci, rodina vznikne v manželství, nesezdaném soužití i v registrovaném partnerství.

Už od počátku lidstva spolu lidé žili v určitých společenských celcích. Prvními pospolitě žijícími osobami, tzv. tlupami, jejichž jediným smyslem bylo „přežít“, byli sběrači, lovci a později zemědělci. Ženy v tomto společenství se staraly o oheň, jídlo a potomky. Muži chodili na lov a bránili svou tlupu před zvířaty či jinými tlupami. Postavení muže a ženy zde bylo předem dané⁶. Hlavou společenství byl muž, který rozhodoval o všech záležitostech. Institut rodiny, jak jej známe dnes, neexistoval.

Ve starověku byla rodina důležitou společenskou jednotkou. Antická civilizace byla civilizací otrokářskou a do určité míry civilizací městskou, čímž byla dána podoba

⁴ laickou veřejností nazýváno jako život na psí knížku

⁵ viz www.wikipedia.cz

⁶ Horská, P., Kučera a kol.: Děťství, rodina a stáří v dějinách Evropy, Panorama Praha 1990

rodiny. Do rodiny se počítaly všechny osoby, tedy i otroci, kteří podléhali jedné osobě - hlavě rodiny⁷.

Starověké řecké a římské manželství bylo monogamní, ale rozlučitelné. Vedle manželství, tedy svazku uzavíraného v zájmu muže založeného na úmyslu vzít si ženu za manželku a matku svých legitimních dětí, existoval tzv. konkubinát, který byl umožněn bezdětným ženatým mužům k zajištění dědiců. Konkubinát byl zaveden císařem Augustem jako chráněný institut proti cizoložství a prostituci, které byly odsuzovány. Konkubinát byl trvalým soužitím muže a ženy, kdy úmyslem muže nebylo mít manželku, ale souložnici. V konkubinátě⁸ žili lidé, kterým bránila nějaká zákonná překážka žít v manželství (např. muži vlivného postavení se nesměli ženit s ženami nízkého původu, tedy s herečkami, prostitutkami apod.). Jednalo se o poměr faktický, ne právní.

S nástupem křesťanství se začala vytvářet přísná monogamie a nerozlučitelnost manželství⁹, které bylo plně pod kontrolou církve. Katolická církev činila podstatné rozdíly mezi dětmi manželskými a nemanželskými. Tento typ rodiny je charakterizován jako patriarchální typ rodiny¹⁰, kdy muž je hlavou rodiny a status celé rodiny a ostatních členů se odvíjí od jeho statusu. Žena se starala o chod domácnosti a výchovu dětí jako tzv. „strážkyně rodinného krbu“.

Druhým typem rodiny je tzv. egalitářský typ rodiny¹¹, charakteristický demokratizací ve vztazích mezi mužem a ženou. Jedná se o rovnostářský typ se vzájemnou zastupitelnou kooperací muže a ženy jako rovnocenných partnerů. Začátkem rozpadu tradiční, tj. patriarchální rodiny byl příchod průmyslové revoluce. Základní jednotkou se stává rodina osvobozená od širokého příbuzenstva se zaměstnanou ženou a malým počtem dětí¹².

Právní řád České republiky pojem rodiny nedefinuje. Rodina není subjektem právních vztahů, právně způsobilými subjekty mohou být pouze jednotliví členové rodiny. Rodina je sociální společenství na právu nezávislá, právu předcházející, na rozdíl od manželství, které je společenství právem vytvořené.¹³ ZOR pojem rodina používá pro vztah rodičů a dětí. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a

⁷ tzv. patria potestas - moc otcovská

⁸ Kíncl J., Urfus V.: Římské právo, Panorama Praha 1990

⁹ Právní rádce č. 9/1994 - Effenberger, K.: O svazku manželském

¹⁰ Možný, I.: Sociologie rodiny, Slon Praha 1999

¹¹ Možný, I.: Sociologie rodiny, Slon Praha 1999

¹² Veselá, R. a kol.: Rodina a rodinné právo, Eurolex Bohemia Praha 2005

¹³ Právník č. 2/1996 - Knapp, V.: K teoretickým problémům rodinného práva

svobod (dále jen „LZPSV“) poskytuje ochranu rodině bez ohledu na její právní stav a rodičovství.¹⁴

Rodina není totéž co manželství, i když ZOR rodinu založenou manželstvím preferuje a poskytuje jí větší ochranu. O rodinu půjde i tehdy, jestliže rodiče dítěte budou spolu žít, aniž by uzavřeli manželství, jako rodinu chápeme i soužití jen jednoho rodiče s dítětem apod.¹⁵

Rodina je základní a nejvýznamnější společenskou jednotkou. Její význam je nezastupitelný a z toho důvodu je chráněna zákonem. Je tradičním prostředím, ve kterém dochází k utváření a reprodukci sociálních vztahů¹⁶.

Z hlediska sociologického tvoří rodina jednu za základních institucí¹⁷ zajišťující primární a sekundární potřeby každého jedince. Rodina je podle sociologické nauky jednou z nejdůležitějších sociálních skupin, podle nauky ekonomické je základní ekonomickou jednotkou společnosti.

Vzhledem k významným a výrazným změnám v dějinách lidstva se tradiční význam pojmu rodina posunoval, naposledy na našem území po roce 1989. V důsledku společenských a politických změn po roce 1989 došlo k proměně společnosti a její základní jednotky, tj. rodiny způsobem, který otevřel lidem lákavější a dostupnější alternativní formy soužití, konkurenční způsoby života, než byla tradiční role otcovství a mateřství v právu rodinném. Na rodinu už není nahlíženo jen jako na jednotku tvořící dva dospělé jedince rozdílného pohlaví a několik (nejčastěji dvě či tři) nezletilé děti. Rodinu v dnešním slova smyslu můžeme vnímat jako soužití jednoho dospělého jedince s nezletilým dítětem. Do budoucna, bude-li větší liberálnost a tolerance ve společnosti, budeme moci pod pojem rodina zařadit i soužití osob stejného pohlaví s jedním či více nezletilými dětmi.

Primárním účelem rodiny dnes již není pouhá reprodukce a následná výchova nových jedinců. Současná definice rodiny není vymezována jen jako jednotka tvořící matku, otce a děti spojené pokrevním příbuzenstvím, manželstvím či osvojením. „Moderní“ definice do svého okruhu zahrnuje i rozvedené manžele společně s jejich, jeho a společnými dětmi, partnery po zrušení registrovaného partnerství, osoby stejného pohlaví žijící společně, osoby různého pohlaví žijící ve společné domácnosti atp.

¹⁴ viz čl. 32 usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o Listině základních práv a svobod jako součásti Ústavního pořádku ČR

¹⁵ Hrušáková, M., Králíčková, Z. : České rodinné právo, Brno 2006

¹⁶ Hrušáková, M., Králíčková, Z. : České rodinné právo, Brno 2006

¹⁷ Všeobecná encyklopedie Diderot, Nakladatelství Dům OP, Praha 1999

Do budoucna dle názoru sociologů¹⁸ by pojem rodina mohl být chápán jako soužití dvou nebo více osob bez ohledu na jejich pohlaví, které sdílejí zdroje, odpovědnost za své rozhodování, hodnoty a cíle, mají k sobě dlouhodobé závazky, aniž by byla možná založit pouze manželstvím.

Rodina a rodinné právo jsou významné instituty občanského práva, jsou vymezeny právním řádem¹⁹ a mají své opodstatněné místo v hierarchii zákonných pravidel, na jehož vrcholu trůní normy ústavní, tj. normy s nejvyšší právní silou. LZPSV, konkrétně článek 32 Ochrana rodičovství, rodiny, dětí a mládeže, dále článek 6 odst. 1 Ochrana lidského života a článek 11 odst. 1 Budování materiálních základů rodiny, chrání rodinu jako takovou, aniž se zmiňuje o manželství. Přesto ZOR vymezuje rodinu založenou manželstvím jako základní článek společnosti, která všestranně chrání rodinné vztahy. Manželství je chápáno jako právní vztah mezi mužem a ženou za splnění předepsaných podmínek. Z tohoto důvodu nelze nazývat manželstvím svazek mezi osobami stejného pohlaví. I zahraniční právní úpravy v této souvislosti hovoří o registrovaném partnerství osob téhož pohlaví.²⁰ Jak již bylo výše řečeno, ZOR neobsahuje legální definici rodiny. Rodina jako taková není subjektem práva, subjektem jsou její jednotliví členové. Z jednotlivých ustanovení zákona ale můžeme dovodit, že rodina je chápána především ve vztahu rodič a dítě. Právní úprava rodiny není založena pouze na existenci manželství jako jediné možné formy rodiny, ale ZOR jiné formy rodiny neuvádí.

Rodina v širším pojetí je trvalé společenství jednoho muže s více ženami, tzv. polygamie nebo jedné ženy s více muži, tzv. polyandrie, v nejužším pojetí je trvalým spojením jednoho muže a jedné ženy (monogamie). Členové rodiny jsou spojeni společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností a vzájemnou pomocí.²¹

Nezodpovězenou otázkou zůstává, je-li právní řád České republiky pro rodinu určující, nakořik rodina a rodinný život překračuje hranici vymezenou právním řádem, že se vytváří vztahy a okolnosti právem neupravené, fungující jen na bázi morální, jak tomu do nedávné doby bylo např. v případě soužití homosexuálních dvojic.²²

¹⁸ Možný, I.: Sociologie rodiny, Slon Praha 1999

¹⁹ Právní praxe č. 2-3/1999 - Wardle, L. D.: Vztahy rodiny a státu

²⁰ Právní rozhledy č. 5/1998 - Gregorová, Z., Králíčková, Z.: Nesezdané soužití v právním řádu ČR

²¹ Velký slovník naučný m-ž., 10. vydání, Diderot, 1999

²² Zdravotnické právo č. 2/2004 - Radvanová, S.: Portrét rodiny

Ač je rodina považována za institucionální součást společnosti, právní řád ji nepřiznává právní subjektivitu. Rodina tedy není subjektem práv a povinností jako například u sdružení založených podle smlouvy o sdružení podle § 829 an. OZ.

Rodinné právo v České republice je právně upraveno relativně skromně, vystačí si v základě s právní úpravou v OZ, ZOR a v relativně novém ZoRP.

Definice rodiny byla zakotvena v ZOR vydaném v roce 1963, novelou ZOR č. 91/1998 Sb. z roku 1998 se ze ZOR vypustila definice rodiny, přesto ZOR s pojmem rodina pracuje, a to v § 1 odst. 2 ZOR, kde je manželství definováno jako trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem a v odst. 2 stejného paragrafu je stanoveno, že hlavním úkolem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí. V důvodové zprávě se píše, že celá staletí bylo základem rodiny manželství, které bylo chápáno jako „právní vztah po právu vznikající a zanikající a naplněný příslušným obsahem, tj. subjektivními právy a povinnostmi manželů“.²³

Rodina je chráněna také na mezinárodní úrovni, ale ani mezinárodní právo pojem rodiny nedefinuje. Ochrana, jíž se má dostat rodině založené manželstvím na rozdíl od ochrany rodiny založené jinak, není řešena. Zdůrazňuje se právo rodiny na soukromí a na ochranu před svévolným zasahováním do rodinného života. Děti narozené mimo manželství nemají být diskriminovány v porovnání s dětmi narozenými v manželství.²⁴ Ochrana rodiny je zakotvena např. v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech, v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, v Evropské úmluvě o lidských právech - v ustanoveních o ochraně rodinného života²⁵. Toto právo je pojímáno široce, vztahuje se také na vztahy mezi blízkými příbuznými.

Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství z roku 1975 směřuje k odstranění diskriminačních rozdílů, což je zaručeno právní úpravou v ZOR. Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy o rodičovské zodpovědnosti č. 4/84 se vztahuje na všechny rodiče bez ohledu na jejich právní postavení.

3. Nesezdané soužití

Nesezdané soužití v užším pojetí je „soužití dvou jedinců opačného pohlaví ve svazku podobném manželství bez formálního uzavření sňatku“. Za nesezdaná soužití

²³ Zdravotnické právo č. 2/2004 - Radvanová, S.: Portrét rodiny

²⁴ Haderka, J. F.: Aktuální otázky rodinného práva, MU Brno, 1993

²⁵ viz čl. 8 Úmluvy

obecně považujeme takovou situaci, kdy mladý pár žije i bydlí ve společné domácnosti a zpravidla také společně hospodaří, aniž by uzavřel manželství. V nesezdaném soužití muž a žena žijí a hospodaří ve společné domácnosti, aniž by spolu (zatím) uzavřeli sňatek. Tito partneři žijí ve společné domácnosti a společně hospodaří.

Nesezdané soužití můžeme rozdělit do dvou typů. Prvním typem je nesezdané soužití jako forma partnerství, což znamená, že jedinec žijící v nesezdaném soužití nehodlá do budoucnosti uzavřít manželství a nynější stav mu vyhovuje. Nesezdané soužití považuje za celoživotní strategii.

Druhý typ nesezdaného soužití je považován za předstupeň manželství, tzn. že si dva jedinci žijící v nesezdaném soužití „zkouší“ svůj společný život před uzavřením sňatku. Jde zde spíše o formu chození a poznávání se.

Právní řád České republiky komplexně problematiku nesezdaného soužití neupravuje, právo nepracuje s legální definicí nesezdaného soužití, přesto s ním v určitých právních předpisech počítá.²⁶

Oproti rodině je nesezdané soužití relativně novým společenským jevem. V západních zemích se začalo objevovat v 60. letech 20. století, v době, kdy se začala měnit moderní společnost - vzrostla vzdělanost žen i jejich široká participace na trhu práce. Z většiny žen tzv. v domácnosti se staly ženy zaměstnané, emancipované, finančně nezávislé na mužích (ať už šlo o manžela, otce či bratra). Se změnou moderní společnosti došlo ke změnám i v rodinných vztazích, došlo k liberalizaci sexuálních norem, akceptaci předmanželského sexu a oddělení pohlavního styku od zplození dětí, což je důsledkem vyvinutí relativně spolehlivé antikoncepce.

Nesezdané soužití se fakticky objevovalo již u nevolníků a tzv. nízkých vrstev obyvatel. Nesezdané soužití v současném pojetí se zrodilo ve Švédsku a Dánsku, kde je nejvíce rozšířeno a staví se na roveň manželství. Počet nesezdaných soužití stoupá i v ostatních zemích jako v USA, Anglii, Austrálii a Kanadě. Obecně lze konstatovat, že nesezdané soužití heterosexuálních partnerů je ve většině států společensky akceptováno poměrně dlouhou dobu, v poslední době se i jemu v mnoha státech dostává výraznější pozornosti zákonodárců.

Nesezdané soužití je chápáno jako fáze chození a předstupeň sňatku. V 2. polovině 80. let 20. století se nesezdané soužití stalo v západních zemích masovým jevem. Způsobilo pokles sňatečnosti, zvýšilo průměrný věk mužů a žen v době, kdy

²⁶ Právní rozhledy č. 5/1998 - Gregorová, Z., Králíčková, Z.: Nesezdané soužití v právním řádu ČR

uzavírali první sňatek, a mj. jeho důsledkem je i rostoucí počet dětí narozených mimo manželství. Tím, že dva lidé spolu žijí v nesezdaném partnerství a odkládají vstup do manželství, si prodlužují mládí a dospívání. Což lze vypořádat z intervalu mezi tzv. biologickou schopností zplodit dítě a sociálně-psychologickou připraveností k rodičovství. Především u vysokoškolských studentů se prodlužuje období mezi biologicko-psychologickou a ekonomicko-profesní dospělostí. Velký význam se přičítá antikoncepci, prostřednictvím které došlo k oddělení pohlavního styku a možnosti početí. V souvislosti s tím došlo k legitimizaci předmanželského a mimomanželského pohlavního styku.

Nesezdané soužití je svazek podobný manželství s rozdílem, že mezi nimi nebyl uzavřen sňatek, tzn. muž a žena žijící v nesezdaném soužití nejsou manželé. V odborných člancích, knihách či studiích se používá nejčastěji termín nesezdané soužití, avšak vyloučeny nejsou ani pojmy nemanželské soužití, soužití bez sňatku, faktické soužití, manželství na zkoušku, soužití bez svatby, soužití druha a družky, soužití na psí knížku, kohabitace, konkubinát apod.

Ať zvolíme kterékoli z výše uvedených pojmenování, lze jejich obsah shrnout tak, že jde o nemanželské soužití za podmínky, že dvě osoby rozdílného pohlaví tvoří určité dlouhodobé životní společenství, kterému není poskytována taková právní ochrana jako institutu manželství. ZOR ani jiný právní předpis neobsahuje definici nesezdaného soužití. OZ používá pojmy domácnost, osoby blízké, osoby spolužijící²⁷.

Mnoho partnerů, a to nejen mezi mladou generací, dává přednost soužití faktickému, bez požehnání úřadů nebo oprávněné církve, před soužitím v manželství. Náš právní řád, ovlivněný tradičním pojetím rodiny a vztahů mezi mužem a ženou nechrání neformální svazky tak, jako hájí manželství. Z manželství vedle výhod na straně jedné vyplývá i řada povinností a závazků. Právě nižší právní ochrana partnerů v nesezdaném soužití je „daní“ za nekonformní způsob soužití.²⁸ I přes nedostatečnou právní ochranu osob žijících v nesezdaném soužití v právním řádu, je tento způsob soužití velmi častý. Je statisticky dokázáno, že se snížil počet sňatků, a to jak uzavíraných poprvé nebo poněkolkáté, dále se zvýšil počet osob žijících v nesezdaném soužití, obecně vzrostl počet rozvodů a rozchodů, navýšil se počet neúplných rodin s jedním rodičem (tj. v domácnosti žije jen jeden rodič se jedním či více dětmi), klesl počet

²⁷ viz více oddíl I., podkapitola 4.1 dle Občanského zákoníku

²⁸ viz více článek Právní poměry druha a družky z 5. 12. 2005 na www.stavba.tvujdum.cz

porodů, více dětí se rodí mimo manželství, vzrostl počet zaměstnaných žen i párů, kde jsou zaměstnání oba partneři.

Postupným vývojem společnosti se stalo nesezdané soužití běžným a společensky akceptovaným jevem. Stále více partnerů opačného pohlaví dává přednost soužití faktickému, tedy v nelegitimním svazku, před soužitím v manželství. Zatímco Všeobecný zákoník občanský platný na našem území až do roku 1950 se v této souvislosti zabývá pouze postavením nemanželských dětí, které bylo oproti dětem manželským právně i společensky značně nevýhodné, od roku 1948 byl jednou dobu poměr druh - družka zapisován i do občanského průkazu.

Nesezdaná soužití jsou podle zařazení do sociálních skupin nejvíce rozšířena mezi lidmi nezaměstnanými, naopak nejméně jsou zastoupeni důchodci.

Nesezdané soužití volí jako formu rodinného soužití spíše mladí lidé, s věkem počet nesezdaných soužití klesá. Střední délkou doby trvání nesezdaného soužití jsou dva roky, pravděpodobně je tomu proto, že většina z nesezdaného soužití se v této době buď rozejde anebo se rozhodne uzavřít manželství, a to zpravidla v situaci, kdy partnerka otěhotní²⁹. Do té doby jsou oba heterosexuální jedinci žijící v nesezdaném soužití přesvědčeni, že uzavírat manželství je zbytečné, když nejsou děti a nesezdané soužití jim vyhovuje.

Nesezdané soužití je zde chápáno jako trvalé soužití dvou osob opačného pohlaví, vytvářející jakési společenství. Tyto osoby spolu trvale žijí a společně uhrazují své potřeby.

Heterosexuálně zaměřeni lidé nejčastěji volí mezi manželstvím a nesezdaným soužitím. Pro někoho manželství znamená závazek a nesezdané soužití svobodu. Pro jiného může znamenat manželství jistotu, nesezdané soužití nejistotu. Jako dvě strany stejné mince. Současná doba nabízí více forem partnerského soužití. Kromě ZOR preferovaným manželstvím, kterým se tato práce nebude zabývat, nesezdaného soužití a registrovaného partnerství, které tvoří hlavní kostru této práce, jsou dalšími možnými formami život bez partnera, moderně nazývaný jako tzv. single - styl³⁰ nebo tzv. neúplná rodina³¹.

Rozchod v případě nesezdaného soužití je obecně považován za méně závažný než rozvod manželství, přitom obě formy zániku mohou vycházet ze stejného důvodu,

²⁹ dle výzkumu Českého statistického úřadu až 83% dotázaných

³⁰ Radvanová, S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva - Instituty rodinného práva, C. H. Beck 2009

³¹ viz více oddíl I., kapitola 2. Rodina

např. může dojít k změně v očekávání od partnerského vztahu nebo od partnera samotného, jeden z páru začne upřednostňovat a uspokojovat své osobní zájmy, v důsledku čehož pak dochází k potížím v situacích, kdy se lidem v partnerském vztahu nelíbí a partnerskému vztahu se začne nedařit. Tito lidé začnou hledat štěstí a osobní spokojenost jinde a zpravidla dochází v případě nesezdaného soužití k rozchodu / v případě manželství k rozvodu. Počet rozvodů stále narůstá, celorepublikový průměr dosahuje téměř 50 % rozvodů na počet uzavřených manželství, v Praze byla hranice 50 % již překročena³², tzn. že více jak polovina manželství nevydrží a rozvádí se.

Na závěr bych chtěla konstatovat, že na základě výzkumu Českého statistického úřadu volí nesezdané soužití jako formu rodinného soužití spíše osoby nezaměstnané, mladší, chudší a bezdětné. Mladí lidé k nesezdanému soužití inklinují více, protože nesezdané soužití považují za zkoušku a/nebo za přípravu na manželství, ve které mají možnost druhého partnera dostatečně poznat, vyzkoušet si různé životní situace, otestovat si partnera, zda je pro manželství vhodný, zda je možné se na něho spolehnout atd. Nevnímají nesezdané soužití jako náhražku manželství, ale připouštějí, že v nesezdaném soužití je obecně snadnější se rozejít.

4. Postavení osob žijících v nesezdaném soužití

Komplexní úpravu nesezdaného soužití v našem právu nenalezneme, jednotlivá práva a povinnosti z něj plynoucí musíme hledat v jednotlivých právních předpisech.

4. 1 dle Občanského zákoníku

Pojem nesezdané soužití je pro OZ neznámým pojmem. Pro osoby žijící v nesezdaném soužití se v minulém století používalo označení „druh“, „družka“³³. S těmito pojmy se setkáváme dodnes v jiných právních odvětvích - např. v právu trestním³⁴ či v právu sociálního zabezpečení³⁵. Práva a povinnosti druha a družky je možné vyvodit z řady ustanovení v rámci OZ.

³² informace Českého statistického úřadu publikované v deníku Metro dne 4. 3. 2011

³³ Jehlička, O. a kolektiv: Občanský zákoník - komentář, C. H. Beck 2008

³⁴ viz více I. oddíl, kapitola 14. Sféra práva trestního

³⁵ viz více I. oddíl, kapitola 13. Sféra sociálního zabezpečení

Z právních pojmů mají k nesezdanému soužití nejbližší pojmy OZ - domácnost, osoby blízké, osoby spolužijící. Mezi hlavní podmínky nesezdaného soužití patří především společná domácnost a určitá doba jejího trvání.

Domácnost tvoří dle § 115 OZ nejméně dvě fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují své potřeby. To znamená, že každá z těchto osob podle svých možností přispívá na úhradu společných potřeb - tj. stravu, bydlení atp. Do tohoto vymezení osob spadá jak manželství, tak nesezdané soužití.

Pro přesnější pochopení a vymezení společné domácnosti bych citovala odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu: *„Podle ustálené judikatury je třeba, aby soužití osob ve společné domácnosti ve smyslu citovaného ustanovení vykazovalo znaky společné domácnosti podle § 115 OZ, tj. aby šlo o soužití trvalé povahy, spočívající v oboustranném a souhlasném úmyslu nájemce bytu a jeho příslušníka domácnosti žít v trvalém životním společenství, vyznačujícím se spotřebním společenstvím, a aby byla dále splněna jedna ze dvou dalších podmínek - buď péče o společnou domácnost nájemce nebo odkázanost výživou na něj; péčí o společnou domácnost přitom nelze rozumět pouhé sdílení společné domácnosti (společnou úhradu nákladů s ní spojených), ale aktivní výkon prací s vedením společné domácnosti spojených, např. nákupy potravin, praní, vaření, žehlení, ošetřování nájemce v nemoci, apod.“*³⁶ Toto vymezení domácnosti vychází z rozhodnutí z osmdesátých let, od kterého praxe do současné doby nezaznamenala odklon.³⁷ Pro vymezení trvalosti je nutné zkoumat okolnosti jednotlivých situací, ze kterých lze dovodit skutečnou vůli osob žít spolu.

Ustanovení o běhu promlčecí doby uvedené v § 111 OZ až § 114 OZ pamatuje ve svém ustanovení § 114 OZ i na práva mezi manžely, nikoli už na nesezdané soužití, resp. osoby žijící ve společné domácnosti podle § 115 OZ.

Osoby blízké jsou vymezeny ve dvou skupinách. V první skupině za osoby blízké jsou považovány dle § 116 OZ příbuzní v řadě přímé, sourozenci a manžel. Do druhé skupiny spadají osoby nespojené tak úzkými rodinnými či zákonnými vazbami, a to jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, jako osoby sobě navzájem blízké, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Právě do této druhé skupiny řadíme nesezdané soužití, na jejichž faktický existující poměr právo určitým způsobem reaguje.

³⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2000, sp. zn. 26 Cdo 622/99.

³⁷ viz stanovisko Nejvyššího soudu ČSR, ze dne 10. 6. 1982, sp. zn. Cpj 163/81.

Osoba spolužijící je „zkratka“ zejména v dědickém a závazkovém právu. Osoba spolužijící v dědickém právu³⁸ je dle § 474 odst. 1 OZ, § 475 odst. 1 OZ osoba, která žila se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a z tohoto důvodu pečovala o společnou domácnost nebo byla výživou odkázána na zůstavitele. To je významné především v případě přechodu³⁹ nájmu družstevního bytu. Dojde-li mezi druhem a družkou k neshodě ohledně práv a povinností plynoucích ze společného nájmu bytu, mohou dát návrh soudu a ten v této věci rozhodne. Soud také může zrušit společný nájem bytu a určit, kdo z páru bude byt dále užívat. OZ ve věci nájmu bytu poskytuje právní ochranu, nikoliv však u podnájmu bytu.

4. 2 Druh a družka

Definice pojmů druh a družka není v právním řádu České republiky vymezena, přesto tyto pojmy používá např. zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře ve znění pozdějších změn a doplňků (dále jen „ZoSSP“), zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu a zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

V minulosti vymezovala vztah druha a družky vyhláška č. 210/1989 Sb., o fondu kulturních a sociálních potřeb, kde se v § 2 odst. 5 vztah druha a družky definoval jako životní spojení muže a ženy, kteří spolu žijí ve společné domácnosti. Toto ustanovení bylo posléze zrušeno novelou č. 310/1995 Sb.

Pojem druh a družka můžeme vymezit jako označení pro muže a ženu, kteří spolu žijí v životním společenství a neuzavřeli manželství.⁴⁰ Druhem tedy rozumíme muže a družkou pak ženu, kteří spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.⁴¹ Ačkoli právní řád ČR tyto vztahy konkrétně neupravuje, na několika místech s nimi nepřímo počítá. Oproti manželství se jedná o skutečně pouhé zlomky právní úpravy. Druh a družka v případě, že mají zájem o právní ošetření svého soužití, použijí smluvní právo. V každém případě vznikají dotyčným osobám určitá práva a povinnosti.

³⁸ viz více oddíl I., kapitola 9. Dědické právo

³⁹ viz více oddíl I., podkapitola 8. 3 přechod nájmu

⁴⁰ Madal, Z. a kol.: Slovník českého práva a - o., 2. vydání, Linde Praha 1999

⁴¹ Právní rozhledy č. 5/1998 - Gregorová, Z., Králíčková, Z.: Nesezdané soužití v právním řádu ČR

4. 3 dle Zákona o rodině

ZOR jako základní předpis rodinného práva *expressis verbis* nedefinuje pojem nesezdané soužití, ani druha či družky. ZOR neposkytuje nesezdanému soužití speciální ochranu.

Předchozí právní úprava rodinného práva vymezovala postavení druha jen jednou, a to v zákoně č. 265/1949 Sb., o právu rodinném ve znění novely zákona č. 15/1958 Sb. Ustanovení § 68 odst. 4 zákona o právu rodinném uvádělo stejné právní postavení pro manžela i druha v rámci osvojení, citace: Je-li osvojitelem manžel (druh) jednoho z rodičů osvojencových, nedotýká se osvojení vztahů mezi osvojencem a jeho příbuznými.

Na základě § 1 odst. 1 a odst. 2 ZOR by bylo možné dovodit, že jediným možným způsobem vytvoření rodiny je uzavření manželství. Znění § 1 odst. 1 a odst. 2 ZOR v dnešní době již neodpovídá aktuálnímu stavu ve společnosti. Moderní pojetí rodiny nevychází pouze z tzv. koncepce „manželské“ rodiny, nýbrž vedle tzv. „manželské“ rodiny vznikají rodiny i v nesezdaném soužití, dále existují neúplné rodiny - např. osamělé matky s dětmi. Manželství je vymezeno jako soužití muže a ženy, kteří společně uhrazují prostředky na své potřeby. Tento vztah je založen na duševní a sexuální komunikaci. Toto vymezení manželství splňují i jiné druhy soužití, např. nesezdané soužití či soužití osob stejného pohlaví. I osoby v těchto formách soužití uvedené si chtějí pořídit děti a spolu je vychovávat tak, jak to ZOR umožňuje rodině vzniklé manželstvím. V praxi se vytvořil nový způsob vytvoření rodiny mimo manželství, a to rodiny vzniklé v nesezdaném soužití nebo v registrovaném partnerství.

5. Vznik

Oproti dostatečné právní úpravě manželství v ZOR vznik nesezdaného soužití v právním řádu České republiky konkrétně upraven není. Obdobně jako druh a družka i osoby žijící v nesezdaném soužití volí smluvní právo v případě, že si chtějí své vztahy právně upravit.

Forma rodinného soužití označovaná jako nesezdané soužití je pro současnou společnost přijatelnější, než tomu bylo dříve, tj. před rokem 1989. Dnešní společnost je tolerantnější a liberálnější než ta „za minulého režimu“. Ještě na počátku minulého

století bylo jediným společensky přijatelným řešením soužití dvou osob v manželství, tj. v oficiálním právním soužití muže a ženy. Pro soužití párů stejného či rozdílného pohlaví (mimo manželství) neexistovala v Československé republice, ani v České republice na stejné právní úrovni odpovídající právní úprava.

Přesto, že neustále narůstá počet párů, které spolu žijí v nesezdaném soužití, přetrvává v ZOR platná právní úprava, která upřednostňuje manželství před jinými formami soužití. Právní řád ovlivněný a postavený na tradičním pojetí rodiny a vztahů mezi mužem a ženou nechrání neformální svazky tak, jako hájí instituci manželskou.⁴² Preference manželství spočívá mj. v tom, že po uzavření manželství vznikají muži a ženě práva a povinnosti, které by jim jinak nevznikly, tj. pokud by neuzavřeli manželství. Po uzavření manželství se na muže a ženu vztahují ustanovení ZOR, kdežto pro nesezdané soužití nikoliv. Manželé obecně požívají vyšší míry ochrany na základě ZOR než „nemanželé“, tedy ti, kteří spolu žijí v nesezdaném soužití.

Důvodů⁴³, proč lidé spolu žijí, aniž uzavřou manželství, je několik - jednak si mladí lidé rozdílného pohlaví chtějí formou nesezdaného soužití „zkusit“ své budoucí životní soužití nanečisto. Nebo naopak starší páry, mnohdy po již negativní životní zkušenosti v jednom či více předchozích manželství, již v instituci manželství nevěří a nechtějí se formálně vázat, důvodem může být např. vdovecký/vdovský důchod, na který by starší osoba uzavřením manželství ztratila nárok. Dalším důvodem může být právní překážka spočívající např. v dosavadním trvajícím a platně uzavřeném manželství přesto, že fakticky spolu manželé již roky nežijí atp.

Nesezdané soužití jako alternativní forma rodinného soužití, resp. jako alternativa k manželství existovala od samotného počátku lidstva. Již v Starověkém Římě⁴⁴ znali úpravu tzv. konkubinátu a kontuberia. Tyto a jim podobné alternativy se v obměnách objevovaly i v následujících století. Například germánské kmeny v 7. století n. l. vedle tradičního manželství tolerovali i tzv. manželství z náklonnosti, které za určitých podmínek mělo důsledky jako tzv. tradiční manželství, např. děti narozené v tzv. manželství z náklonnosti mohly mít za určitých podmínek i majetková práva po otci. S příchodem křesťanské víry nebyly konkubináty a jiná obdobná soužití trpěny, postupem času se striktní interpretace boží vůle uvolňovala, že nakonec i církev, ač nerada, byla nucena trpět nemanželská soužití.

⁴² www.ceskenoviny.cz - Fetter, R.W. : Druh a družka si musejí ohlídat dědictví práva na bydlení

⁴³ Možný, I.: Sociologie rodiny, Slon Praha 1999

⁴⁴ Kincl J., Urfus V.: Římské právo, Panorama, Praha 1990

Počátkem 20. století s novými alternativními způsoby a styly života přišla i změna v rodinném soužití, která trvá s určitými obměnami dodnes. Současné trendy spočívající především v nezávazném způsobu života, v užívání si, v objevování nových možností, zkušeností, cestování, oddalování reprodukčního života, budování kariéry, volnosti v životě sexuálním atd. odsouvají manželství pomalu, ale jistě až na druhé místo za nesezdané soužití.

Pro potřeby praxe se za nesezdané soužití považuje určité životní společenství vytvořené osobami, které mají odlišné pohlaví, trvale spolu žijí a hradí společně náklady na své potřeby. Stejně jako u registrovaného partnerství⁴⁵ neplatí u nesezdaného soužití domněnka společné domácnosti jako u manželství, naopak se společná domácnost u obou forem musí prokazovat. Dokazování spočívající ve skutečnosti, zda spolu dva lidé vedou společnou domácnost, mohou osoby žijící v nesezdaném soužití vyřešit tak, že uzavřou manželství. V důsledku uzavření manželství sice nebudou muset prokazovat, zda vedou či nevedou společnou domácnost, ale na druhou stranu je v případě manželství těžší rozvod než rozchod u nesezdaného soužití. Tyto okolnosti ZOR ani jiný zákon neupravuje, záleží pouze na svobodné vůli každého jedince. Otázkou zůstává, zda má být právně upraveno nesezdané soužití a pokud ano, zda obdobně jako manželství či ne. Odborníci, kteří odmítají právně upravit nesezdané soužití, argumentují, že by vzniklo tzv. manželství 2. kategorie⁴⁶. Dalším argumentem odkazují odborníci na samotnou praxi, která dle odborníků stírá rozdíly mezi manželstvím a nesezdaným soužitím. Navenek nelze poznat⁴⁷, zda dva jedinci opačného pohlaví spolu žijí v nesezdaném soužití nebo v manželství, čímž se stírají rozdíly de facto, de iure s ohledem na práva a povinnosti. V případě, že bude nesezdané soužití právně upraveno, varují odborníci, že půjde o nižší formu manželství. Dalším argumentem proti právní úpravě nesezdaného soužití je skutečnost, že lidé, kteří z různých důvodů jsou proti oficialitám, razítkům na oddacím listě atd., proč by po případném uzákonění nesezdaného soužití v nesezdaném soužití setrvali, když manželství neuzavřeli právě z důvodu, že nechtěli na svůj vztah žádný papír, žádné razítko, chtěli žít bez pravidel a zásahů veřejné moci, bez toho, aby zákonem (jako manželé) byli nuceni k povinnostem např. být si věrni apod.

⁴⁵ viz více oddíl II. Registrovaného partnerství

⁴⁶ Právní rozhledy č. 5/1998 - Gregorová, Z., Králíčková, Z.: Nesezdané soužití v právním řádu ČR

⁴⁷ vynecháme-li „důkaz“ v podobě snubního prstenu na prsteníčku levé ruky

6. Práva a povinnosti

Nesezdané soužití, na rozdíl od manželství, není upraveno v ZOR. Není mu poskytována ochrana ze strany státu. Z právní úpravy ZOR pro nesezdané soužití neplynou žádné právní následky. Tyto následky je třeba vyvozovat z jednotlivých ustanoveních právních předpisů⁴⁸. Právní úpravu manželství v ZOR nelze automaticky aplikovat na nesezdané soužití.

6. 1 v osobnostní sféře

V osobnostní sféře právní úprava týkající se práv a povinností nesezdaného soužití není, resp. není upravena jako v případě manželství v ZOR. Neexistence právní úpravy nesezdaného soužití v ZOR neznamena, že práva a povinnosti nejsou regulovány žádným právním předpisem. V případě, že právní předpis neupravuje práva a povinnosti nesezdaného soužití, lze se odkázat na normy morální.

Nesezdané soužití nemá povinnosti, jakými jsou vzájemné poznání svých charakterových vlastností, poznání svého zdravotního stavu. V nesezdaném soužití nemají oba jedinci povinnost spolu žít, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí⁴⁹. Osobní vztahy mezi mužem a ženou žijícími v nesezdaném soužití nejsou právně upraveny a závisí tak na vzájemné dohodě, jak si své vztahy upraví. V případě, že si své vzájemné vztahy smluvně neupraví, mohou se odkazovat na morální normy, které ovlivňují naše mínění a chování.

6. 2 v majetkové sféře

Na nesezdané soužití nelze pomocí analogie aplikovat ustanovení o společném jmění manželů. Ustanovení § 136 odst. 2 OZ výslovně říká, že společné jmění může vzniknout toliko mezi manžely. Osoby žijící v nesezdaném soužití nabývají majetek⁵⁰ zásadně do svého individuálního vlastnictví, popř. do podílového spoluvlastnictví⁵¹, které nevytváří majetkové společenství jako u společného jmění manželů. Základem

⁴⁸ viz § 115 a § 116 OZ

⁴⁹ na rozdíl od právní úpravy manželů v § 18 ZOR

⁵⁰ viz více podkapitola 6. 2. Práva a Povinnosti v majetkové sféře

⁵¹ viz § 137 až § 142 OZ

podílového spoluvlastnictví je podíl, který vyjadřuje míru, jakou se spoluvlastníci podílejí na právech a povinnostech ke společné věci. Pokud není podíl vymezen, má se za to, že je u všech spoluvlastníků stejný. Z právních úkonů týkajících se společné věci jsou oprávněni a povinni oba spoluvlastníci společně a nerozdílně.

Přestože se nesezdané soužití fakticky podobá instituci manželství, nenabývají partneři společný majetek do společného jmění manželů. Společné jmění manželů vzniká výlučně jen mezi manželi⁵². V nesezdaném soužití nemůže vzniknout majetkové společenství podobné společnému majetku manželů. V otázce majetkové u nesezdaného soužití zásadně platí, že každý nabývá do svého výlučného vlastnictví. Každý může volně disponovat se svým majetkem bez potřebného souhlasu druhého partnera, s kterým žije v nesezdaném soužití. Partneři vstupují do nesezdaného soužití většinou s majetkem, který tvoří jejich výlučné vlastnictví k jednotlivým předmětům vlastnictví. Výlučné vlastnictví, stejně jako podílové spoluvlastnictví je majetkovým společenstvím vždy ke konkrétní věci, nikoli k souboru věcí. To znamená, že v případě, kdy si např. dva jedinci žijící v nesezdaném soužití rozhodnout koupit byt, mají možnost, stejně jako osoby žijící v registrovaném partnerství⁵³, si odchylně upravit nabývání majetku, a to smlouvou. V té si např. upraví, že se stanou společnými vlastníky věci, resp. že věc bude náležet do podílového spoluvlastnictví. Podílové spoluvlastnictví vyjadřuje míru, jakou se spoluvlastníci podílejí na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví ke stejné věci. Není-li právním předpisem stanoveno či spoluvlastníky dohodnuto jinak, jsou podíly všech spoluvlastníků stejné⁵⁴. Problémy mohou nastat v případě spolurozhodování, kdy větší podíl rozhoduje. Bez dohody spadají konkrétní věci do výlučného vlastnictví jednoho z partnerů žijícího v nesezdaném soužití. Problém může nastat v případě rozchodu, kdy si jeden z partnerů začne činit nárok na některou věc. Své výlučné vlastnictví bude muset dokázat např. účtenkou nebo kupní smlouvou, což může činit potíže, obzvláště po delší době, kdy se zákonitě snižuje možnost rozhodné skutečnosti doložit.

Podle § 51 odst. 3 zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů, není-li osob uvedených v odstavcích 1⁵⁵ a 2⁵⁶, nabývají práva na pojistné plnění rodiče pojištěného, a není-li jich, nabývají práva na pojistné plnění

⁵² viz § 136 odst. 2 OZ

⁵³ viz více oddíl II. Registrovaného partnerství

⁵⁴ viz § 137 odst. 2 OZ

⁵⁵ tj. osoby určené pojistníkem jako tzv. osoby obmyšlené, tedy osoby oprávněné

⁵⁶ tj. manžel pojištěného, a není-li ho, děti pojištěného

osoby, které žily s pojištěným po dobu nejméně jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a které z tohoto důvodu pečovaly o společnou domácnost nebo byly odkázány výživou na pojištěného; není-li ani těchto osob, nabývají tohoto práva dědici pojištěného.

7. Výživné

7.1 mezi partnery žijícími v nesezdaném soužití

U nesezdaného soužití není vyživovací povinnost mezi partnery výslovně právně upravena. ZOR upravuje vyživovací povinnost jen mezi manželi a taxativně stanovenými osobami⁵⁷, mezi které osoby žijící v nesezdaném soužití nepatří. Osoby žijící v nesezdaném soužití nemají právo ani právní nárok na výživné, mohou si však výživné poskytovat na základě dobrovolnosti. V případě, že jeden z partnerů v nesezdaném soužití dobrovolně poskytuje druhému partnerovi výživné, resp. určitou finanční částku, nejde o bezdůvodné obohacení⁵⁸ ve smyslu § 451 an. OZ.

V praxi nastávají situace, kdy partner - otec opustí svou partnerku - matku svého dítěte, která pak s dítětem zůstavší sama nemá právo na výživné pro svou osobu⁵⁹. V případě, že by byla vdaná a opustil by ji manžel, by podle § 91 odst. 1 ZOR měla právo požadovat po manželovi výživné pro sebe a pro společné dítě.

U právní úpravy týkající se manželství platí zásada, že oba manželé mají mít stejnou životní úroveň. U nesezdaného soužití není tato zásada právem upravená. U nesezdaného soužití nevzniká ze zákona žádná vyživovací povinnost, s výjimkou nároku neprovdané matky vůči otci svého dítěte⁶⁰. Je jen na dobrovolném rozhodnutí, zda si budou osoby žijící v nesezdaném soužití poskytovat nějaké finanční plnění. Dobrovolné plnění lze právně upravit podle § 51 OZ - tzv. inominátní smlouvou, např. smlouvou o důchodu⁶¹. Definici důchodu OZ nestanoví. Za důchod se považuje opěťující se peněžité plnění, tzv. renta,⁶² pro kterou je typická periodicitu splátek stanovených ve smlouvě. Důvod uzavření smlouvy o důchodu nemusí být stanoven, jde spíš o morální či citový

⁵⁷ § 85 an. ZOR

⁵⁸ Právní rozhledy č. 5/1998 - Gregorová, Z., Králíčková, Z.: Nesezdané soužití v právním řádu ČR

⁵⁹ viz více § 95 ZOR

⁶⁰ viz více § 95 ZOR

⁶¹ viz § 842 až § 844 OZ

⁶² Jehlička, O. a kolektiv: Občanský zákoník - komentář, C. H. Beck 2004

význam než právní. Ve smlouvě o důchodu ani nemusí být stanovena pravidla, výše či protihodnota poskytovaného plnění. V případě, že není stanovena určitá výše plnění, je nutno ve smlouvě určit princip výpočtu. Ve smlouvě taktéž musí být uvedena konkrétní osoba, pro kterou je poskytované plnění určeno.

Faktické poskytování výživného mezi osobami žijícími v nesezdaném soužití má své vyústění v institutu tzv. spolužijících osob v rámci státní sociální podpory⁶³.

7. 2 Právo neprovdané matky podle § 95 ZOR

Ačkoli není mezi matkou a otcem žijícím v nesezdaném soužití právní vztah jako mezi rodiči, kteří uzavřeli manželství, je tato oblast právem regulovaná. Nastávající matka, která žije s otcem svého očekávaného dítěte v nesezdaném soužití, aniž pár uvažuje o tom, že by uzavřel manželství, má jakožto neprovdaná matka právo na příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů spojených s těhotenstvím a porodem⁶⁴ (dále jen „příspěvek“). Podle § 95 odst. 1 ZOR má neprovdaná matka dítěte vůči otci dítěte, tzn. matka, která není za otce dítěte provdána, právo na úhradu výživy po dobu dvaceti šesti týdnů, jakož i na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím. Tohoto příspěvku se nemůže domáhat vdaná matka, která s otcem dítěte uzavřela manželství. Konkrétně ustanovení § 95 odst. 1 ZOR stanoví, že otec dítěte, za kterého není matka provdána, je povinen matce přispívat přiměřeně na úhradu výživy po dobu dvou let, jakož i na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím⁶⁵. Pokud otec budoucího dítěte matce dobrovolně nepřispívá, lze se příspěvku domáhat žalobou u soudu ve prospěch neprovdané matky dítěte.

V případě, že by neprovdaná matka měla v úmyslu zneužít ustanovení § 95 ZOR, chrání muže, který by byl matkou označen jako otec dítěte, ustanovení § 96 odst. 2 ZOR, které stanoví, že výživné nelze přiznat, jestliže by to bylo v rozporu s dobrými mravy. Zda by šlo v konkrétním případě o rozpor s dobrými mravy, by bylo předmětem dokazování před soudem.

Původní úprava ZOR poskytovala příspěvek neprovdané matce pouze 26 týdnů⁶⁶, z toho část zasahovala do doby před porodem a část po porodu⁶⁷, novela ZOR č.

⁶³ viz více kapitola 13. Sféra sociálního zabezpečení

⁶⁴ viz § 95 ZOR

⁶⁵ § 95 ZOR

⁶⁶ viz rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 27/1966

⁶⁷ obdoba dnešního poskytování peněžité podpory v mateřství

132/1982 Sb. dobu poskytování příspěvku neprovdané matce prodloužila na jeden rok, novela ZOR č. 91/1998 na dobu dvou let, tzn. nejdéle dvou let, s ohledem na potřebnost příspěvku a závislosti neprovdané matky na něm. Počátek lhůty pro přiznání příspěvku je možný nejdříve počátkem těhotenství neprovdané matky a nejpozději jejím porodem.

Nárok na příspěvek se promlčuje ve speciální tříleté promlčení lhůt počítané ode dne slehnutí matky⁶⁸.

Účelem této právní úpravy je ochrana neprovdané matky ve smyslu ulehčení jejích „těžkostí“ spojených s těhotenstvím a slehnutím a dále snaha po vyrovnání výdělečných možností matky, které klesly v souvislosti s těhotenstvím, porodem a následnou péčí o novorozené dítě. Právo neprovdané matky podle § 95 ZOR slouží jednak jako příspěvek na výživu a jednak na úhradu některých nákladů spojených s těhotenstvím a porodem.

Předpokladem pro přiznání příspěvku neprovdané matce není odkázanost neprovdané matky, tj. její neschopnost samostatně se živit, ale snížení příjmů před a po otěhotnění. Pro přiznání příspěvku není rozhodné, zda matka předtím pracovala, jak vysoký měla příjem atp. Tento příspěvek je určen především tzv. sociálně potřebným matkám, což jsou např. svobodné matky.

V případě nezletilé matky, jejíž výživu mají na starosti rodiče nezletilé matky, se autoři⁶⁹ domnívají, že i nezletilá matka má právo na příspěvek, neboť podle judikatury⁷⁰ skutečnost, že vyživovací povinnost mají rodiče nezletilé matky, ještě nezprošťuje ani nezavazuje otce dítěte povinnosti podle § 95 odst. 1 ZOR.

Pojem přiměřenost příspěvku znamená, že by měl pokrýt všechny odůvodněné potřeby neprovdané matky v přiměřeném rozsahu, které mohou tvořit výdaje spočívající v koupi dvojích těhotenských kalhot asi bude bez námitek. Zcela jednoznačný už nemusí být výdaj týkající se speciální tzv. těhotenské židle, která má matce ulehčit při osmihodinové pracovní době, obzvláště poslední dny před plánovaným porodem. Zásadně nejodůvodněnější plnění nastává v době, kdy je pro neprovdanou matku nejnutnější, tzn. kdy plnění matka nejvíce potřebuje. Přiměřenost příspěvku je závislá na konkrétních potřebách neprovdané matky, v případě sporu soud přihlédne k odůvodněným potřebám neprovdané matky, jakož i k schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům povinného, tj. matkou označeného otce dítěte. Při hodnocení

⁶⁸ viz § 95 odst. 3 ZOR

⁶⁹ Radimský, J., Radvanová, S: Zákon o rodině, Panorama 1989

⁷⁰ viz rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 1/1967

schopností, možností a majetkových poměrů povinného zkoumá soud, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu⁷¹, popřípadě zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika.

Na rozdíl od vdané matky nevzniká v případě matky žijící s otcem dítěte v nesezdaném soužití vzájemná vyživovací povinnost partnerů.

Neprovdaná matka má právo na příspěvek v případě, že porodila. Není rozhodné, zda dítě živé či mrtvé. Tedy i v případě, kdy porodí mrtvé dítě, má na příspěvek právo, neboť podmínkou práva na příspěvek je porod.

Z povahy věci má příspěvek sloužit zejména k účelně vynaloženým výdajům, tj. pořízení zvláštního ošacení, tzn. těhotenského, dále obutí, obstarání si stravy, k úhradě ošetření, léků, zdravotních pomůcek, jízdného za účelem pravidelných kontrol u ošetřujícího lékaře apod. Pojem slehnutí a úkony spojené se slehnutím představuje především pobyt v nemocnici, odpovídající lékařské zákroky, podávané léky atp. Podle judikatury příspěvek neslouží ke koupi kočárku, neboť ten a obdobné věci jsou nárokem dítěte vůči rodičům. Ti mají v rámci svých nabytých povinností⁷² mj. i zajistit své dítě např. tím, že mu koupí kočárek, ať je možné v něm dítě přesouvat z místa na místo.

Příspěvek na výživu se poskytuje v pravidelných opakujících se peněžitých částkách⁷³, přičemž nejsou vyloučena plnění věcná. Příspěvek na úhradu některých nákladů spojených s těhotenstvím a porodem se neposkytuje v pravidelných opakujících se peněžitých částkách, nýbrž úhrnem.

ZOR neupravuje katalog vzájemných práv a povinností osobnostního ani majetkového charakteru mezi matkou dítěte a jeho otcem, a to ani tehdy, pokud spolu žijí v nesezdaném soužití.

Řízení se zahajuje podáním žaloby. Žalobou je aktivně legitimována neprovdaná těhotná matka, pasivně legitimován je otec dítěte podle druhé nebo třetí zákonné domněnky určení otcovství, kterého matka za otce svého dítěte označí. Žalobu nemůže podat vdaná matka proti svému manželovi, a to ani podle § 51 ZOR. Nejedná se o řízení ve věci péče o nezletilé podle ustanovení § 176 o.s.ř. Soud je podanou žalobou vázán. Žalobu lze podat nejpozději do dne, kdy dojde k porodu dítěte, bez ohledu na to, zda soud o ni bude rozhodovat před porodem nebo až po porodu⁷⁴. V případě, že neprovdaná

⁷¹ viz § 96 odst. 1 ZOR

⁷² viz § 50 ZOR

⁷³ viz § 97 odst. 1 ZOR

⁷⁴ viz rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 64/1965 - narození dítěte po podání žaloby není překážkou v pokračování řízení

matka porodí dříve, tzv. předčasně, než podá žalobu, je soud nucen žalobu zamítnout. V takovém případě, kdy pro předčasný porod matka nestihla podat žalobu, bude matka muset nejdříve žalovat o určení otcovství, a pak uplatňovat svá práva vůči určenému otci podle § 95 odst. 1 ZOR. Otcovství u muže, jehož matka označí jako otce svého dítěte, soud nezkoumá, jen se zabývá tím, zda je dána pravděpodobnost otcovství žalovaného muže, tj. zda se s matkou intimně stýkal v kritické době.

Podle § 9 odst. 1 o.s.ř. je věcně příslušným soudem v prvním stupni Okresní soud, místní příslušnost stanoví § 85 odst. 1 o.s.ř., kdy obecným soudem fyzické osoby je okresní soud, v jehož obvodu má bydliště. Podle § 36 odst. 2 o.s.ř. jedná ve věci samosoudce, o příspěvku podle § 95 odst. 1 ZOR rozhoduje rozsudkem⁷⁵. Samosoudce uloží povinnost v rozsudku muži⁷⁶, kterého neprovdaná matka označila za otce svého dítěte a jehož otcovství je pravděpodobné. Je přípustné pravděpodobnému otci stanovit částku podle § 95 odst. 2 ZOR odlišně než částky podle § 95 odst. 1 ZOR. Samosoudce má tak možnost odlišit situaci, kdy je otec jistý od situace, kdy je otec pouze pravděpodobný. O věci podle § 95 odst. 2 ZOR rozhoduje samosoudce usnesením⁷⁷.

V případě, kdy se ukáže, že matkou označený muž, tj. pravděpodobný otec není biologickým otcem dítěte, je matkou označený, tj. pravděpodobný otec oprávněn se podle § 101 odst. 1 ZOR v samostatném řízení domáhat po biologickém otci úhrad výdajů, které za něho byl povinen vydat.

Ocitne-li se neprovdaná matka ve svízelné životní situaci, např. z důvodu, že jí byla v důsledku těhotenství snížena mzda a navíc byla nucena hradit náklady spojené s těhotenstvím, stanoví samosoudce, aby potřebnou částku označený muž poskytl předem⁷⁸. Po matce nelze spravedlivě požadovat úhradu všech výdajů a zvýšených nákladů spojených s těhotenstvím.

Podle ustanovení § 99 odst. 1 ZOR v případě, změní-li se poměry, které odůvodňují nové rozhodnutí, může soud i bez návrhu své „původní“ rozhodnutí změnit.

8. Bydlení

Bydlení představuje další charakteristickou oblast právní úpravy pro nesezdané soužití. Dva jedinci žijící v nesezdaném soužití spolu mohou bydlet na základě několika

⁷⁵ viz § 152 o.s.ř.

⁷⁶ jehož otcovství se určí podle druhé nebo třetí domněnky

⁷⁷ viz rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 2/1987 - o nárocích dle § 95 odst. 2 ZOR rozhoduje soud usnesením

⁷⁸ viz § 95 odst. 2 ZOR

právních důvodů - nájem bytu⁷⁹, podnájem bytu nebo jeho části⁸⁰, přechod nájmu, družstevní byt, podílové spoluvlastnictví k nemovitosti sloužící k bydlení.

Dalšími právními důvody jsou, na základě práva odpovídajícímu právu z věcného břemene⁸¹, právo založené inominátní smlouvou⁸² nebo bydlení v souvislosti s tzv. odvozenými právními důvody bydlení, kdy OZ výslovně nepoužívá termíny druh a družka, ale je možné dovodit, že muž a žena mohou být osoby blízké dle ustanovení § 116 OZ a současně mohou tvořit domácnost ve smyslu ustanovení § 115 OZ⁸³.

Společné bydlení je neméně významnou oblastí života partnerů, ať už se objekt k bydlení nachází ve výlučném vlastnictví, podílovém spoluvlastnictví nebo v nájmu. V případě bydlení ve výlučném vlastnictví či podílovém spoluvlastnictví je nemovitost ve vlastnictví jednoho či obou partnerů, kteří v něm žijí a společně uhrazují náklady na jeho provoz.

8. 1 Nájem

Nájem bytu vzniká na základě nájemní smlouvy, na jejíž jedné straně stojí nájemce a na druhé straně pronajímatel, tj. osoba odlišná od nájemce. Rozlišujeme dva způsoby, jak mohou osoby v nesezdaném soužití žít společně v nájemním bytě, a to buď na základě nájemní smlouvy znějící pouze na jméno jednoho z partnerů nebo na jména obou partnerů.

Je-li nájemcem bytu jen jeden z partnerů žijících v nesezdaném soužití, má druhý z partnerů, tzv. nenájemce, k bytu pouze užívací právo. V případě rozchodu nesezdaného soužití není tzv. nenájemce oprávněn zůstat v nájemním bytě ze účelem bydlení. Za této situace, v případě existence dětí schází adekvátní ochrana partnerů - „nenájemců“, narozdíl od manželů, kteří jsou povinni před rozvodem náležitě upravit vztahy ke svým dětem⁸⁴.

Druhým způsobem je společný nájem bytu, tzn. že oba partneři jsou nájemci bytu. V takovém případě mají stejná práva a povinnosti vyplývající z práva nájmu bytu.⁸⁵

⁷⁹ § 700 až § 702 OZ

⁸⁰ § 719 OZ

⁸¹ § 151n an.OZ

⁸² § 51 OZ

⁸³ Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, 2. vydání, MU Brno 2001

⁸⁴ viz § 24a odst. 1 písm. b) ZOR ve spojení s § 25 ZOR

⁸⁵ Což neplatí u družstevních bytů, kde společný nájem může vzniknout pouze mezi manžely

Společný nájem vznikne jen se souhlasem pronajímatele. V případě, že pronajímatel souhlasí, vzniká oběma partnerům společný nájem bytu podpisem nájemní smlouvy a oba partneři se tak stávají nájemci. V případě odepření souhlasu pronajímatele by vznikl tzv. nedovolený podnájem dle § 719 OZ, tím by mj. došlo k porušení podmínek nájemní smlouvy a k případné výpovědi z bytu podle § 711 odst. 1 písm. d) OZ z důvodu hrubého porušení povinností vyplývajících z nájmu bytu.

V případě, že dojde k neshodě mezi partnery žijícími v nesezdaném soužití ohledně společného bydlení, rozhodne soud na návrh jednoho z partnerů. V rozhodnutí soud dále určí, který z partnerů nadále zůstává nájemcem a který má povinnost se z bytu vystěhovat. V případech zvláštního zřetele hodných může soud na návrh společného nájemce zrušit právo společného nájmu bytu, vznikne-li jím nezaviněně stav, který brání společnému užívání bytu společnými nájemci. Soud v takovém rozhodnutí zároveň určí, který ze společných nájemců bude byt dále užívat.⁸⁶

8. 2 Podnájem

Zatímco OZ poskytuje ochranu nájemnímu vztahu⁸⁷, u podnájmu tak nečiní. Smlouvu o podnájmu lze vypovědět bez udání důvodů ve lhůtě podle § 710 odst. 2 OZ, pokud nebylo ve smlouvě dohodnuto jinak⁸⁸.

8. 3 Přejednost nájmu

Institut přechodu nájmu je významnou okolností, která může změnit složení domácnosti v nájemním bytu. Přejednost nájmu představuje právní nástupnictví (sukcese) svého druhu. Za splnění uvedených podmínek právo nájmu nezaniká, trvá dále, ale dochází ke změně v jednom z jeho subjektů. Na místo dosavadního nájemce vstupuje do nájemního vztahu jiná osoba.⁸⁹ Zvláštní charakter přechodu nájmu se projevuje v poměru k právnímu nástupnictví, jež zakládá dědění. Podmínka existence vlastního bytu musí být splněna ke dni smrti nájemce, pozdější nabytí vlastního bytu nemá na oprávněnost přechodu nájmu vliv.⁹⁰

⁸⁶ viz více článek Právní poměry druha a družky z 5. 12. 2005 na www.stavba.tvujdum.cz

⁸⁷ viz § 711 an. OZ

⁸⁸ viz § 719 odst. 1 OZ

⁸⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 6. 1997, sp. zn. 2 Cdon 862/96.

⁹⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 1997, sp. zn. 2 Cdon 883/96.

Je-li nájemní byt oprávněn užívat pouze jeden nájemník, tj. jeden z partnerů, kteří spolu žijí v nesezdaném soužití a tento nájemník zemře, stávají se nájemci jeho děti, manžel, pokud byl/a partner/ka ženatý/vdaná, registrovaný partner, pokud byl registrovaným partnerem, nájemcovi rodiče, sourozenci, zeť a snacha, pokud prokážou, že žili se zemřelým nájemcem v den jeho smrti ve společné domácnosti a nemají vlastní byt.⁹¹ Na tzv. spolužijící osobu může dle § 706 odst. 1 OZ, tj. na druhého z partnerů žijících v nesezdaném soužití přejít nájem bytu tehdy, jestliže tato osoba prokáže, že pečovala o společnou domácnost zemřelého nájemce anebo na něho byla odkázána výživou, a to pouze tehdy, trvalo-li společné soužití alespoň tři roky před smrtí nájemce a nemá-li spolužijící osoba vlastní byt. Tyto podmínky však osoba spolužijící musí prokázat.⁹²

Pro přechod nájmu rozlišujeme nájem klasický, tj. nedružstevní a nájem družstevní. Pokud se týká přechodu nájmu nedružstevního bytu a nejedná se o společný nájem manželů, tak v případě smrti původního nájemce se mohou stát tzv. společnými nájemci jeho děti, vnuci, rodiče, sourozenci, zeť a snacha, kteří prokáží, že se zůstavitelem v den jeho smrti žili ve společné domácnosti a nemají vlastní byt. Nájemci se ale také mohou stát ti, kteří pečovali o společnou domácnost zemřelého nájemce nebo na něj byli odkázáni výživou, pokud prokáží, že s ním žili ve společné domácnosti aspoň po dobu tří let před jeho smrtí a nemají vlastní byt⁹³. Tyto tzv. cizí osoby mají, na rozdíl od příbuzných, mnohem přísnější podmínky pro dokazování. Příbuzní zemřelého nemusejí dokazovat, že náklady na své potřeby hradily společně s nájemcem, stačí splnit podmínku trvalého soužití ve společné domácnosti. Jiné osoby naproti tomu musejí prokázat jak vedení společné domácnosti včetně společné úhrady nákladů, tak společné soužití po dobu nejméně tří let předcházející dni, kdy došlo k přechodu nájmu. Další podmínkou je společná péče o domácnost nebo případně odkázanost výživou na zůstavitele (jak zákonná, tak faktická). Všechny tyto podmínky musí být splněny kumulativně, jinak k přechodu nájmu bytu nedojde. Pokud výše uvedené podmínky druh/družka splní, může se stát společným nájemcem spolu s dětmi či rodiči zemřelého nájemce. OZ v tomto ustanovení reaguje na faktické soužití různých osob, i když je přímo nevyjmenovává, a poskytuje jim ochranu. Toto ustanovení platí i v případě,

⁹¹ § 706 odst. 1 OZ

⁹² Právo a rodina č. 12/2000 - Lužná, R.: Přechod nájmu bytu

⁹³ viz § 706 OZ

jestliže nájemce opustí trvale společnou domácnost⁹⁴. Pořadí oprávněných osob pro vymezení míry práv není rozhodující. Je-li oprávněných více, vznikne při splnění všech podmínek v zákoně uvedených společný nájem bytu všem oprávněným osobám.⁹⁵

Přechod nájmu družstevního bytu je upraven v § 706 odst. 2 OZ. Je zde stanoveno, že jestliže zemře nájemce družstevního bytu a nejde-li o byt ve společném nájmu manželů, přechází smrtí nájemce jeho členství v družstvu a nájem bytu na toho dědice, kterému připadl členský podíl. Nejde-li o dědice, kteří jsou manželé, nebo nedohodnou-li se dědicové o tom, kdo z nich získá členský podíl v bytovém družstvu a stane se tak nájemcem družstevního bytu, v případě většího počtu oprávněných osob, se lze žalobou domáhat, aby soud projednal a rozhodl o sporu mezi dědici, kteří v řízení o dědictví získali členský podíl v bytovém družstvu o velikosti podle svých dědických podílů⁹⁶. Z výše uvedených ustanovení vyplývá, že OZ upřednostňuje manželství před jinými formami soužití osob.

8. 4 Družstevní byt

Právo užívat družstevní byt, popř. společný nájem může vzniknout jen mezi manželi. V případě nesezdaného soužití společný nájem nevznikne. Osoby žijící v nesezdaném soužití se spolu musejí dohodnout, kdo z nich bude členem družstva a nájemcem bytu a kdo pouhým příslušníkem jeho domácnosti, přičemž není právně upraveno vzájemné finanční vyrovnání v případě rozchodu, a to přesto, že se za převod členských práv a povinností platí poměrně vysoká finanční částka. Nevýhodou pro nesezdané soužití je fakt, že i když v případě, že se na družstevní byt složí oba půl na půl, jen jeden (pokud nejsou manželé) se může stát členem družstva a nájemcem bytu. Druhý partner, i když dal stejnou část finančních prostředků do družstevního bytu, nebude mít stejná práva a stejný rozhodovací podíl na družstevním bytě. Stane se pouze příslušníkem domácnosti svého partnera, který je jeho nájemcem.

8. 5 Podílové spoluvlastnictví

Podílové spoluvlastnictví k nemovitosti sloužící k bydlení je řešení pro dvě

⁹⁴ § 708 OZ

⁹⁵ Právo a rodina č. 12/2000 - Lužná, R.: Přechod nájmu bytu

⁹⁶ Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 23. 3. 1995, sp. zn. Cpjn 37/95.

osoby žijící v nesezdaném soužití. Pro podílové spoluvlastnictví jsou charakteristické podíly, jak mj. vyplývá z názvu, které vyjadřují míru, jakou se spoluvlastníci podílejí na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví k ostatním spoluvlastníkům.

9. Dědické právo

V oblasti dědického práva je právní postavení osob žijících v nesezdaném soužití druhořadé. OZ výslovně neupravuje vzájemné dědické nároky spolužijících osob, kteří nejsou manželé. To ale neznamená, že jsou vyloučeny z dědictví, naopak osoby žijící v nesezdaném soužití mohou být za určitých zákonem stanovených podmínek pojmuty mezi testamentární dědice, dokonce i mezi dědice zákonné⁹⁷.

V rámci dědictví rozlišujeme dvě situace - dědění ze závěti a dědění ze zákona.

9.1 Dědění ze zákona

Dědění ze zákona je pro osoby žijící v nesezdaném soužití méně příznivé než dědění ze závěti. Při dědění ze zákona jsou na první místo kladeny zájmy zůstavitelových dětí, manžela či partnera⁹⁸.

V případě, že zůstavitel nesepsal za svého života závět, nastává tzv. dědění ze zákona, to znamená, že OZ v § 473 an. stanoví, kdo dědí v případě, že zůstavitel zesnul, aniž by pořídil závět pro případ své smrti. OZ stanoví tzv. dědické skupiny, které podle svého označení první⁹⁹, druhá¹⁰⁰, třetí¹⁰¹ a čtvrtá¹⁰² značí pořadí, resp. přednost první dědické skupiny před druhou, přednost druhé dědické skupiny před třetí atp. V praxi ustanovení OZ znamená, že nedědí-li žádná osoba uvedená v první dědické skupině, dědí osoby vyjmenované v druhé dědické skupině. Do první dědické skupiny patřili pouze děti zůstavitele a přeživší manžel zůstavitele, po změně provedené ZoRP byl do první dědické skupiny přidán registrovaný partner¹⁰³, který je v § 473 odst. 1 OZ označen jako partner. Podle platného znění § 473 odst. 1 OZ v první skupině dědí zůstavitelovi děti a manžel nebo partner, každý z nich stejným dílem.

⁹⁷ Právní rozhledy č. 5/1998 - Gregorová, Z., Králíčková, Z.: Nesezdané soužití v právním řádu ČR

⁹⁸ viz § 473 odst. 2 OZ

⁹⁹ viz § 473 OZ

¹⁰⁰ viz § 474 OZ

¹⁰¹ viz § 475 OZ

¹⁰² viz § 745a OZ

¹⁰³ viz ZoRP

Nedědí-li zůstavitelovi potomci podle první dědické skupiny, např. proto, že zůstavitel neměl za svého života žádné děti, dědí dědici vyjmenovaní v druhé dědické skupině¹⁰⁴, tj. manžel nebo partner, zůstavitelovi rodiče a dále ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele. Podle § 474 odst. 2 OZ dědí dědici druhé skupiny stejným dílem, manžel nebo partner však vždy nejméně polovinou dědictví.

Nedědí-li osoby podle druhé dědické skupiny, dědí ve třetí dědické skupině stejným dílem zůstavitelovi sourozenci a ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele.

Pro případ, že podle třetí dědické skupiny nebude dědit některý ze zůstavitelových sourozenců (například z důvodu, že zůstavitelův sourozenec zemřel dříve než samotný zůstavitel), nabývají jeho dědického podílu, tzn. podílu zůstavitelova sourozence, stejným dílem jeho děti, tzn. neteř a synovec zůstavitele.

Ustanovení § 475a OZ řeší případ, kdy nedědí žádný dědic ve třetí skupině. Ve čtvrté skupině dědí stejným dílem prarodiče zůstavitele a nedědí-li žádný u nich, dědí stejným dílem jejich děti.

OZ používá pojem osoba spolužijící, což je zkratka mj. pro nesezdané soužití, před kterým vždy mají přednost potomci zůstavitele a jiné osoby uvedené v první a druhé dědické skupině.

9. 2 Dědění ze závěti

Dědění ze závěti je pro osoby žijící v nesezdaném soužití příznivější, protože jim umožňuje upravit si vzájemné vztah pro případ smrti tak, jak chtějí¹⁰⁵. Při určování dědiců panuje svobodná úvaha a projev vůle zůstavitele. Sepsáním závěti je možné vyloučit zákonné dědice zůstavitele a stanovit jakoukoli jinou osobu, která by v případě zůstavitelovi smrti zdědila jeho pozůstalost. Takovou osobou může být např. partner, s kterým zůstavitel žil v nesezdaném soužití a zůstavitel při své úvaze dospěl k názoru, že chce svého partnera majetkově zabezpečit pro případ své smrti. Nebo osobou rozdílnou od osob, které by dědily ze zákona, může být např. soused nebo dobrý

¹⁰⁴ § 474 odst. 1 OZ

¹⁰⁵ s výjimkou tzv. neopomenutelných dědiců

kamarád, který o zůstavitele pečoval v posledních letech jeho života. A právě na oplátku jeho nezištné péče ho zůstavitel určí jako svého dědice v závěti.

Na základě závěti může zůstavitel odkázat veškerý svůj majetek nebo jeho část jakékoli osobě fyzické nebo právnické, avšak je třeba vzít v úvahu ustanovení § 479 OZ o tzv. neopomenutelných dědicích. Neopomenutelní dědicové jsou potomci zůstavitele. Zákon stanoví, že zletilí potomci zůstavitele, i přesto, že jejich otec/ matka sepsali závěť, podle které určili dědicem jinou osobu, než jsou jeho/její potomci, mají nárok na polovinu svého zákonného podílu, tj. podílu, který je jim určen podle § 479 OZ. V případě, že zůstavitelův potomek, popř. potomci jsou nezletilí, mají podle § 479 OZ nárok na celý zákonný podíl. V případě, kdy zůstavitel pro případ své smrti stanoví v závěti, že jeho majetek připadne osobě A (což by mohl být partner, se kterým žil v nesezdaném soužití, soused, kamarád, synovec, vnuk atp.), není možné po jeho smrti jeho přání v závěti vyhovět, pokud má nezletilého potomka. Ten dostane veškerý majetek zůstavitele, neboť je tzv. neopomenutelným zákonným dědicem podle § 469 OZ. Není tedy možné, když nezletilý potomek dostane alespoň tolik, kolik činí jeho podíl ze zákona, splnit poslední vůli zůstavitele. Tzv. neopomenutelný dědic má přednost. V praxi v tomto případě získá veškerý majetek tzv. neopomenutelný dědic. Pokud má zůstavitel nezletilého potomka, nemůže ani část svého majetku pro případ své smrti odkázat svému partnerovi, se kterým žil v nesezdaném soužití, resp. jeho poslední vůli nebude vyhověno.

Výše uvedené platí pro tzv. neopomenutelné dědice bez ohledu na skutečnost, zda se potomek narodil jako manželský či tzv. „nemanželský“¹⁰⁶.

Pokud jeden z partnerů žijící v nesezdaném partnerství si přeje, aby např. byt, který si koupil společně s druhým partnerem, nezdědil jeho potomek, měl by učinit potřebné právní kroky již za svého života, ne však formou závěti. Možností je např. darování. Pro případ, že by neměly osoby žijící v nesezdaném soužití vlastní bydlení, může jeden z nich koupit nemovitost druhému partnerovi, aby mu v případě smrti zůstala nemovitosti ve výlučném vlastnictví, na které by tzv. neopomenutelný dědic neměl ze zákona právo. Tím, že jeden z nesezdaného soužití odkáže část svého majetku druhému, např. darem, právě proto, že si přeje, aby druhému partnerovi po něm něco zůstalo, zabezpečí ho tím pro případ své smrti ještě za svého života. Po své smrti by druhý partner podle zákona v případě, že zůstavitel má nezletilé potomky, nedostal nic.

¹⁰⁶ Radvanová, S., Márová, Matějček: Výchova dětí v neúplné rodině, SPN 1975

Další možností, jak zanechat něco po sobě druhému partnerovi, se kterým žije v nesezdaném soužití, je uzavření manželství, aby druhý partner mohl vedle nezletilého či zletilého potomka, nyní již jako manžel, dědit v první dědické skupině podle § 473 odst. 1 OZ, ve které dědí všichni dědicové stejným dílem.

V případě, kdy je podle závěti opomenut tzv. neopomenutelný dědic a nedošlo-li k jeho vydědění¹⁰⁷, je závět neplatná, a to relativně neplatná. To znamená, že se zákonní dědicové relativní neplatnosti závěti musejí dovolat u příslušného soudního orgánu. Je-li jedním z „dovolavatelů“ nezletilý, je vždy v dědickém řízení zastoupen opatrovníkem, u kterého se předpokládá, že se relativní neplatnosti ve prospěch nezletilého dovolá, zjistí-li, že je závět relativně neplatná.

10. Rodinné právo

ZOR jako základní pramen rodinného práva nesezdané soužití neupravuje. Preferuje rodinu založenou manželstvím¹⁰⁸ a nečiní rozdíly mezi dětmi narozenými v manželství a mimo něj. V dnešní době je ustanovení § 1 odst. 2 ZOR považováno za překonané. Forma soužití nemá vliv na problematiku rodičovství a postavení dítěte, ačkoliv ZOR upravuje vznik rodiny pouze prostřednictvím uzavření manželství.

Právní úprava vztahů mezi rodiči a dětmi není založena na existenci manželství, ale na existenci rodičovství. Jakmile se tedy v nesezdaném soužití narodí dítě, reguluje ZOR vztah mezi matkou a otcem prostřednictvím jejich vztahu ke společnému dítěti¹⁰⁹ bez ohledu na to, zda se společné dítě narodilo v manželství či mimo něj. Počet narozených dětí mimo manželství¹¹⁰ rok od roku stoupá. Je prokázaným faktem, že rodin, které nevznikly na základě manželství, přibývá, přesto ZOR preferuje rodinu založenou manželstvím¹¹¹. Rodin vzniklých po uzavření manželství je dnes nejvíce, i když s ohledem na klesající počty uzavřených manželství a rostoucí počet nesezdaných soužití se předpokládá, že počet rodin vzniklých z nesezdaného soužití brzy „předběhne“ počet rodin vzniklých po uzavření manželství.

Důležitým aspektem nesezdaného soužití je otázka právního postavení dětí narozených z nesezdaného soužití. Protože ZOR neváže právní úpravu rodičů a dětí na

¹⁰⁷ § 479 OZ

¹⁰⁸ viz § 1 odst. 2 ZOR

¹⁰⁹ Právní rozhledy č. 5/1998 - Gregorová, Z., Králíčková, Z.: Nesezdané soužití v právním řádu ČR

¹¹⁰ Radvanová, S., Márová, Matějček: Výchova dětí v neúplné rodině, SPN 1975

¹¹¹ viz § 1 odst. 2 ZOR

existenci manželství, vychází z ústavní zásady¹¹² rovného postavení všech dětí, ať narozených v manželství či mimo manželství, která zaručuje ochranu rodiny založenou manželstvím i jiným svazkem.¹¹³ Právní postavení dětí není vázáno na právní postavení jejich rodičů, resp. na stav, zda rodiče dítěte jsou či nejsou manželé. Rodiče, bez ohledu na to, zda jsou manželé či nikoliv, mají k společnému dítěti stejná práva a povinnosti.

Rozsah práv a povinností k vlastním dětem se neodvíjí od skutečnosti, zda jsou či nejsou manželé. Mezi manželskými a nemanželskými dětmi se rozlišuje pouze v případech určení otcovství, které je složitější než určení mateřství¹¹⁴. Historické zkušenosti potvrzují, že určení biologického otce, tj. skutečného dárce biologického materiálu není lehké. Proto ZOR¹¹⁵ stanovil tři vyvratitelné právní domněnky určení otcovství, které určují, kdo je za otce novorozence považován.

Právní domněnky otcovství¹¹⁶ jsou určitá pravidla, která vycházejí z obecných zkušeností, na základě kterých se určuje okruh možných otců, a to za cílem poměrně rychlého zaručení práv dítěte - například práva znát své biologické rodiče, práva být registrováno apod. Domněnky otcovství nastupují po sobě vždy, když nelze předcházející právní domněnku uplatnit, jsou v tzv. poměru subsidiarity, což znamená, že druhá domněnka se uplatní pouze v případě, kdy nelze použít první domněnku. První domněnka otcovství má tedy při zákonem splněných podmínkách přednost před druhou a třetí domněnkou. V případě, že nelze uplatnit první domněnku otcovství, nastupuje druhá zákonná domněnka. Pokud nelze uplatnit první, ani druhou domněnku, aplikuje se třetí domněnka otcovství.

Není možné, aby k témuž dítěti bylo určeno otcovství podle dvou, popř. tří zákonných domněnek současně. Je vyloučené určit otcovství zároveň podle druhé i třetí domněnky, neboť jak bylo uvedeno výše, druhá domněnka má přednost před třetí, resp. první domněnka před domněnkou druhou a třetí.¹¹⁷

První domněnka otcovství podle § 51 ZOR svědčí vždy manželovi matky, přičemž do rodného listu se manžel matky zapisuje vždy - bez ohledu na to, zda je skutečným biologickým otcem, tj. dárce biologického materiálu. Jedinou podmínkou pro určení otcovství podle § 51 ZOR je uzavření manželství, tj. aby matka dítěte byla

¹¹² čl. 32 odst. 3 LZPSV

¹¹³ Článek 32 odst. 1 LZPSV

¹¹⁴ viz „pater semper incertus est“

¹¹⁵ viz § 51 an. ZOR

¹¹⁶ Knappová M. a kol.: Občanské právo hmotné 3, 4. vydání, Aspi 2007

¹¹⁷ viz rozhodnutí č. 1/1965 Sbírky soudních rozhodnutí

vdaná. V případě provdané matky nelze uplatnit druhou ani třetí zákonnou domněnku otcovství.

První domněnka otcovství vychází ze samotného účelu manželství, které je podle § 1 odst. 1 ZOR trvalým společenstvím muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem a podle § 1 odst. 2 ZOR je jeho hlavním účelem založení rodiny a řádná výchova dětí.

ZOR vychází z pravděpodobnosti, že pokud se dítě narodí v manželství, je jeho zploditelem manžel matky. Uvedenou konstrukcí je chráněno novorozené dítě, neboť hned od jeho narození jsou takto založena jeho práva a z toho vyplývající jeho vztah s matkou, tzv. mateřství a s otcem, tzv. otcovství. V situaci, že se dítě narodí v manželství, se automaticky uplatní první domněnka otcovství, tj. za otce se považuje manžel matky, což je ve většině případů v souladu se skutečným stavem věci - manžel matky bude biologickým otcem. Tato konstrukce vzniká ex lege¹¹⁸. Účastníci těchto právních vztahů nemají povinnost cokoli dokazovat, ZOR zde nestanoví povinnost dokazovat, že manžel matky je dárce biologického materiálu nebo zda spolu manželé vedou intimní život apod. První právní domněnka se uplatní bez dalšího. Taktéž matriční orgány se při aplikaci této zákonné domněnky nezabývají tím, kdo je biologickým otcem, „jen“ do kolonky otce zapíše manžela matky, popř. bývalého manžela, a to i bez jeho souhlasu - jen na základě předloženého oddacího/úmrtního listu, příp. rozsudku o rozvodu a rodného listu.

ZOR stanoví časovou působnost první zákonné domněnky otcovství, která je vázána na trvání manželství, a to od okamžiku uzavření manželství do uplynutí třicátého dne po zániku manželství či po jeho prohlášení za neplatné. Lhůta 300 dní počíná běžet od právní moci rozsudku o rozvodu, popř. prohlášení o neplatnosti manželství. Časová působnost je prolomena uzavřením nového manželství, tzn. pokud se matka dítěte po rozvodu znova provdá, pak bude v matrice jako otec uveden její nový manžel¹¹⁹, resp. pozdější manžel ženy, která dítě porodila, neboť toho ZOR považuje za otce. Pokud by však nový manžel úspěšně popřel své otcovství podle této zákonné domněnky, subsidiárně by první zákonná domněnka svědčila bývalému manželovi.

První domněnka otcovství se uplatní i vůči bývalému manželovi¹²⁰, a to za splnění podmínky, že k narození dítěte došlo do třicátého dne po zániku manželství, resp.

¹¹⁸ viz hlava třetí ZOR

¹¹⁹ viz § 51 odst. 2 ZOR - tzv. 1. domněnka otcovství

¹²⁰ viz § 51 odst. 1 ZOR - tzv. 1. domněnka otcovství

v případě rozvodu manželství do třístého dne od právní moci rozsudku o rozvodu manželství, popřípadě úmrtím jednoho z manželů, popř. prohlášením jednoho z nich za mrtvého, pokud smrt nelze stanovit jiným způsobem. Uvedené platí i do třístého dne po nabytí účinnosti pravomocného rozhodnutí soudu o neplatnosti manželství, ačkoli obecně se takové „manželství“ považuje za neuzavřené od samotného počátku. V případě, že by se dítě narodilo např. týden po uzavření manželství, je otec jistý, resp. je určen a do matriky zapsán manžel matky.

První zákonná domněnka otcovství je považována za hlavní, proto je také označována jako první, koncipována je jako vyvratitelná, aplikuje se nejčastěji. I když s ohledem na klesající počty uzavřených manželství a rostoucí počet nesezdaných párů roste význam druhé zákonné domněnky otcovství.

K nejdůležitějším právním účinkům určení otcovství patří vznik rodičovské zodpovědnosti vůči narozenému dítěti.

Druhá domněnka otcovství podle § 52 ZOR spočívá v souhlasném prohlášení rodičů dítěte, tj. ženy a muže o tom, že prohlašující muž je otcem dítěte. Tato právní domněnka není uplatňována ex lege, jak je tomu u první domněnky otcovství. Nastupuje za podmínky, že se neuplatnila domněnka první, která svědčí manželovi matky. Druhá domněnka otcovství se uplatní u dětí narozených mimo manželství. Právní úpravou první a druhé domněnky otcovství je zaručena rovnoprávnost dětí narozených v i mimo manželství, deklarovaná v mezinárodních smlouvách i zaručená LZPSV, která je součástí ústavního pořádku České republiky.

Při narození se dvou či více dětí se otcovství prohlašuje vždy ke každému narozenému dítěti zvlášť, sice odlišné otcovství je u vícečetného porodu vysoce nepravděpodobné, nelze ho však vyloučit. Technicky možné je to u asistované reprodukce.

V případě, kdy rodiče souhlasně prohlásí své rodičovství podle druhé zákonné domněnky k ještě nenarozenému dítěti a matka se posléze vdá za jiného muže, než se kterým učinila souhlasné prohlášení o otcovství, má podle § 51 ZOR přednost první zákonná domněnka otcovství, tj. otcem bude manžel matky.

Třetí právní domněnka určení otcovství podle § 54 ZOR spočívá v určení otcovství soudem. V občansko-právním řízení připadá tato domněnka v úvahu až v situaci, kdy nebylo možné určit otcovství podle dvou předchozích domněnek.

Již v starověkém Římě platila domněnka, že otcem dítěte, které se narodilo v rozmezí po 181. dni od uzavření manželství a do 10 měsíců po jeho zániku, je manžel

matky. V praxi se vycházelo z minimální a maximální doby těhotenství, připouští se, že dítě může být počato i poslední den trvání manželství. Tuto domněnku však bylo možné vyvrátit, pokud manžel prokázal, že dítě nezplodil, proto se tato domněnka označuje jako vyvrátitelná. Skutečnost, že manžel nemohl dítě zplodit, nebyla relevantní, automaticky se za otce považoval do té doby, dokud nebylo vydáváno speciální rozhodnutí, že se za otce nepovažuje, resp. že úspěšně své otcovství popřel.

Tato třetí zákonná domněnka se uplatní mj. v případě, kdy je manželství prohlášeno za neplatné, což neplatí pro manželství neexistující, tzv. putativní.

Právní účinky této domněnky zanikají v případě, že se dítě narodilo do uplynutí 180. dne po uzavření manželství a manžel matky u soudu své údajné otcovství úspěšně popřel, a to dnem právní moci rozsudku o popření otcovství.

Podle § 52 odst. 2 ZOR se podle třetí zákonné domněnky za otce považuje muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dnů, pokud jeho otcovství závažné okolnosti nevylučují. Vychází se z předpokladu, že k porodu dochází mezi šestým a desátým měsícem od početí a je-li v řízení před soudem prokázáno, že došlo mezi matkou dítěte a označeným mužem k pohlavnímu styku, bude muž určen otcem dítěte rozhodnutím soudu, pokud neprokáže, že jeho otcovství je vyloučeno (například z důvodu neplodnosti, prokázáním, že otcem je někdo jiný apod.).

Právní úprava vztahu rodiče k dítěti není založena na existenci manželství, tzn. rodičem se může stát muž a žena, aniž by společně vstoupili do manželství. Pokud tak učiní, je matka jistá¹²¹, podle § 50a ZOR je matkou žena, která dítě porodila. Za otce se podle § 51 ZOR považuje manžel matky¹²². V případě, že rodiče narozeného dítěte neuzavřeli před porodem manželství, je matka jistá i v tomto případě, otec bude určen podle tzv. druhé domněnky otcovství¹²³, která spočívá v souhlasném prohlášení rodičů dítěte, tj. ženy a muže, že souhlasně prohlašující muž je otcem dítěte. Pokud nedojde k souhlasnému prohlášení, je otec určen podle tzv. třetí domněnky otcovství¹²⁴.

U nesezdaného soužití dochází k určení otcovství až na výjimky podle druhé domněnky otcovství.

¹²¹ viz starořímská zásada „mater semper certa est, pater semper incertus est“

¹²² podle tzv. první domněnky otcovství

¹²³ § 52 ZOR

¹²⁴ § 54 ZOR

V případě, že nežijí rodiče nezletilého dítěte spolu, rozhodne i bez návrhu jednoho z nich soud, tzn. zejména rozhodne, komu bude dítě svěřeno do péče a o výši výživného.

Soud rozhoduje i v případech, kdy spolu rodiče dítěte žijí, ale jeden z nich dobrovolně neplní své rodičovské povinnosti. Rodičovská práva a povinnosti ZOR označuje pojmem rodičovská zodpovědnost. Rodičovská zodpovědnost se přiznává oběma rodičům bez ohledu na jejich vzájemný právní vztah¹²⁵. Jedinou podmínkou pro výkon rodičovské zodpovědnosti je plná způsobilost k právním úkonům¹²⁶. Pokud je podmínka splněna, matka získává rodičovskou zodpovědnost v okamžiku narození dítěte *ex lege*¹²⁷, stává se jeho zákonnou zástupkyní, otec získá rodičovskou zodpovědnost na základě tzv. právních domněnek otcovství¹²⁸.

Ten z rodičů, jehož způsobilost k právním úkonům byla omezena nebo který byl způsobilosti k právním úkonům zbaven, nemůže vykonávat jeden z nejdůležitějších atributů rodičovské zodpovědnosti, a to právo zastupovat své dítě v právních vztazích, kromě toho, že nemůže jednat ani svým jménem za svou osobu. Dojde-li ke zlepšení zdravotního stavu a navrácení způsobilosti k právním úkonům, dojde taktéž k obnovení rodičovské zodpovědnosti. V opačném případě, tj. v případě zhoršení zdravotního stavu jednoho, popř. obou rodičů, je dítě svěřeno do náhradní rodinné výchovy.

Právní pojem rodičovské zodpovědnosti je definován v § 31 ZOR jako souhrn práv a povinností:

- a) při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj,
- b) při zastupování nezletilého dítěte,
- c) při správě jeho jmění.

Ustanovení § 31 odst. 2 ZOR reflektuje práva a povinnosti rodičů při výchově dítěte zakotvené v Úmluvě¹²⁹, ke které postupně přistoupily všechny státy světa s výjimkou Spojených států amerických a Somálska.

Úmluva však není jediným mezinárodněprávním dokumentem, který deklaruje práva dětí. Například Evropská úmluva o výkonu práv dětí, přijatá Českou republikou dne 26. 4. 2000, v části o procesních právech dítěte v článku 3 „Právo na informace a na

¹²⁵ viz právní svazek - manželství

¹²⁶ viz Právní rozhledy č. 2/1997 - Gregorová Z. a kol.: K některým otázkám právní subjektivity způsobilosti k právním úkonům

¹²⁷ viz ustanovení § 50a ZOR

¹²⁸ viz ustanovení § 51 an. ZOR

¹²⁹ viz čl. 3 Úmluvy o právech dítěte (Sdělení č. 104/1991 Sb.)

vyjádření názoru v řízení“ řeší obdobně postavení dítěte s dostatečnou schopností chápat situaci, která se jej týká, tak, že mu je zaručeno právo dostávat informace a právo vyjadřovat svůj názor.

Obě výše uvedené mezinárodní smlouvy kladou zvláštní důraz na skutečnost, že nezletilé děti vyžadují speciální péči, ochranu a odpovědnost rodiny, ve které žijí.

Ustanovení § 31 odst. 2 ZOR zaručuje rodičům právo použít přiměřených výchovných prostředků, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Znění § 31 odst. 2 ZOR je v souladu s mezinárodními normami a Úmluvou.

Pojem rodičovská zodpovědnost představuje komplex vztahů mezi rodiči a dětmi, který odpovídá pojmu odpovědnost, užívanému řadou evropských států i normami mezinárodního práva. Pojem odpovědnost nemohl ZOR¹³⁰ převzít, neboť pojmu odpovědnost je v OZ vyhraněn sankční vztah v návaznosti na porušení práva. Kdežto pojmu zodpovědnost nejlépe odpovídal termín „responsibility“, používaný v právu evropském i mezinárodním.

Rodičovská zodpovědnost je dána osobním vztahem všech jejích subjektů, založeném na soukromoprávním charakteru. Účastníky tohoto vztahu jsou na straně jedné děti, na straně druhé rodiče. Rozšiřovat okruh účastníků nad rámec, popř. mimo rámec zákonné úpravy ZOR není možné. Dítě se stává účastníkem okamžikem svého narození. Ochrana je mu však poskytována ještě před narozením jako tzv. nasciturovi. Rodič se stává účastníkem v případě ženy, matkou podle § 50a ZOR, v případě muže, otcem podle tzv. zákonných domněnek otcovství¹³¹.

Ustanovením § 32 odst. 1 ZOR, podle něhož rodiče disponují rozhodující úlohou ve výchově svých dětí, není vyloučena možnost jiných lidí - zejména prarodičů - podílet se na výchově. Aktivita a úloha prarodičů je ovšem dobrovolná a případná pochybení a nedostatky ve způsobu výchovy zůstávají v rovině osobní a morální, nikoliv právní. Podle čl. 18 Úmluvy¹³², který zaručuje rovnoprávné postavení rodičů, tj. matky a otce, jsou státy Úmluvy povinny vynaložit veškeré úsilí na to, aby rodičům byla zaručena společná odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte, neboť dítě má právo na společnou výchovu svých rodičů. Základním smyslem jejich společné péče o dítě je jeho zájem.

¹³⁰ viz Právní praxe č.5/1998 - Handerka J.: Ke vzniku a základním problémům novely zákona o rodině

¹³¹ viz ustanovení § 51 an. ZOR

¹³² Úmluva o právech dítěte (Sdělení č. 104/1991 Sb.)

Porušení povinností rodičů uvedených v ustanovení § 32 odst. 2 ZOR spočívající v neřádném způsobu osobního života a chování, které má být příkladem svým vlastním dětem, může být podkladem pro zásah soudu¹³³ do rodičovské zodpovědnosti. Takový zásah se vyžaduje za účelem zajištění řádné výchovy nezletilého dítěte v případech, kdy řádná výchova není ze strany rodiče, popř. rodičů náležitě zaručena. Jde o závažný zásah do oblasti lidských práv, proto se k němu přistupuje až po řádném zjištění, zda jde v konkrétním případě o nedostatečný výkon rodičovské zodpovědnosti v takové míře, kdy lze už rozhodnout o pozastavení, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti.

Jméno, popřípadě jména dítěte rodičů žijících v nesezdaném soužití se podle § 18 odst. 1 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen „zákon o matrikách“) do matriky zapíše podle souhlasného prohlášení rodičů; není-li jeden rodič znám, nebo je-li rodič pravomocným rozhodnutím soudu zbaven rodičovské zodpovědnosti, nebo je mu výkon rodičovské zodpovědnosti pozastaven, anebo je-li pravomocným rozhodnutím soudu rodič zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je jeho způsobilost k právním úkonům omezena, zapíše se jméno, popřípadě jména dítěte podle prohlášení druhého z rodičů, jinak podle pravomocného rozhodnutí soudu.

Příjmení dítěte rodičů žijících v nesezdaném soužití se podle § 19 odst. 1 zákona o matrikách do knihy narození zapíše společné příjmení rodičů, nebo, mají-li příjmení různá, příjmení jednoho z nich, určené dohodou při uzavření manželství. Nevyplývá-li z oddacího listu rodičů dohoda o příjmení dítěte, zapíše se dítěti příjmení, na jehož užívání se manželé (rodiče) dohodli. V případě, kdy rodiče dítěte neuzavřeli manželství a mají různá příjmení, zapíše se podle § 19 odst. 2 zákona o matrikách příjmení podle dohody rodičů při určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, která se oznámí matričnímu úřadu nebo podle pravomocného rozsudku soudu o určení otcovství. Podle § 19 odst. 5 zákona o matrikách nelze-li dosáhnout dohody rodičů o příjmení dítěte, příjmení se do knihy narození nezapíše a matriční úřad o tom učiní oznámení soudu. V případě, pokud rodiče dítěte uzavřou manželství až po narození svého dítěte, bude mít dítě příjmení určené pro jejich společné děti¹³⁴.

11. Osvojení

¹³³ Holub M., Nová H.: Zákon o rodině - Komentář a předpisy související, 7. vydání, Linde Praha 2005

¹³⁴ Choděra, O.: Partnerství, manželství a paragrafy, Grada Publishing, Praha 2002

Podstatou osvojení je úplné začlenění dítěte do nebiologické rodiny. Jedná se o institut náhradní výchovy, který má za cíl nahradit dítěti neexistenci jednoho či obou rodičů a zajistit mu tak řádný život.

Předpokladem osvojení je tzv. právně volné dítě. To je dítě, jehož rodiče nežijí nebo jim byla omezena způsobilost k právním úkonům nebo jí byli zbaveni, byla jim pozastavena rodičovská zodpovědnost nebo jí byli zbaveni, rodiče dali souhlas k osvojení anebo souhlas s osvojením není vyžadován z důvodu „žádného zájmu“ nebo „kvalifikovaného nezájmu“¹³⁵.

Rozlišujeme osvojení individuální a společné. Osvojit společné dítě mohou jen manželé podle § 66 odst. 1 ZOR, nikoliv nesezdaný pár ani dvě osoby téhož pohlaví. Při tzv. individuálním osvojení si dítě může osvojit jednotlivec, např. jeden z nesezdaného soužití, ne však společně. To znamená, že druhý z nesezdaného soužití, který dítě neosvojil, nebude považován za rodiče dítěte. Zůstane pouze partnerem rodiče dítěte. Individuální osvojení je vhodné pro děti, které mají pouze jednoho z rodičů. Partner rodiče a rodič dítěte spolu uzavřou manželství, poté si partner rodiče „nevlastní“ dítě individuálně osvojí a jako manžel rodiče se stane sám jeho rodičem.

Společné osvojení není nesezdanému soužití umožněno. Podmínka společného osvojení dítěte pouze manželi je diskriminační. Vycházeli zákonodárci při určování právních podmínek při osvojování z § 1 odst. 1 a odst. 2 ZOR? Proč si společně mohou dítě osvojit pouze manželé? Protože je podle ZOR manželství preferováno? Nikdo, ani ZOR nemůže zaručit trvalost či nerozlučitelnost manželství v budoucnu. Partneři spolu žijící v nesezdaném soužití žijí fakticky stejně jako manželé, odlišují se právě tím, že neuzavřeli manželství. Je správné, aby dva lidi, kteří neuzavřeli manželství, rozdělovala tato skutečnost od možnosti společného osvojení a výchovy dítěte? V naší společnosti žije nemálo nesezdaných soužití, které by zajistilo lepší rodinné podmínky pro růst a vývoj společně osvojeného dítěte než rodina, která vznikla uzavřením manželství. Přesto ZOR konzervativně a zastarale trvá na založení rodiny manželstvím, a právě jen manželům umožňuje společné osvojení dítěte. Zákonodárce by měl vyřešit rozdíl při osvojování dítěte manželi a párem žijícím v nesezdaném soužití - např. možností rozšíření individuálního osvojení i na partnera rodiče - osvojitele. ZOR, ač preferuje manželství, nezaručuje, že v manželství nenastane rozvod. Nevyřeší-li zákonodárci rozdíl v právní úpravě pro manžele a pro ostatní, jak bude řešena situace, kdy osvojené

¹³⁵ Králíčková, Z.: Rodinné právo v otázkách a odpovědích, Computer press, Praha 2000

dítě bude oslovovat jednoho partnera, který ho individuálně osvojil matkou/otcem a jak druhého partnera, kterému nebylo umožněno společné osvojení? Tetou/strýcem? I když od počátku příchodu osvojeného dítěte do rodiny měli oba partneři žijící v nesezdaném soužití na dítě stejný vliv a poskytovali mu stejný druh lásky? Jak bude řešena situace v případě rozchodu nesezdaného páru? Ten partner, který dítě nemohl osvojit, na něj ze zákona nemá právo, tzn. že nemá právo ho navštívit, trávit s ním volný čas apod., pokud mu to druhý partner nedovolí. Zákonodárci by se měli zabývat možnostmi rozšíření společného osvojení i na nesezdané soužití s ohledem na poslední vývoj a změny ve společnosti.

12. Zánik nesezdaného soužití

Nesezdané soužití může zaniknout několika způsoby, a to rozchodem páru, smrtí jednoho z nich, popř. obou nebo prohlášením jednoho z nich, popř. obou za mrtvé.

Na rozdíl od manželství nebo registrovaného partnerství je zánik nesezdaného soužití oproštěn od jakýchkoliv formalit. Osoba tak může učinit dobrovolně, svobodně a nezávisle na vůli či rozhodnutí druhého z partnerů či soudu.

Vzhledem k tomu, že v nesezdaném soužití nevzniká společné jmění manželů, není nutné ho vypořádávat. Pokud v nesezdaném soužití vzniklo podílové spoluvlastnictví k určitému majetku, není nutné ho při zániku nesezdaného soužití vypořádávat. Podílové spoluvlastnictví lze zrušit, je-li to vůle obou partnerů žijících v nesezdaném soužití, není to však povinnost. Společný majetek náležející do podílového spoluvlastnictví může v podílovém spoluvlastnictví setrvat až do smrti jednoho z nich. Záleží na vzájemné dohodě osob žijících v nesezdaném soužití. V případě, že se partneři nemohou nebo nejsou schopni se dohodnout a trvá-li jeden z partnerů žijících v nesezdaném soužití na vypořádání podílového spoluvlastnictví, rozhodne na návrh jednoho z partnerů soud, přičemž přihlédne k velikosti podílů a k účelnému využití věci. Platí, že není-li rozdělení věci nacházející se v podílovém spoluvlastnictví možné, přikáže soud věc tomu z partnerů, který o ni projeví zájem a za podmínky, že bylo přihlédnuto k velikosti podílů a k účelnému využití věci. V případě, že ani jeden z partnerů nejeví o věc nacházející se v podílovém spoluvlastnictví zájem, nařídí soud její prodej a získaný výtěžek rozdělí mezi oba partnery podle jejich podílů, ve většině

případů jde o stejné podíly, tzn. podíl o velikosti jedné poloviny¹³⁶. Z důvodů vhodného zřetele soud věc nevypořádá.

13. Sféra sociálního zabezpečení

Právní řád České republiky, pokud někde konkrétně hovoří o faktickém soužití muže a ženy, používá v oblasti práva sociálního zabezpečení jednotně označení druh a družka. Oblast práva sociálního zabezpečení¹³⁷ jako jediná výslovně používá a vymezuje pojem druh a družka, a tím pádem jim přiznává v této oblasti určitá práva a povinnosti. Právo sociálního zabezpečení jako takové reaguje v mnohem větší míře na sociální a společenskou realitu. Obsahem práva sociálního zabezpečení jsou reakce a pomoc státu v sociálních událostech, které výraznou měrou zasáhnou do postavení rodiny. Téměř všechny části práva sociálního zabezpečení určitým způsobem reagují na nesezdané soužití vyjma důchodového pojištění. Samotný pojem nesezdané soužití není používán, místo něj se zde používají pojmy - druh a družka. Právo sociálního zabezpečení definuje pojem druh a družka jako svazek, k němuž se přihlíží při odstraňování nebo zmírňování následků sociálních událostí, tam, kde se sociální události mohou dotknout rodiny (v nejširším slova smyslu)¹³⁸.

Ve sféře sociálního zabezpečení mohou nastat určité sociální události, které ve vztahu k nesezdanému soužití ovlivní život partnerů. Takovými událostmi mohou být např. nemoc, úraz, invalidita, narození dítěte apod. Stát v těchto případech chrání i nesezdané soužití před určitými negativními následky vyplývajícími ze sociálních událostí. Přitom možnost vzniku sociální události není omezena jen na svazky mezi mužem a ženou, ale sociální událost může nastat a samozřejmě i nastává mimo tyto legalizované svazky¹³⁹.

Vzhledem k tomu, jak je v České republice nastaven systém sociálních dávek, je obecně finančně výhodnější žít v nesezdaném soužití nebo žít jako tzv. žena - samoživitelka, neboť na základě těchto forem lze získat od státu více peněz než např. provdaná žena - matka.

¹³⁶ § 142 odst. 2 OZ

¹³⁷ viz níže - zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém zabezpečení, zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, zákon č. 100/1988 Sb. o sociálním zabezpečení

¹³⁸ Právní rozhledy č. 5/1998 - Gregorová, Z., Králíčková, Z.: Nesezdané soužití v právním řádu ČR

¹³⁹ Právní rozhledy č. 5/1998 - Gregorová, Z., Králíčková, Z.: Nesezdané soužití v právním řádu ČR

Svazek druha a družky je možno nalézt v pojmech, jako jsou rodinní příslušníci dle zákona o nemocenském pojištění zaměstnanců, v pojmu rodina dle zákona o státní sociální podpoře, či v pojmu společně posuzované osoby dle zákona o životním minimu.

13. 1 Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění (dále jen „ZoNP“) stanoví podmínky poskytování peněžitých dávek v době krátkodobé sociální události, kdy člověk není schopen se podílet na pracovně právním procesu. Dávky nemocenského pojištění jsou vymezeny v § 4 ZoNP, jsou to nemocenské, peněžitá pomoc v mateřství, ošetřovné a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. V případě, že pojištěnec po vzniku nároku na dávku zemře, přechází nárok podle § 51 ZoNP postupně na manžela/manželku, děti a rodiče, jestliže žili s pojištěncem v době jeho smrti v domácnosti, pokud pojištěnec splňoval podmínky nároku na výplatu dávky; tyto osoby vstupují též do řízení o dávce. Pokud pojištěnec neuplatnil nárok na výplatu dávky, mohou tento nárok uplatnit osoby uvedené ve větě první.

Z výše uvedeného vyplývá, že v případě smrti pojištěnce nabývají nárok na částky peněžitých dávek postupně manžel/manželka pojištěnce, děti pojištěnce, otec pojištěnce, matka pojištěnce. Jiné osoby, mezi které patří i osoby žijící v nesezdaném soužití, nenabývají výše uvedeného nároku.

13. 2 Zákon č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění

Pojem družka se také objevuje v § 12a odst. 1 zákoně č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění nazvaném Poskytování peněžité pomoci zaměstnanci, kdy se peněžitá pomoc v mateřství poskytuje svobodnému, ovdovělému, rozvedenému nebo z jiných vážných důvodů osamělému zaměstnanci, který nežije s družkou nebo v registrovaném partnerství, jestliže pečuje o dítě na základě rozhodnutí příslušného orgánu nebo o dítě, jehož matka zemřela.

13. 3 Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

ZoSSP používá termínů druh a družka, ačkoli náš právní řád je nikde nedefinuje. Ustanovení § 7 ZoSSP odst. 1 za rodinu pro účely tohoto zákona považuje, není-li dále stanoveno jinak, oprávněnou osobu a společně s ní posuzované osoby, a není-li těchto osob, považuje se za rodinu sama oprávněná osoba. Podle § 7 odst. 2 písm. b) a c) ZoSSP se za posuzované osoby mj. považuje druh/družka. V § 7 odst. 3 písm. c) ZoSSP jsou uvedeni mj. partneři žijící v registrovaném partnerství, splňují-li podmínku, že spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby. Pojem „trvale spolu žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby“ je vymezen odkazem na definici pojmu domácnost dle § 115 OZ.

Za osamělého rodiče se podle § 7 odst. 8 ZoSSP považuje rodič, který je svobodný, ovdovělý nebo rozvedený, pokud nežije s druhem/družkou. K druhovi/družce se jako ke společně posuzované osobě přihlíží, jen žije-li s oprávněnou osobou alespoň tři měsíce. Za osamělého rodiče se nepovažuje rodič, který žije v registrovaném partnerství.

13. 4. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Právní postavení osob žijících v nesezdaném soužití je vymezeno v zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu (dále jen „ZŽEM“), konkrétně v § 4 odst. 1 se pro účely tohoto zákona společně posuzují pod písm. a) rodiče a nezletilé nezaopatřené děti. ZŽEM nekonkretizuje kteří rodiče, ZŽEM nestanoví, že jde pouze o rodiče, kteří uzavřeli manželství. Z § 4 odst. 1 písm. a) lze dovodit, že jde o rodiče, bez ohledu na to, zda manželství uzavřeli nebo zda spolu žijí v nesezdaném soužití. Jedná se o taxativně vymezené osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby¹⁴⁰. Společně posuzované osoby vyznačují skupinu osob, jejichž příjmy jsou posuzovány společně, pro účely zjištění životního minima a následné sociální potřeby. I v tomto případě je vymezení konkretizováno dobou společného soužití, a to dobou tří měsíců stejně jako podle ZoSSP.

Obecně lze vyvodit definici nesezdaného soužití pro oblast sociálního zabezpečení. Nesezdané soužití je zde chápáno jako neformální svazek muže a ženy, označovaný v těchto předpisech jako vztah druha a družky, kteří spolu trvale žijí a

¹⁴⁰ viz odkaz na domácnost podle § 115 OZ

společně uhrazují náklady na své potřeby, tzv. společná domácnost, alespoň po dobu tří měsíců.

13. 5 Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Oblast důchodového pojištění se svou právní úpravou poskytování důchodu pro případ stáří, invalidity a úmrtí živitele, tj. starobního důchodu, invalidního důchodu, vdovského, vdoveckého a sirotčího důchodu¹⁴¹, vymyká ve vymezení postavení druha a družka. Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění nepřiznává partnerům žijícím ve faktickém soužití žádná práva ani povinnosti. Vymezuje sice pro účely důchodového pojištění okruh osob blízkých v § 24, ve kterém za osoby blízké považuje manžele, příbuzné v řadě přímé, děti, sourozence, zetě, snachu a manžela rodiče, nikoliv však druha a družku. Pravděpodobným důvodem bude dlouhodobost právních vztahů důchodového pojištění, která předpokládá i jistou trvalost vazeb mezi účastníky tohoto pojištění. Druh a družka do výčtu § 24 zákona o důchodovém pojištění nespádají, § 24 zákona o důchodovém pojištění uznává pouze legální formu soužití, a to manželství. Na nesezdané soužití jako faktické soužití muže a ženy nebere ohled. Ustanovení § 24 zákona o důchodovém pojištění nelze rozšiřovat, protože má kogentní povahu.

13. 6 Zákon č. 100/1998 Sb., o sociálním zabezpečení

Zvláštní je úprava postavení druha a družky dle zákona č. 100/1998 Sb., o sociálním zabezpečení, který upravuje především některé otázky sociální péče - poskytování sociální pomoci určitým skupinám osob, mezi které patří především rodina a děti. Ochrana rodiny a dětí je zakotvena v hlavě druhé Péče o rodinu a děti v § 74 zákona o sociálním zabezpečení. V rámci tohoto ustanovení nejsou rodina ani děti definovány. Pokud není vymezena definice, můžeme se domnívat, že pojem rodiny je chápán v nejširším smyslu, jako společenství lidí, kteří spolu chtějí žít a vychovávat děti, bez ohledu na zákonnou formu tohoto soužití. Pak je možné vyvodit závěr, že zákon poskytuje ochranu i rodinám vzniklých v nesezdaném soužití. Podle § 104 odst. 2 zákona o sociálním zabezpečení přechod nároku na dávku nebo službu sociální péče, která byla oprávněným již uplatněna, v případě úmrtí oprávněného přiznává pouze

¹⁴¹ viz § 4 odst. 1 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

postupně manželovi/manželce, dětem, rodičům, jestliže s oprávněným žili v době jeho smrti ve společné domácnosti, o družce nebo druhovi § 104 odst. 2 nehovoří.

Z výše popsané právní úpravy lze dovodit, že nahlížení na vztah druha a družky v oblasti sociální péče je dvojí, a to protichůdný. Pro tu část, která je upravena zákonem o sociální potřebnosti a ZŽEM, je vztah druha a družky a nesezdané soužití právně relevantní, pro zbývající oblast sociální péče spadající pod zákon č. 100/1998 Sb., se k nesezdanému soužití nepřihlíží. Je otázkou, zda je správné, že stát v určitých částech proklamuje podporu rodin s dětmi bez ohledu na právní základ tohoto společenství a v jiných ne¹⁴².

14. Sféra práva trestního

Dalším odvětvím právního řádu, které se svými ustanoveními může vztahovat na postavení osob v nesezdaném soužití, resp. na druha a družku, je právo trestní. Postavení druha a družky se svými funkcemi a společenskou akceptací v rovině trestní lze srovnat s postavením manžela či manželky. Snad právě z tohoto důvodu trestní právo přiznává druhovi či družce stejná práva jako manželům, vztahující se např. k osobě obviněného nebo svědka.

Trestní právo hmotné ve svém základním právním předpise - zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „TZ“), reaguje na postavení druha a družky ve svých ustanoveních zvláštní části o jednotlivých druzích trestných činů. TZ přímo pojem druh a družka nepoužívá, ale lze jej zařadit pod širší pojem osob blízkých. Osobou blízkou se rozumí dle § 125 TZ příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec, manžel a partner; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní. Pojem osoba blízká se užívá např. v kvalifikovaných skutkových podstatách trestného činu nadřování podle § 366 odst. 2 TZ, nepřekážení trestného činu podle § 367 odst. 2 TZ, a také neoznámení trestného činu podle § 368 TZ.

V rámci trestního práva procesního, konkrétně v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestní řízení soudním, tzv. trestní řád (dále jen „TR“) jsou osobě obviněného v široké míře poskytovány procesní práva a záruky. Jedním ze základních práv obviněného je jeho právo zvolit si obhájce a radit se s ním. Za určitých okolností je možné toto právo

¹⁴² Právní rozhledy č.5/1998 - Gregorová, Z., Králíčková, Z.: Nesezdané soužití v právním řádu ČR

zachovat i v případě, že obviněný svého práva nevyužije. V § 37 TŘ je upraven institut zvoleného obhájce, který na tuto situaci reaguje. V případě, že obviněný nevyužije svého práva zvolit si obhájce a nezvolí-li mu ho ani jeho zákonný zástupce, může mu obhájce podle § 37 odst. 1 TŘ zvolit jeho příbuzný v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, druh, jakož i zúčastněná osoba. Toto oprávnění trvá, i proti vůli obviněného, za situace zbavení nebo omezení jeho způsobilosti k právním úkolům.

S druhem a družkou se v rámci trestního řízení počítá také jako s osobami se samostatnými obhajovacími právy, vymezenými v trestním řádu. Ve prospěch obžalovaného mohou podat odvolání proti rozsudku mimo obžalovaného a státního zástupce také příbuzní v pokolení přímém, jeho sourozenci, osvojitel, osvojenec, manžel, partner a druh. Na rozdíl od státního zástupce nemohou tyto osoby podat odvolání proti vůli obžalovaného¹⁴³.

Dále se na druha a družku vztahuje ustanovení o oprávněných osobách v řízení o stížnosti. Proti usnesení o vazbě a o ochranném léčení a o zabezpečovací detenci mohou podat stížnost ve prospěch obviněného též osoby, které by mohly podat v jeho prospěch odvolání¹⁴⁴.

K podání návrhu na obnovu řízení ve prospěch obviněného je oprávněn okruh osob uvedený v ustanovení § 280 odst. 3 TŘ. Kromě obviněného jsou to všechny osoby, které by mohly podat v jeho prospěch odvolání¹⁴⁵. Návrh na obnovu řízení mohou podat pouze ve prospěch obviněného. Takový návrh mohou učinit i po smrti obviněného.

Dalším oprávněným prostředkem je stížnost pro porušení zákona, kterou je oprávněn podat pouze ministr spravedlnosti ČR. Podnět k jejímu podání je oprávněn podat kdokoliv, druha či družku nevyjímaje.

Každý je povinen vypovídat jako svědek o okolnostech trestného činu, které jsou mu známy. Této povinnosti může být svědek za určitých okolností zproštěn. Jedná se o institut odepření výpovědi. Dle § 100 odst. 2 TŘ má svědek právo odepřít vypovídat, jestliže by výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu, partneru nebo druhovi anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní. Zde svědek chrání jiné osoby v řízení nezúčastněné. Odepření výpovědi neznamená, že svědek nebude vypovídat vůbec.

¹⁴³ viz § 247 odst. 2 TŘ

¹⁴⁴ viz § 142 odst. 2 TŘ

¹⁴⁵ podle § 247 odst. 2 TŘ

Svědék i přesto vypovídat musí a nevypovídat může pouze v tom směru, hrozí-li způsobení nebezpečí osobám v ustanovení uvedených¹⁴⁶. O tomto právu musí být svědek poučen před započítím výslechu. Nestalo-li se tak, nelze jeho výpověď považovat za důkaz použitelný před soudem.

V § 100 odst. 1 TŘ je chráněn obviněný v případech, kdy by svědkem byl příbuzný obviněného v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel a druh. Všechny tyto osoby mají právo odepřít výpověď, která by mohla poškodit postavení obviněného. Institutem odepření výpovědi se do trestního práva dostává ochrana rodinných vztahů, který tím zajišťuje určitou nedotknutelnost. Zejména by nebylo morální nutit manželku obviněného vypovídat o věcech, které nemají nic společného s jejich manželským soužitím, kdyby její případná výpověď pomohla jejího manžela odsoudit. Jedná se však o právo, nikoliv o povinnost. Pokud by tedy manželka chtěla svědčit proti svému manželovi, nic jí v tom nebrání.

Další důležité ustanovení trestního řádu upravující postavení druha a družky se týká trestných činů, k jejichž zahájení a pokračování je třeba souhlas poškozeného. V § 163 odst. 1 TŘ se poškozeným myslí ten, který je ve vztahu k pachateli vymezen jako osoba, která má právo jako svědek vůči pachateli odepřít výpověď. Mezi tyto trestné činy patří např. trestné činy ublížení na zdraví podle § 146 TZ, těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 147 TZ, ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 TZ, neposkytnutí pomoci podle § 150 TZ, neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku podle § 151 TZ, ohrožení pohlavní nemocí podle § 155 TZ, omezování osobní svobody podle § 171 odst. 1 a 2 TZ, vydírání podle § 175 odst. 1 TZ, porušování domovní svobody podle § 178 TZ, poškození cizích práv podle § 181 TZ, krádeže podle § 205 TZ, zpronevěry podle § 206 TZ, podvodu podle § 209 TZ a další. Přímo v tomto odstavci v případě trestného činu nebezpečného pronásledování podle § 354 TZ proti tomu, kdo je ve vztahu k poškozenému osobou, vůči níž by měl poškozený jako svědek právo odepřít výpověď podle § 100 odst. 2 TŘ, a trestní stíhání pro trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1 a 2 TZ proti tomu, kdo je nebo v době spáchání činu byl ve vztahu k poškozenému manželem, partnerem nebo druhem, jakož i pro trestný čin opilství podle § 360 TZ, pokud jinak vykazuje znaky skutkové podstaty některého z těchto trestných činů, lze zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného.

¹⁴⁶ Rodinné právo č. 7/1999 - Mašková, E.: Význam vztahů rodinného práva pro trestní řízení

Obecně lze říci, že postavení druha a družky v trestním řízení ve vztahu k jiným odvětvím je chráněno v konkrétních ustanoveních.

15. Sféra ochrany mladistvých

Ochrana mladistvých je upravena v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví mládeže ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále jen „ZOSVM“). V ZOSVM se pojem druha a družky vyskytuje v ustanoveních o hlavním líčení a v ustanoveních o osobách oprávněných podat ve prospěch mladistvého opravné prostředky. Tato ustanovení podle ZOSVM se od ustanovení podle TŘ mírně liší. V § 54 odst. 1 ZOSVM se stanovuje okruh osob oprávněných k účasti na hlavním líčení. Kromě dvou důvěrníků, obhájce a zákonného zástupce to mohou být také příbuzní v pokolení přímém, sourozenci, manžel nebo druh, poškozený a jeho zmocněnec, svědci, znalci, tlumočníci, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, úředníci Probační a mediační služby a zástupce školy nebo výchovného zařízení.

Opravný prostředek ve prospěch mladistvého může podat dle § 72 odst. 1 ZOSVM, a to i proti jeho vůli, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí. Podle § 72 odst. 2 ZOSVM mohou stížnost v jeho prospěch podat také jeho příbuzní v pokolení přímém, jeho sourozenci, osvojitel, manžel, ale také druh.

Trestní právo, na rozdíl např. od občanského práva či rodinného práva pojem druh a družka výslovně používá a neupřednostňuje tímto manželství před jinými faktickými soužitími jako např. před nesezdaným soužitím.

16. Sféra správního práva

Správní právo přímo pojem druh a družka nevymezuje. Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších změn a doplnění stanovuje ve svém § 55 odst. 4, že výpověď v rámci správního řízení může odepřít jako svědek ten, kdo by jí způsobil sobě nebo osobě blízké nebezpečí stíhání pro trestný čin nebo správní delikt. Blízká osoba je vymezena odkazem na § 116 OZ.

17. Sféra pracovního práva

Základním právním předpisem pracovního práva je zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce (dále je „ZP“), který ve svých ustanoveních pojem nesezdané soužití, resp. pojmy druh a družka přímo nedefinuje, ale zmiňuje se o nich - viz níže. V oblasti pracovního práva se častěji pojem druh/ družka vyskytuje v prováděcích předpisech.

Pracovně právní vztah nemůže vzniknout mezi manželi, v případě nesezdaného soužití to neplatí, jeden z páru žijící v nesezdaném partnerství může jako zaměstnavatel, např. podnikatel zaměstnávat svého partnera jako zaměstnance na základě pracovní smlouvy či např. dohody o pracovní činnosti¹⁴⁷.

Jestliže zaměstnanec v důsledku pracovního úrazu nebo nemoci z povolání zemře, jsou v ZP upraveny jednotlivé nároky pozůstalých. Jedná se o dílčí nároky a nezáleží na tom, zda je zaměstnanec uplatnil ještě za svého života.

Ustanovení § 328 odst. 1 ZP při smrti zaměstnance stanoví, že peněžité práva zaměstnance jeho smrtí nezanikají. Do výše odpovídající trojnásobku jeho průměrného měsíčního výdělku přecházejí mzdová a platová práva z pracovněprávního vztahu postupně na jeho manžela, děti a rodiče, jestliže s ním žili v době smrti ve společné domácnosti; předmětem dědictví se stávají, není-li těchto osob.

Náhrada nákladů na výživu pozůstalých podle ustanovení § 377 odst. 1 ZP přísluší pozůstalým, kterým zemřelý zaměstnanec výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat, a to do doby, do které by tuto povinnost měl, nejdéle však do konce kalendářního měsíce, kdy by zemřelý zaměstnanec dosáhl 65 let věku. Pozůstalým mj. může být i pozůstalá družka zemřelého zaměstnance, pokud s ním žila ve společné domácnosti, společně s ním hospodařila a pečovala o společnou domácnost. Žily-li v jejich společné domácnosti také nezletilé děti družky, pak sama skutečnost, že děti měly nárok na výživné vůči svému otci a také je dostávaly, nevylučuje, že jim zemřelý výživu poskytoval; tak tomu bylo i tehdy, jestliže výživu těchto dětí poskytovanými prostředky jen doplňoval nebo zlepšoval.¹⁴⁸ Poskytování náhrady na výživu pozůstalým je vyloučeno, pokud je náhrada poskytována z téhož důvodu dávkami důchodového zabezpečení.

Naopak tomu je u jednorázového odškodnění pozůstalých. To podle § 378 odst. 1 ZP přísluší pouze manželce a nezaopatřenému dítěti, a to každému ve výši 240 000 Kč;

¹⁴⁷ Dvořáková Záborská, J. : Manželství a rozvody, Linde Praha 2002

¹⁴⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29.3.1970, sp. zn. Rc 26/71.

rodičům zemřelého zaměstnance, jestliže žili se zaměstnancem ve společné domácnosti, v úhrnné výši 240 000 Kč. Jednorázové odškodnění ve výši 240 000 Kč přísluší i v případě, že se zemřelým zaměstnancem žil v domácnosti pouze jeden rodič. Ustanovení § 378 nevyjmenovává nesezdané soužití, z čehož vyplývá, že na jednorázové odškodnění pozůstalý, který se zemřelým žil v nesezdaném soužití, nemá nárok.

Výklad pojmu „pozůstalí“ nečiní soudům potíže. Soudy vycházejí z toho, že tento pojem není totožný s pojmem osob povolanych podle zákona nebo podle závěti za dědice podle občanského zákoníku. Příbuzenský nebo jiný vztah k zemřelému není zde rozhodný, neboť okruh oprávněných je určen a je závislý na konkrétním zjištění, zda, komu a v jakém rozsahu zemřelý výživu poskytoval. Z toho vyplývá, že pod pojem „pozůstalí“ je nutno zařadit např. i družku, její děti, popřípadě i jiné osoby, pokud jim zemřelý výživu poskytoval¹⁴⁹. Vždy se musí jednat o konkrétní vyživovací povinnost vůči osobám uvedeným v ZOR. Pozůstalými osobami se myslí děti, rodiče, sourozenci a jiné osoby, které se zemřelým žily po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a které z tohoto důvodu pečovaly o společnou domácnost nebo byly na něho odkázány výživou.¹⁵⁰ Judikatura umožňuje náhradu nákladů na výživu v určitých situacích i družce, příp. jejím dětem.

Vztah druha a družky je důležitý i z hlediska poskytování pracovního volna zaměstnanci. V určitých situacích nemůže zaměstnanec vykonávat svou práci. Pro tyto případy je v ZP vymezen institut překážek v práci, při kterých je zaměstnanci za určitých, přesně vymezených podmínek poskytováno pracovní volno s či bez náhrady mzdy. Překážky v práci dělíme na překážky na straně zaměstnance a na straně zaměstnavatele. Překážky na straně zaměstnance mohou vzniknout mj. z důležitých osobních důvodů, kterými jsou podle § 191 an. ZP nemoc, karanténa, mateřská¹⁵¹ a rodičovská¹⁵² dovolená, ošetřování dítěte mladšího než 10 let nebo jiného člena domácnosti podle § 115 OZ apod. Kromě v zákoně přesně vymezených důvodů, existují jiné důležité důvody týkající se zaměstnancovy osoby, při kterých je mu zaměstnavatel povinen poskytnout pracovní volno. Pracovní volno s náhradou mzdy se např. poskytne zaměstnanci v délce dvou dnů při úmrtí manžela, druha nebo dítěte a další den k účasti na pohřbu těchto osob. Pracovní volno s náhradou mzdy se také poskytne na nezbytně nutnou dobu k převozu manželky/ družky do zdravotnického zařízení a zpět.

¹⁴⁹ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 1975, sp. zn. Cpj 37/74.

¹⁵⁰ Hochman, J., Kottbauer, A.: Zákoník práce - Komentář, 7. vydání, Linde Praha 2009

¹⁵¹ viz více § 195 ZP

¹⁵² viz více § 196 ZP

Podle § 196 ZP rodičovská dovolená se poskytuje matce dítěte po skončení mateřské dovolené a otci od narození dítěte, a to v rozsahu, o jaký požádají, ne však déle než do doby, kdy dítě dosáhne věku 3 let. Ustanovení § 196 ZP označuje otce nebo matku, bez ohledu na skutečnost, zda se jedná o manžele či nikoliv. Na rodičovské dovolené mohou být oba rodičové současně, pouze jeden z nich však může pobírat rodičovský příspěvek.

Podle ustanovení § 350 odst. 1 ZP se osamělými rozumějí neprovdané, ovdovělé nebo rozvedené ženy, svobodní, ovdovělí nebo rozvedení muži a ženy i muži osamělí z jiných vážných důvodů, nežijí-li s druhem, popřípadě s družkou nebo s partnerem¹⁵³.

Z výše uvedeného vyplývá, že nesezdané soužití není přímo chráněno ustanoveními ZP, i když z některých jeho ustanovení lze dovodit, že za určitých situacích se právní úprava a ochrana ZP vztahuje i na nesezdané soužití. Více se pojem druh či družka vyskytuje v prováděcích předpisech - viz výše. Pro jistější postavení osob žijících v nesezdaném soužití by však bylo vhodnější, kdyby ZP na jejich právní postavení určitým a přiměřeným způsobem reagoval a upravil jej.

18. Sféra daňového práva

Projevy druhořadého postavení nesezdaných párů můžeme nalézt i v oblasti daňového práva. Při dědění druha a družky se uplatní větší míra zdanění oproti manželovi a přímým příbuzným, kteří jsou od daně dědické v celém rozsahu osvobozeni. Druh a družka odvádějí daň v závislosti na hodnotě dědictví a základu daně.¹⁵⁴ Od daně, vztahující se na dědictví druha a družky budou osvobozeny movité věci osobní potřeby nebo z nich vyplácené dědické podíly, pokud tyto věci po dobu jednoho roku před nabytím nebyly součástí obchodního majetku zůstavitele do hodnoty 60 000 Kč. Druhou skupinou majetku osvobozeného od daně jsou vklady na účtech u bank a poboček.

19. Zahraniční úprava¹⁵⁵

¹⁵³ podle ZoRP

¹⁵⁴ Právo a rodina č.1/2004 - Fetter, R. W.: Právní poměry nesezdaných párů aneb druha a družky

¹⁵⁵ viz zahraniční úprava v oddíle II. Registrované partnerství, kapitola 10. Zahraniční úprava - Francie

20. Závěr

Pojem nesezdané soužití není napříč celým právním řádem České republiky vymezen, některá ustanovení právních předpisů se na něj, při splnění zákonem stanovených podmínek, vztahují. I když právní předpisy pojem nesezdaného soužití ve svých ustanoveních přímo nepoužívají, neznamená to, že by právní postavení osob žijících v nesezdaném soužití neexistovalo. Jen ho musíme hledat. Ačkoliv pojem nesezdané soužití není právním řádem výslovně vymezen, přesto je ve větší či menší míře chráněn.

Postavení nesezdaného soužití jako faktické soužití dvou osob různého pohlaví se ve svých důsledcích blíží postavení manželství. Manželství stejně jako nesezdané soužití je charakteristické trvalostí. Vztahy jsou založeny na citové a sexuální úrovni. ZOR jako základní právní předpis v oblasti ochrany rodiny ve svých ustanoveních preferuje založení rodiny skrze manželství¹⁵⁶, přičemž jiné založení rodiny nezakazuje.

Současná podoba ZOR vychází z šedesátých let dvacátého století, kdy byl ZOR přijat. Pohledy společnosti od přijetí současného ZOR na manželství, nesezdané soužití a registrované partnerství se měnila v souvislosti s vývojem a změnami ve společnosti. A mj. na základě těchto změn je nutné novelizovat současný ZOR tak, aby odpovídal současným požadavkům společnosti. Názor společnosti na nesezdané soužití prošel velkou změnou a v současné době je soužití druha a družky většinou veřejností přijímáno kladně. Především nesezdané soužití jako manželství na zkoušku je obecně schvalováno, především z důvodu snížení počtu rozvodů. I přes stále se zvyšující počet osob žijících v nesezdaném soužití, pro většinu společnosti je nesezdané soužití předstupněm manželství. Česká společnost manželství neodsuzuje, neodmítá ho ani zavrhuje, jen ho odkládají na pozdější dobu, kdy budou na tak důležitý krok připraveni. Většina mladých Čechů s Češek pokládá za běžné trvalé soužití muže a ženy v manželství.¹⁵⁷

Přesto, že nesezdané soužití je stále více preferovaným způsobem života jak mladých, tak i starších lidí, mělo by být v právním řádě vymezeno přesněji, ale na druhou stranu by nemělo nahradit institut manželství. Právní řád spojuje s institutem manželství nejenom řadu práv, ale také povinností. Za situace, kdy by se nesezdanému

¹⁵⁶ viz § 1 odst. 2 ZOR

¹⁵⁷ Fialová, J.L., Hamplová, D., Kučera, M., Vymětalová, S. Představy mladých lidí o manželství a rodičovství. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000, s. 122 – 133.

soužití přiznala práva obdobná těm manželským a žádné povinnosti¹⁵⁸, došlo by k zvýhodnění institutu nesezdaného soužití oproti manželství. Nesezdané soužití je dobrovolné společenství dvou osob, ve kterém dva lidé spolu žijí právě proto, že mu právo nestaví mantinely. Mj. i tím se liší od manželství a nemůže být proto právem chráněno stejně. Za situace, kdy nesezdané soužití bude právně upraveno, by nemělo dojít ke vzniku „podřadného manželství“ či „manželství druhého stupně“. Nežádoucí by byl právní stav, kdy by vedle instituce manželství právně existovalo „podřadné“ manželství a mimo právo upravené nesezdané soužití, každé s jinými právy a povinnostmi. Institut nesezdaného soužití by neměl nahradit institut manželství, měl by dopomoci k „přemostění“ od právně upraveného manželství k faktickému a právem neupravenému nesezdanému soužití.

¹⁵⁸ viz Stručný přehled práv a povinností nesezdaného soužití

II. REGISTROVNÉ PARTNERTVÍ

1. Obecně k homosexualitě

Pro vymezení základních pojmů týkajících se institutu registrovaného partnerství je nezbytné na úvod uvést několik základních uvozujících poznatků o homosexualitě¹⁵⁹.

Homosexualita neboli též uranismus, psychický hermafroditismus, gayství¹⁶⁰, tribadie, lesbismus¹⁶¹ či saphismus¹⁶² je pojmenování pro opačnou sexuální orientaci, tedy orientaci na osoby stejného pohlaví - tak zní stručná lékařská definice. Homosexualita se ve skutečnosti nedotýká pouze stránky sexuální, nýbrž i citové, vhodnější a přesnější by tedy bylo používat pojem homoerotické zaměření.¹⁶³

Homosexualita¹⁶⁴ v nejširším pojetí označuje princip vazby osob¹⁶⁵ vykazujících totožnou charakteristiku pohlavnosti, tj. stejné pohlaví. V užším a v odborném diskurzu obvyklém pojetí jde o [sexuální orientaci](#) především nebo výhradně na osoby stejného [pohlaví](#).

Mimo označení homosexualita se používá také označení homosexuální orientace, homosexuální preference, homosexuální zaměření, homosexuální založení atd. Nositel mužské homosexuality, tj. náklonnosti muže k muži je označován jako [gay](#)¹⁶⁶, nositelka ženské homosexuality, tj. náklonnosti ženy k ženě je označována jako [lesba](#)/lesbička. Nejběžnějšími typy homosexuality jsou mužská [androfilie](#) a ženská [gynekofilie](#) (gynofilie).

Homosexualita je často používána ve významu tzv. homosexuální chování - například je-li řeč o „trestnosti homosexuality“. Jako homosexuální chování se obvykle označuje [orgasmická](#) aktivita mezi příslušníky stejného pohlaví, a to zpravidla bez ohledu na to, zda je projevem homosexualita jako orientace.

¹⁵⁹ z řeckého honos, tj. stejný a latinského sexus, tj. pohlaví

¹⁶⁰ výraz používaný pro označení homosexuálních mužů

¹⁶¹ výraz používaný pro označení homosexuálních žen

¹⁶² označení souvisí se starověkou řeckou básníčkou [Sapfó](#), která žila v 6. stol. př. n. l. na ostrově [Lesbos](#); v některých jejích básních se objevuje opěvování ženského těla a přátelství mezi ženami. Sapfó byla učitelkou vychovávající především šlechtické dívky, zda byla sama homosexuálního zaměření, není jisté, život prý ukončila z nešťastné lásky k muži.

¹⁶³ Brzek, A.: Sexuologie pro právníky, Karolinum Praha 1997

¹⁶⁴ viz více www.cs.wikipedia.org

¹⁶⁵ pro účel této práce, jinak vyloučena není vazba tvorů či prvků

¹⁶⁶ jehož původní význam z anglického jazyka znamená veselý, bezstarostný, jásavý

Tzv. zástupná homosexualita se vyskytuje příležitostně ve věznicích či jiných stejnopohlavních společnostech. Osoby, které navážou tento „zástupný“ homoerotický vztah, se při první příležitosti¹⁶⁷ vracejí zpět ke své biologicky determinované sexuální orientaci. Dalším motivem pro takové jednání může být finanční prospěch (např. účinkování v pornografickém filmu) a jiné.

Sexuální orientace je ve své podstatě biologická, předurčená komplexní souhrou genetických faktorů a raného děložního prostředí. Není proto osobní volbou. Neexistuje žádný přesvědčivý důkaz na podporu tvrzení, že rané dětské zkušenosti, výchova, sexuální zneužití, trauma nebo jiné závažné životní události a jakékoliv sociální prostředí po narození ovlivňují sexuální orientaci. Takové domněnky v minulosti pramenily z nesprávných informací a předsudků. Neexistují žádné vědecké studie, které by prokazovaly nebo vyvracely úspěšnost konverzních metod usilujících o změnu sexuální orientace. Některé studie dokládají rizikovost těchto metod.

Homosexualita provází lidstvo od pradávna, její vnímání a tolerování společností se neustále měnilo, měnily se postoje, a to až do současné doby. Pro příklad - jeden ze zakladatelů české sociologie Emanuel Chalupný se přes své konzervativní názory o homosexualitě zmiňuje jako o pohlavní perverzi, avšak bez moralizování, věcně a objektivně.¹⁶⁸

2. Historie homosexuality

2. 1 Starověk

V [Babylonské](#) říši byla homosexualita odsuzována. Chamurapiho zákoník stanovoval jako trest za [homosexuální styk kastraci](#).

Ve [starověkém Egyptě](#) nebyla homosexualita pokládána za [společensky](#) pozitivní jev, nicméně byla tolerována. Zdá se, že předmětem přímého odsouzení nebyla homosexualita sama o sobě, ale homosexualita násilná, tzn. homosexuální znásilnění muže mužem, o něž se podle nepřímých náznaků pokusil v [mytologii](#) [bůh Sutech](#) na [Horovi](#).

¹⁶⁷ v případě vězení by to byl případ propuštění na svobodu

¹⁶⁸ Možný I.: Rodina a společnost, Sociologické nakladatelství Praha 2006

Podobně tomu bylo s homosexualitou pedofilní, tj. styk muže s nedospělým chlapcem, který byl výslovně zapovězený podle [Ptahhotepova naučení](#) a 125. kapitoly [Knihy mrtvých](#) v rámci tzv. [negativní zповědi](#). V ostatních případech měli [starověcí Egypťané](#) k homosexualitě vztah spíše lhostejný. Známy je [literární příběh o panovníkovi Pepim II.](#) a jeho generálu Sisenetovi, který hovoří o jejich homosexuálním vztahu.

V [Řecku](#) byla homosexualita široce akceptována a mnohdy dokonce státně podporována. Mít mladého chlapce patřilo k dobrému tónu a bylo považováno za znak mužnosti. Řecká pederastie znamenala vztah s chlapcem ve věku mezi 14 - 25 lety. Pro chlapce nebylo hanbou, ale naopak ctí mít takového staršího přítele, patrona, zvláště jednalo-li se o osobu společensky významnou. Volný milostný poměr mezi mladými muži byl zcela běžný, naopak milostný poměr mezi mladými děvčaty byl neobvyklý.

[Thébská svatá družina](#) se skládala výlučně z homosexuálních bojovníků. Ideou jejího vzniku bylo, že bojovníci spojení navzájem milostnými pouty budou bojovat srdatěji, protože nebojují jen za sebe, ale i za své milence. Po 33 letech existence byla Svatá družina zničena v bitvě u Chaeroneie armádou Makedonců.

Homosexuální chování bylo nejrozšířenější v [dórských](#) obcích. [Sparta](#) je učinila součástí svého vzdělávacího a výcvikového systému.

V [Římě](#) byla situace obdobná, císař [Nero](#) měl s jedním mužem uzavřít sňatek. Lásky císaře [Hadriána](#) k řeckému mladíkovi jménem [Antinoos](#) byla dokonce proměněna ve státní kult. Když se totiž Antinoos při plavbě na Nilu v roce 130 n. l. utopil, Hadrián přikázal na jeho počest vztyčit nespočet soch a jako bohu vycházejícího Měsíce přikázal sloužit obřady. Na jeho počest nechal přejmenovat ve Středním Egyptě město Antinoupolis.

V Číně byla homosexualita mravně indiferentní až do pádu dynastie Chan. Poté byla tolerována umělcům a aristokracii.

Rostoucí vliv [křesťanství](#) přinesl dramatickou změnu postoje k homosexualitě už ve [starověku](#). [Theodosiův kodex](#)¹⁶⁹ postavil mimo zákon stejnopohlavní svazky, prohlásil homosexuální sex za nezákonný a ty, kdo se jím provinili, odsoudil k trestu smrti upálením. Křesťanský císař Justinián učinil homosexuály zodpovědnými za hladomory, zemětřesení a mor.

¹⁶⁹ kolem roku 429 n.l.

2. 2 Středověk

První zmínka na našem území je z roku 1353, kdy byl přijat trestní kodex Karla IV., který mj. homosexuální chování trestal smrtí.

Britský Buggery Act z roku [1533](#) stanovil, že ti, kteří obcují se [Židy](#) nebo [Židovkami](#), ti, kteří souloží se zvířaty, a sodomité, budou zaživa upáleni po řádném přezkoumání, že byli přistiženi při činu a veřejně usvědčeni.

Ve středověku se pro označení homosexuálně se projevujících osob užívalo slovo sodomita, pro pohlavní styk mezi muži [sodomie](#). Tento termín však označoval i jiné zakázané pohlavní aktivity, například [soulož](#) se zvířetem nebo nedovolené formy heterosexuálního [pohlavního styku](#).

V období pozdního středověku byla homosexualita neboli sodomie v Evropě společensky odsuzována a trestná. To však nebránilo především aristokracii, aby se jí věnovala. Např. anglický král Eduard II. (1284-1327) byl homosexuál, alespoň podle [Dantovy Božské komedie](#)¹⁷⁰, resp. její části Peklo, která zahrnuje mj. i jiná významná jména.

Homosexuálové¹⁷¹ možná byli i významní umělci [Leonardo da Vinci](#), [Michelangelo Buonarotti](#) nebo [Caravaggio](#). Leonardo byl v roce [1476](#) na základě anonymního udání vyšetřován pro poměr se sedmnáctiletým modelem Jacopo Saltarellim, vyšetřování bylo ukončeno po dvou měsících bez dalších následků pro jeho život a kariéru, přesto do konce svého života byl v hledáčku florentské mravnostní policie. O Caravaggiově lásce k jeho modelu Ranucciovi Thomassonimu vypráví například oblíbený film Caravaggio. Michelangelo diktoval Thomassovi dei Cavalierimu mj. velké množství milostných básní, z kterých se usuzuje, že byl homosexuál.

2. 3 Renaissance

¹⁷⁰ Boswell, J.: Homosexualita v kultuře vrcholného středověku, pův. text 1980

¹⁷¹ Boswell, J.: Homosexualita v kultuře vrcholného středověku, pův. text 1980

Přestože renesance slavila návrat k antickým ideálům, nedošlo k „renesanci“ homosexuálního chování z důvodu silného vlivu církve.¹⁷² S výjimkou [papeže Julia III.](#)¹⁷³ (1550-1555), který se postaral o skutečný rozruch, a to svým vztahem se svým adoptivním „synovcem“ Innocenzem Ciocchi Del Montem, kterého jako ngramotného hochy z ulic Parmy sebral v třinácti letech. Jako sedmnáctiletého jej jmenoval do úřadu cardinalis nepos mezi nejmočnější muže tehdejšího světa. Dobové satiry nazývaly sedmnáctiletého kardinála [Ganymédés](#), což bylo běžné renesanční označení pro homosexuála, a [benátský](#) vyslanec hlásil, že Innocenzo sdílí s papežem ložnici i lože. [Protestanté](#) využili do očí bijícího skandálu k rozsáhlému útoku na instituci papežství.

2. 4 Novověk

Poprvé použil slova homosexuál, resp. homosexualisté¹⁷⁴ v dopise [rakousko-uherský psychiatr maďarské](#) národnosti [Karl Maria Kertbeny](#)¹⁷⁵ (psáno též jako [Károly Mária Kertbeny](#)) v roce 1868 [frískému](#) publicistovi, absolventu studií teologie, práva a dějin [Karlů Heinrichu Ulrichsovi](#), který byl v roce 1854 stíhán kvůli svým „protipřirozeným“ kontaktům a který již v roce 1864 pojmenoval homosexualitu jako uranismus.

Do 19. století bylo ve většině zemí Evropy homosexuální chování trestné, v průběhu 20. století byla trestnost homosexuálního chování postupně rušena. Jako první dekriminlizovala homosexuální styky Francie v roce 1791, v roce 1792 Belgie a Lucembursko.

Následují první pokusy léčit homosexualitu jako nemoc, a to minimálně od roku 1883, kdy ji [Emil Kraepelin](#) uvedl v klasifikaci duševních nemocí mezi „stavy

¹⁷² Morus, R. L.: Světové dějiny sexuality, Horizont Praha 1956

¹⁷³ Černoušek, M.: Šílenství v zrcadle dějin, Grada Praha 1994

¹⁷⁴ v originále die Homosexualisten

¹⁷⁵ viz [www.GayHistory.com/biography/Karl Maria Kertbeny](http://www.GayHistory.com/biography/Karl%20Maria%20Kertbeny)

psychické oslabenosti“. V důsledku čehož se homosexualita začala objevovat v různých odborných klasifikacích jako nemoc či porucha.

[Americká psychiatrická asociace](#) v roce 1952 zařadila homosexualitu v prvním vydání Diagnostického a statistického manuálu duševních poruch ([DSM](#)) mezi sociopatické poruchy a v druhém vydání z roku [1968](#) mezi sexuální deviace. Následný výzkum neposkytl žádný empirický nebo vědecký základ pro považování homosexuality za poruchu nebo abnormalitu namísto normální a zdravé sexuální orientace. Po nahromadění výsledků takových výzkumů odborníci na lékařství, duševní zdraví a behaviorální a sociální vědy dosáhly shody, že bylo chybné klasifikovat homosexualitu jako duševní poruchu. V roce 1973 byla homosexualita vyškrtuta z diagnostického a statistického manuálu, tzv. DSM-II.

V roce 1992 nezařadila [Světová zdravotnická organizace](#) homosexualitu do nové, 10. revize [Mezinárodní klasifikace nemocí](#), tj. MKN-10, ale byla zařazena pod diagnózu 302 do skupiny sexuálních poruch a deviací¹⁷⁶. V současnosti je homosexualita vyřazena i z této klasifikace a z medicínského hlediska tedy není považována za nemoc, ani za poruchu.¹⁷⁷ Tento krok přispěl k přesnějšímu chápání homosexuality a eliminaci představ o možnosti „nakažení“ se a léčení homosexuality.

Podobný posun postoje provedly v následujících letech psychiatrické asociace či odborné státní orgány některých významných evropských a asijských států, např. v roce 1994 Japonská společnost psychiatrů a neurologů a v roce 2001 Čínská organizace psychiatrů na základě svého pětiletého výzkumu.

Podle [Americké psychologické asociace](#) existuje dlouhodobá shoda behaviorálních a sociálních věd a profesí zabývajících se lékařstvím a duševním zdravím, že homosexualita sama o sobě je normální a příznivá varianta lidské sexuální orientace.

Zásadní vliv na vznik homosexuality má genetika. V roce 1993 američtí molekulární vědci Dean Hamer a Simon Le Vay z Národního ústavu pro výzkum rakoviny v USA při zkoumání pohlavních chromozomů u mužů zjistili pravděpodobný výskyt genu q28 na chromozomu X, který je odpovědný za homosexuální orientaci. Jejich objev je označován jako genetická teorie homosexuality. U homosexuálních mužů, u nichž byla nalezena příslušná shoda alel, byli zjištěni v příbuzenstvu z matčiny

¹⁷⁶ Česká republika tak učinila v roce 1994

¹⁷⁷ Janošová, P.: Homosexualita v názorech současné společnosti, Karolinum Praha 2000

strany další homosexuálně zaměřeni jedinci. Žádný analogický rozdíl v genetickém vybavení však dosud nebyl zjištěn mezi homosexuálními a heterosexuálními ženami.

Do té doby se vědci domnívali, že mužskou homosexuální orientaci způsobuje nízká hladina testosteronu, tj. mužského pohlavního hormonu.

3. Historie v České republice

Nezávislé Československo přijalo trestní zákon s malými změnami z původní rakousko-uherské monarchie, přestože existovala snaha o sjednocení českého a slovenského trestního práva. Československá lékařská věda se již počátkem 20. století začala homosexuálním chováním zabývat, přesto mezi experty nepanovala shoda ohledně kriminalizace homosexuálního chování.

Během druhé světové války byly morální delikty na našem území včetně homosexuality hodnoceny podle německých nacistických zákonů. Homosexuálové byli posíláni do koncentračních táborů, jejich počty však nejsou známy. Německý trestní zákon platil do vydání dekretu prezidenta Beneše v květnu 1945.

Jednotný československý Trestní zákon přijalo Národní shromáždění zákonem č. 86/1950 Sb., ve kterém bylo v kapitole VII Činy proti lidské důstojnosti podle § 241 homosexuální chování trestné. Soud mohl uložit trest do jednoho roku vězení, když byl partner mladší osmnácti let. Pokud obviněný za homosexuální styk poskytl úplatu, mohl být odsouzen od jednoho roku do pěti let. Kdo nabízel pohlavní styk za úplatu, mohl být odsouzen k šesti měsícům až třem rokům odnětí svobody.

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. z roku 1961 zrušil trestnost konsensuálního homosexuálního styku mezi dospělými osobami staršími osmnácti let, přetrvávala však trestnost homosexuálního chování, pokud partner byl mladší osmnácti let, pokud se jednalo o zneužití závislosti, o pohlavní styk za úplatu nebo styk budící veřejné pohoršení.

V roce 1990 byla novelou trestního zákona č. 175/1990 Sb. zákonná hranice pro homosexuální i heterosexuální styk stanovena na 15 let, čímž byl homosexuální styk zrovnoprávněn se stykem heterosexuálním.

TZ ve svém § 356 odst. 1 postihuje toho, kdo veřejně podněcuje k nenávisti, byť v této souvislosti explicitně nezmiňuje sexuální orientaci, lze ji aplikovat v kategorii „jiná skupina osob“.

V roce 2009 byl přijat zákon č. 198/2009 Sb., antidiskriminační zákon¹⁷⁸, který zaručuje právo na rovné zacházení ve vymezených oblastech, zejména zaměstnání, zdravotnictví, sociální zabezpečení, vzdělání ad.

4. Právní zakotvení v České republice

4.1 Ústava České republiky

Článek 1 Ústavy zní: „Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva.“ Článek 10 Ústavy zní: „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“ Na základě těchto dvou článků je Česká republika vázána množstvím mezinárodních smluv, z nichž pro práva homosexuálů mají význam zejména mezinárodní smlouvy zabývající se lidskými právy. Nicméně závazná mezinárodní smlouva zabývající se přímo homosexuálním soužitím neexistuje.

4.2 LZPSV

Článek 1 LZPSV stanoví: „Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i právech.“ Tato obecná formulace je nezbytným základem pro následující úpravu problematiky registrovaného partnerství.

Článek 7 LZPSV stanoví: „Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem.“ Tento článek deklaruje netrestnost homosexuálního soužití, avšak pro konkrétní právní úpravu registrovaného partnerství je pouhým prohlášením.

Článek 10 odst. 2 LZPSV stanoví: „Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.“ Komentář se shoduje s článkem 7 LZPSV.

4.3 Občanský zákoník

¹⁷⁸ dne 1. 9. 2009 nabyl účinnosti

Právní úprava registrovaného partnerství je obdobná jako právní úprava nesezdaného soužití¹⁷⁹. Jako pro nesezdané soužití jsou i pro registrované partnerství totožné pojmy OZ - domácnost, osoba blízká, osoba spolužijící a náhrady při usmrcení živitele.

Podle § 115 OZ domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby. Na rozdíl od nesezdaného soužití, u kterého panuje všeobecná shoda mezi odborníky, že nesezdané soužití lze nazývat domácností podle OZ, u registrovaného partnerství se názory odborníků liší. Neshodují se v tom, zda lze pod domácnost podle OZ zařadit i homosexuální páry.

Ustanovení § 116 OZ považuje za osoby blízké příbuzné v řadě přímé, sourozence, manžela a další osoby v poměru rodinném či obdobném, pociťovala-li by jedna z nich újmu osoby druhé jako újmu vlastní. Tato definice umožňuje pojmout do sebe velké množství osob, to, jestli osoba pociťuje újmu jiné osoby jako újmu vlastní, je posouzení subjektivní. OZ sice nevysvětluje, co máme rozumět poměrem obdobným rodinnému, z logiky věci vyplývá, že stálí homosexuální partneři mají mezi sebou poměr obdobný rodinnému, ač právem nezaštitěný. Připustíme-li, že osobou blízkou může být i partner, pak k řadě práv v zákonech přiznaných blízkým osobám bude oprávněn i partner. Výčetem například právo odepřít výpověď v civilním soudním řízení v případě nebezpečí trestního stíhání osoby blízké podle § 126 odst. 1 o.s.ř. Právo odepřít výpověď platí i v řízení trestním¹⁸⁰, správním i v řízení před Ústavním soudem¹⁸¹. Právo odepřít odpověď je zakotveno též v článku 37 odst. 1 LZPSV. Podle zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení náleží při péči o osobu blízkou, která je bezmocná či starší 80 let, příspěvek na péči. Ten náleží i při péči o jinou než blízkou osobu, pokud žije ve společné domácnosti. Podle současné praxe se však partnerům příspěvek na péči neuděluje, neboť nejsou za osoby blízké považováni.

Partner se může stát dědicem, a to ve druhé dědické třídě spolu s manželem zůstavitele a jeho rodiči, pokud nedědí zůstavitelovi potomci. Pokud manžel ani rodiče nedědí, dědí partner podle třetí dědické skupiny, kde dědí spolu se sourozenci, popř. jejich potomky zůstavitele. V obou případech ovšem jen za předpokladu, že nejméně po dobu jednoho roku před smrtí zůstavitele žil s ním ve společné domácnosti, společně o něj pečoval nebo byl na něj odkázán výživou.

¹⁷⁹ viz oddíl I., podkapitola 4. 1 dle Občanského zákoníku

¹⁸⁰ viz § 100 zákona č.141/1961Sb., trestní řád

¹⁸¹ viz § 50 odst.1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu

Podobně je upraven přechod nájmu bytu, na partnera může přejít nájem bytu za splnění dvou podmínek - partneři spolu žili nejméně 3 roky a dotyčný partner nesmí mít vlastní byt.

OZ umožňuje i společný nájem bytu více osob. Ten může vzniknout při uzavření smlouvy, nebo později, dohodou mezi dosavadním nájemcem, další osobou a pronajímatelem. Nevzniká tedy automaticky, jak je tomu v případě uzavření manželství, ale záleží na vůli pronajímatele. U družstevního bytu může společný nájem vzniknout jen manželům, nikoliv registrovaným partnerům.

OZ umožňuje partnerům upravit své vztahy množstvím smluv. Je tedy na nich samotných, zda se rozhodnou určitou oblast upravit smluvním právem či nikoliv.

4. 4 Přestupkový zákon

Novelou zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích v roce 2001 bylo mezi přestupky proti občanskému soužití zařazeno způsobení újmy jinému pro jeho sexuální orientaci.

4. 5 Pracovní právo

ZP zakazuje v pracovněprávních vztazích jakoukoliv diskriminaci zaměstnanců, mimo jiné z důvodu pohlaví, sexuální orientace, politického nebo jiného smýšlení, etnického nebo sociálního původu, manželského a rodinného stavu, nebo povinností k rodině. Mimo diskriminaci přímou zakazuje i diskriminaci nepřímou, která diskriminuje až ve svých důsledcích.

Za nerovné zacházení se nepovažuje rozlišování, které stanoví ZP nebo zvláštní právní předpis, kdy je pro rozlišování věcný důvod spočívající v povaze práce, kterou zaměstnanec vykonává, a který je pro výkon této práce nezbytný. Věcný důvod však není objektivně možné najít v povaze práce, o kterou by se ucházel člověk homosexuálně orientovaný, neexistuje pracovní činnost, ke které by byl více způsobilý heterosexuál než homosexuál a naopak.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů vychází ze stejných důvodů při vymezení zákazu diskriminace při výkonu práci. V tomto zákoně se zákaz diskriminace z důvodu sexuální orientace objevil jako vůbec první.

5. Úpravy obsažené v zákonech novelizovaných zákonem o registrovaném partnerství

5. 1 Trestní zákon

Pro účely TZ jsou partneři zařazeni do výčtu osob blízkých podle § 125 TZ¹⁸².

5. 2 Trestní řád

Pro účely trestního řízení jsou partnerům přiznána tato práva¹⁸³: volba obhájce obviněnému¹⁸⁴, právo odepřít výpověď jako svědek¹⁸⁵, trestní stíhání pro vyjmenované trestné činy jen se souhlasem poškozeného¹⁸⁶, odvolání ve prospěch obžalovaného¹⁸⁷.

5. 3 Zákon o rodině

V ZOR je provedena úprava neslučitelnosti manželství a registrovaného partnerství.

5. 4 Občanský soudní řád

V o.s.ř. se doplnila ustanovení týkající se zrušení, neplatnosti nebo neexistence registrovaného partnerství. Procesní otázky a postupy týkající se řízení o rozvodu manželství byla vztahena též na řízení o zrušení, neplatnosti nebo neexistenci partnerství. O zrušení, neplatnosti nebo neexistenci partnerství bude rozhodovat soud.

5. 5 Občanský zákoník

¹⁸² viz více I. oddíl - kapitola 14. Sféra práva trestního

¹⁸³ viz více I. oddíl, kapitola 14. Sféra práva trestního

¹⁸⁴ viz § 37 an. TŘ

¹⁸⁵ viz § 100 odst. 2 TŘ

¹⁸⁶ 163 odst. 1 TŘ

¹⁸⁷ viz § 247 odst. 2 TŘ

Mezi osoby blízké byl doplněn partner¹⁸⁸. Po smrti fyzické osoby přísluší partnerovi právo uplatňovat právo na ochranu jeho osobnosti.

Mezi osoby, které dědí v první skupině, byl doplněn partner¹⁸⁹. Dále nedědí-li zůstavitelovi potomci, dědí ve druhé skupině manžel nebo partner, zůstavitelovi rodiče a dále ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele.

Byla doplněna úprava vztahů nájemnímu bytu v registrovaném partnerství¹⁹⁰. Uzavřením partnerství nevzniká společný nájem družstevního bytu, jehož nájemcem je jeden z partnerů. Osoba, která uzavřela registrované partnerství má po dobu trvání partnerství právo užívat byt, jenž je v nájmu druhého partnera a práva s tím spojená. Mezi osoby, které se stávají nájemci po smrti jednoho z partnerů byl doplněn druhý partner, pokud žil v den smrti ve společné domácnosti a nemá vlastní byt.

5. 6 Zákoník práce

Stejně jako nemůže vzniknout pracovněprávní vztah mezi manželi, nemůže vzniknout ani mezi registrovanými partnery¹⁹¹. Za osamělé se nepovažují ti, kteří žijí s partnerem.

5. 7 Zákon o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavicích na děti z nemocenského pojištění

Za osamělou se pro účely poskytování peněžité pomoci v mateřství nepovažuje žena, která žije s partnerkou¹⁹². Za osamělého se pro účely poskytování peněžité pomoci zaměstnanci nepovažuje zaměstnanec, který žije s partnerem.

5. 8 Zákon o životním minimu a zákon o státní sociální podpoře

¹⁸⁸ viz více I. oddíl, podkapitola 4. 1 dle Občanského zákoníku

¹⁸⁹ viz více I. oddíl, podkapitola 4. 1 dle Občanského zákoníku

¹⁹⁰ viz více I. oddíl, podkapitola 4. 1 dle Občanského zákoníku

¹⁹¹ viz více I. oddíl - 17. Sféra pracovního práva

¹⁹² viz více I. oddíl - 13. Sféra sociálního zabezpečení

Za společně posuzované osoby se považuje partner¹⁹³. Za osamělého rodiče se pro účely státní sociální podpory nepovažuje rodič, který žije s partnerem.

5. 9 Zákon o přestupcích

Výpověď může odepřít ten, kdo by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobám blízkým. Za osobu blízkou se považuje i partner.

5. 10 Zákon o soudních poplatcích

V zákoně se nově upravily soudní poplatky týkající se řízení o zrušení, neplatnosti nebo neexistenci registrovaného partnerství.

5. 11 Zákon o správě daní a poplatků

Mezi osoby blízké byl doplněn partner.

5. 12 Zákon o občanských průkazech

Registrované partnerství se doplňuje mezi povinné údaje zapisované do občanského průkazu.

5. 13 Zákon o evidenci obyvatel a rodných číslech

V informačním systému evidence obyvatel se budou vést údaje o datu a místě uzavření partnerství, rodné číslo partnera.

5. 14 Zákon o matrikách, jménu a příjmení

Do knihy úmrtí se bude zapisovat jméno, popřípadě jména, příjmení, popřípadě rodné příjmení, a rodné číslo žijícího partnera. Úmrtní list bude obsahovat jméno,

¹⁹³ viz více I. oddíl - 13. Sféra sociálního zabezpečení

popřípadě jména, příjmení, popřípadě rodné příjmení, a rodné číslo žijícího partnera. Byla doplněna ustanovení související s uzavíráním registrovaného partnerství - předkládání dokladů o předchozím manželství nebo partnerství atd.

5. 15 Zákon o péči o zdraví lidu

Do okruhu osob, které je lékař povinen vhodným způsobem poučit, byl doplněn partner.

5. 16 Zákon o zaměstnanosti

Úřad práce vyřadí z evidence uchazečů o zaměstnání uchazeče, který bez vážných důvodů odmítne nastoupit do vhodného zaměstnání nebo odmítne nastoupit na dohodnutou rekvalifikaci. Vážným důvodem je důvod, který spočívá v místě výkonu nebo povaze zaměstnání druhého partnera.

5. 17 Živnostenský zákon

Je-li odpovědným zástupcem podnikatele jeho partner, není partner k tomuto podnikateli v pracovněprávním vztahu. Bylo doplněno ustanovení, které řeší pokračování v živnosti při úmrtí jednoho z partnerů.

6. Vývoj zákona o registrovaném partnerství

První snahy o přijetí právní úpravy týkající se homosexuálních párů je v České republice možno zaznamenat až po roce 1989. Faktem je, že ve většině ostatních evropských zemí se tato otázka veřejně nezačala řešit o mnoho dřív přesto, že první snahy byly z 60. let 20. století, ty však ještě neusilovaly o vytvoření samostatného zákona.

Začátkem roku 1991 byla snaha prosadit do projednávané LZPSV i ustanovení hovořící výslovně o občanech s homosexuální orientací, kterým by se výslovně přiznala základní lidská práva. Ve Sněmovně se návrh nesetkal s ohlasem a nebyl přijat.

6. 1 Rok 1993

Vláda připravovala rodinněprávní novelu OZ týkající se doplnění stávajícího ZOR a OZ zavedením registrovaného partnerství a rozšířením práv homosexuálních párů a nesezdaných osob. Nikoliv však vytvoření samostatného zákona. Novela byla většinou poslanců odmítnuta v části návrhu týkající se svazků homosexuálů.¹⁹⁴

Registrované partnerství dle tohoto návrhu mohly uzavřít jakékoli dvě osoby s plnou způsobilostí k právním úkonům, bez ohledu na pohlaví. V dalším návrh v podstatě kopíroval úpravu manželství, v mnohém byl však právně nedokonalý.

6. 2 Rok 1995

Poslankyně za ODS Anna Röschová a Milena Kolářová předložily návrh ve formě samostatného zákona. Návrh se netýkal nesezdaného soužití. Požadavky návrhu se týkaly dědictví a společného užívání bytu. Z důvodu konání voleb k projednávání nedošlo.

6. 3 Rok 1998

Sněmovna dne 2. 4. 1998 zamítla¹⁹⁵ v prvním čtení první ucelený poslanecký návrh zákona o registrovaném partnerství osob téhož pohlaví¹⁹⁶. Návrh ZoRP se odkazoval na ZOR a oproti manželství vyjímal jen společnou výchovu dětí a adopci. Vláda návrh ZoRP odmítla.

Podle návrhu ZoRP mohly partnerství uzavřít dvě osoby stejného pohlaví, starší 18-ti let, plně způsobilé k právním úkonům, z nichž alespoň jedna musela být české státní příslušnosti a mít trvalý pobyt na území České republiky.

¹⁹⁴ viz www.gll.cz/gl-liga

¹⁹⁵ pozn. k přijetí chyběly pouhé 3 hlasy

¹⁹⁶ Sněmovní tisk č. 359/0, návrh zákona o registrovaném partnerství osob téhož pohlaví, 1998

Partnerství se mělo uzavírat smlouvou ve formě notářského zápisu, která by nabyla účinků registrací, jíž by prováděl orgán pověřený vedením matriky. Registrované partnerství mělo mít stejné právní následky jako manželství, vyjma úpravy vztahů k nezletilým dětem. Smlouvou o vzniku partnerství mohly být některé z následků vyloučeny. Partneři si mohli smlouvou upravit i majetkové vztahy, a to odchylně od OZ upravujících majetkové vztahy mezi manželi.

Kde by jiné předpisy mluvily o manželství a manželech, použila by se tato ustanovení na registrované partnerství obdobně, nestanovil-li by zákon jinak.

K zániku partnerství by docházelo smrtí jednoho z partnerů či jeho zrušením, a to buď smlouvou uzavřenou mezi partnery ve formě notářského zápisu nebo rozhodnutím soudu na návrh jednoho z partnerů v případě, že partnerství trvalo nejméně jeden rok a partneři spolu alespoň šest měsíců nežili.

6. 4 Rok 1999

V lednu roku 1999 byl předložen další návrh.¹⁹⁷ Ve svém znění v podstatě kopíroval svého předchůdce, jen s několika výjimkami. Např. pokud by jeden z partnerů nebyl občanem České republiky, bylo by nutné, aby měl na jejím území povolení k trvalému pobytu. Toto ustanovení bylo předmětem mnoha diskusí, zejména bylo namítáno, že s ohledem na blížící se vstup České republiky do EU může být diskriminační.

Partnerství bylo opět založeno na smluvním principu, jak tomu bylo i v předchozím návrhu. Požadovala se forma notářského zápisu. Účinky smlouvy měly nastat okamžikem registrace matričním úřadem za přítomnosti účastníků smlouvy. Zánik za života partnerů by byl možný na základě smlouvy partnerů, kterou by opět zaregistrovali u matričního úřadu. Smlouva by zároveň řešila vypořádání majetkových

¹⁹⁷ Sněmovní tisk č. 124/0, návrh zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví a o změně a doplnění některých zákonů, 1999 a Sněmovní tisk č. 124/1, stanovisko vlády k návrhu zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví a o změně a doplnění některých zákonů, 1999.

vztahů a společného bydlení. V případě, že by se partneři na smlouvě nedohodli nebo jeden z partnerů by s ukončením nesouhlasil a partnerství by trvalo minimálně rok a 6 měsíců by spolu partneři nežili, zaniklo by partnerství rozhodnutím soudu.

Návrh se odkazoval na použití norem upravujících manželství, s výjimkou norem o vztahu k nezletilým dětem a možnosti svěřeni nezletilého do společné výchovy, společné pěstounské péče, nebo poručnictví. Společné osvojení by nebylo možné.

Změny oproti návrhu z roku 1998 byly v podstatě více stylistickou záležitostí než právní. Např. pojem „registrované partnerství“ bylo nahrazeno pojmem „partnerské soužití“.

Návrh ZoRP byl 2. 12. 1999 ve druhém čtení těsným poměrem hlasů zamítnut.

6. 5 Rok 2000/2001

Po neúspěchu návrhu z roku 1999 vyzvala Rada pro lidská práva¹⁹⁸ vládu, aby vypracovala a předložila návrh ZoRP.

V červnu 2000 byl na základě souhlasného stanoviska vlády pověřen přípravou normy ministr spravedlnosti Jaroslav Bureš. Koncem roku byl věcný záměr zákona rozeslán k připomínkovému řízení a po projednání vládou v únoru 2001 začalo Ministerstvo spravedlnosti pracovat na samotném návrhu zákona. Účinnost v případě schválení byla předpokládána na 1. 1. 2002.

V září 2001 Zemanův sociálnědemokratický kabinet schválil návrh ZoRP¹⁹⁹.

Návrh ZoRP přinesl oproti předchozím návrhům změny, resp. upřesnění. Do definice partnerského soužití byl zahrnut požadavek trvalosti jako jeho základní znak.

Samotný proces vzniku partnerství se přiblížil svatebnímu obřadu, partnerství se mělo uzavřít svobodným a souhlasným prohlášením budoucích partnerů před matričním úřadem o tom, že spolu chtějí trvale žít v partnerském soužití, prohlášení se na společnou žádost mělo činit veřejně a slavnostním způsobem, v přítomnosti dvou svědků. Uzavření by se zaznamenalo do knihy partnerského soužití příslušného matričního úřadu.

¹⁹⁸ je poradním orgán vlády

¹⁹⁹ Sněmovní tisk 1075/2001, návrh zákona o registrovaném partnerství, 2001, a Sněmovní tisk 1076/2001, návrh zákona o změně a doplnění některých zákonů, 2001.

Podrobněji byly upraveny vzájemné vztahy partnerů. Oba mají stejná práva a povinnosti, jsou povinni respektovat svoji důstojnost, vzájemně si pomáhat a zajišťovat společné potřeby podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Rozhodování v běžných záležitostech je konstruováno stejně jako u manželství. Partneři mají vzájemnou vyživovací povinnost, a to i v případě zániku partnerství, obdobně jako manželé, která předchází vyživovací povinnosti dětí. Společné jmění partnerů se řídí dle ustanovení OZ o společném jmění manželů.

Uzavření partnerství by nemělo za následek společný nájem bytu, což byl jeden z hlavních rozdílů oproti právní úpravě manželství.

Důležité je, že uzavření partnerství by nebylo překážkou výkonu rodičovské zodpovědnosti partnera vůči svému dítěti, ani překážkou svěřením dítěte do jeho výchovy. Na druhou stranu, partnerské soužití by bránilo tomu, aby dítě bylo některému z partnerů svěřeno do výchovy, nebo aby se stal osvojitelem, resp. poručníkem. Pokud by jeden z partnerů pečoval o dítě a žil by se svým partnerem ve společné domácnosti, podílel by se i druhý partner na jeho výchově. Práva ani povinnosti by mu však přiznány nebyly.

Byla vypuštěna možnost zániku partnerství smlouvou. Soud by zrušil partnerství jen na návrh jednoho z partnerů, pokud by svazek netrval déle než jeden rok anebo nastal trvalý rozvrat vztahu. Soud by partnerství zrušil vždy, pokud by se zrušením oba partneři vyslovili souhlas. Soud by návrhu na zrušení partnerství nevyhověl, pokud by nesouhlasil druhý partner, který by se na trvalém rozvratu nepodílel a jemuž by byla zrušením způsobena zvlášť závažná újma, ovšem jen pokud soužití trvalo alespoň tři roky.

Návrh ZoRP by novelizoval celkem 52 právních předpisů z oblastí práva trestního (hmotného i procesního), správního, finančního, rodinného, pracovního, mezinárodního práva soukromého, občanského (hmotného i procesního) a další veřejnoprávní normy týkajících se zejména sociálního zabezpečení a zdravotnictví.

Návrh ZoRO byl vrácen navrhovateli k dopracování. Vzhledem k blížícím se volbám se vrácení návrhu v podstatě rovnalo jeho zamítnutí.

6. 6 Rok 2002

Ministerstvo spravedlnosti započalo práce na novém návrhu s předpokládanou účinností od května 2004. Předloha ve svém znění vycházela z posledního

projednávaného návrhu ZoRP s málo změnami, pro zájemce o registrované partnerství ne však pozitivní. Návrh ZoRP např. předpokládal používání společného příjmení partnerů, vznik společného nájmu bytu, i když s poněkud zvláštní podmínkou, tento společný nájem by vznikl až po jednom roce od uzavření partnerského soužití. Nezakládal vyživovací povinnost mezi partnery, ani společné jmění.²⁰⁰

Počátkem roku 2004 byl ale vládou odmítnut a premiérem doporučen jako poslanecká iniciativa.

6. 7 Rok 2004

Dne 18. června 2004 proběhlo první čtení dalšího návrhu ZoRP.²⁰¹

Návrh se od svých předchůdců v hlavních koncepčních rysech výrazně nelišil. Partneri se podle něj ex lege stávají osobami blízkými podle § 116 OZ. Ačkoli by nevznikalo společné jmění partnerů, dědil by partner v první dědické třídě. Na partnery by se použily normy sociálního zabezpečení o společně posuzovaných osobách.

Partner by měl právo odmítnout výpověď, zvolit partnerovi obhájce, napadnout rozsudek ve prospěch obžalovaného partnera, měl by právo ochrany osobnosti partnera po jeho smrti, možnost trestního stíhání partnera za vyjmenované trestné činy jen se souhlasem poškozeného partnera atp.

Partner by mohl užívat po dobu trvání partnerství nájemního bytu druhého partnera.

Partner by byl zařazen do okruhu osob, kterým lékař může poskytnout informace o zdravotním stavu pacienta.

Osoby žijící v partnerství by nebyly považovány za osamělé pro posuzování nároku na dávky v mateřství.

Soud by rozhodl o zrušení partnerství na návrh jednoho z partnerů, prokázal-li by žalobce, že partnerský vztah již fakticky netrvá. Jestliže by se k návrhu na zrušení partnerství druhý partner připojil, soud by nezkoumal, zda partnerský vztah již fakticky netrvá, a rozhodl by o zrušení partnerství.

²⁰⁰ viz www.partnerstvi.kluci.cz/rp-historie

²⁰¹ Sněmovní tisk č.650/0, návrh zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví a o změně a doplnění některých zákonů, 2004.

Poslanecká sněmovna 11. 2. 2005 ve třetím čtení návrh ZoRP neschválila.

6. 8 Rok 2005

Skupina poslanců předložila 29. dubna 2005 Poslanecké sněmovně nový návrh ZoRP, do kterého byly zapracovány věcné připomínky z projednávání předchozího návrhu zákona. Vláda České republiky pod vedením premiéra Jiřího Paroubka zaujala k návrhu zákona neutrální stanovisko 25. května 2005.²⁰²

Návrh zákona o registrovaném partnerství byl 16. 12. 2005 schválen ve třetím čtení za přítomnosti 147 poslanců. Ke schválení návrhu zákona bylo potřeba 74 hlasů. Pro zákon hlasovalo 86 poslankyň a poslanců a proti bylo 54.²⁰³

Návrh zákona o registrovaném partnerství schválil 26. 1. 2006 Senát ČR.

Prezident Václav Klaus ho dne 16. 2. 2006 vetoval. Ve svém odůvodnění mimo jiné uvedl: „Za relevantní považuji i to, že byl tento zákon v Poslanecké sněmovně schválen pouze 86 hlasy. I kdybych jako prezident neměl v této věci jednoznačný a vyhraněný názor, trval bych na tom, že takto zásadní zásah do právní úpravy mezilidských a dokonce partnerských a intimních vztahů lidí musí podpořit většina poslanců, čili že zákon musí dostat alespoň většinu 101 hlasů.“ Prezident se nijak nevyjádřil k poměru hlasů v Senátu. Podle prezidentova názoru návrh nepřipustně kopíruje uspořádání obvyklé pro tradiční a odvěkou instituci manželství a rodiny. Zákon označil za špatný a negující liberalizaci tím, že rozšiřuje oblast státních zásahů do lidských životů. Za zvláště nepřipustné označil zavedení vyživovací povinnosti mezi registrovanými partnery.²⁰⁴

Návrh byl vrácen do Sněmovny. Aby byl přijat, bylo nutné, aby pro něj zvedla ruku většina poslanců, tj. min. 101 hlasů. ZoRP byl přijat právě 101 hlasem a prezidentovo veto tak bylo přehlasováno tímto minimálním počtem potřebných hlasů. Zhruba po patnáctiletém snažení vstoupil v platnost ZoRP, který nabyl účinnosti [1. července 2006](#).

²⁰² Sněmovní tisk 969/0 návrh zákona o partnerském soužití osob téhož pohlaví a o změně a doplnění některých zákonů, 2005

²⁰³ viz www.gay.iniciativa.cz

²⁰⁴ viz více na www.gll.cz/rp-2006/prezident-zduvodneni_veta_ze_dne_16_2_2006

V roce [2008](#) byl zákon [novelizován](#), kdy šlo spíše o právně-technickou změnu a v rozsahu práv a povinností z partnerství plynoucích nedošlo k zásadním změnám²⁰⁵.

7. Zákon o registrovaném partnerství

Základním pojmem ZoRP je veřejnoprávní institut²⁰⁶ nazvaný registrované partnerství, které upravuje soužití dvojice stejného pohlaví. Přesto, že není upraven v ZOR, ale v samostatném zákoně, spadá svou povahou do práva rodinného a řadou jednotlivých ustanovení zasahuje do ZOR.

ZoRP je obecně považován za krok vyhovující potřebám [homosexuálně orientovaných](#) osob a jejich zrovnoprávnění s páry heterosexuálními. Zastánci tradiční rodiny naopak považují právní úpravu obsaženou v ZoPR za ohrožení konzervativních hodnot.

Registrované partnerství je úředně uzavřený svazek, který má některé rysy obdobné [manželství](#). Svým obsahem práv a povinností se však blíží neinstitucionalizovanému nesezdanému soužití. Z některých hledisek je stavěn na roveň obdobným, byť někdy odlišně pojmenovaným zahraničním institutům. Např. takový svazek uzavřený v jiném státě je překážkou pro uzavření registrovaného partnerství v České republice; stejně tak jako to platí u uzavření [manželství](#). Naopak zákonem zavedené registrované partnerství z formálního hlediska nebrání žádné z dosud běžných neregistrovaných forem soužití.

ZoRP upravuje uzavírání partnerství, podmínky pro vstup do partnerství, vznik partnerství, neplatnost a neexistenci partnerství, podmínky pro zrušení nebo zánik registrovaného partnerství, vzájemné majetkoprávní vztahy partnerů, jejich práva a povinnosti vůči sobě navzájem, vůči institucím a vůči státu, registraci partnerství a dále pak obsahuje novelizaci osmnácti zákonů, ve kterých se provádějí další změny spojené se zřízením institutu registrovaného partnerství. ZoRP dává homosexuálním párům právní jistotu v právním řádu České republiky.

7.1 Vznik registrovaného partnerství

²⁰⁵ zákon č. 239/2008 Sb., kterým se mění některé zákony související s registrovaným partnerstvím

²⁰⁶ viz více www.wikipedia.com

Podle § 2 odst. 1 ZoRP vzniká partnerství projevem vůle dvou osob stejného pohlaví činěným formou souhlasného svobodného a úplného prohlášení těchto osob o tom, že spolu vstupují do partnerství. Podle § 2 odst. 2 ZoRP je prohlášení nutno provést osobně před matričním úřadem v kraji, který je podle místa trvalého pobytu alespoň jedné z osob vstupujících do partnerství příslušný k jeho přijetí. Z důležitých důvodů je možno učinit výjimku. V případě osoby bez trvalého pobytu v České republice je příslušným matričním úřadem Úřad [městské části](#) Brno-střed.

Prohlášení se podle § 3 odst. 1 ZoRP činí před matrikářem na základě otázky, položené osobám vstupujícím do partnerství, zda chtějí spolu vstoupit do partnerství. Na rozdíl od svatebního obřadu není vyžadována přítomnost dvou svědků, taktéž prohlášení může, ale nemusí proběhnout veřejným a slavnostním způsobem²⁰⁷.

Příslušný matriční úřad zapíše partnerství do knihy registrovaného partnerství, údaj o registrovaném partnerství se uvádí v občanském průkazu. Uzavření partnerství brání trvající manželství nebo registrované partnerství některého z partnerů.

Z § 4 ZoRP vyplývá, že registrované partnerství v ČR mohou uzavřít dvě dospělé osoby stejného pohlaví²⁰⁸, z nichž aspoň jedna má [občanství](#) České republiky. V případě, že ani jedna z osob, které prohlášení učinily, nebyla v té době občanem České republiky, partnerství nevznikne. Nevznikne též, jestliže prohlášení trpělo podstatnou vadou, spočívající zejména v nedostatku svobodného a úplného projevu vůle, nebo pokud bylo prohlášení učiněno v omylu týkajícím se právního úkonu vzniku partnerství. Stejně tak, bylo-li partnerství uzavřeno na základě nepravdivých údajů, které některá z osob vstupujících do partnerství úmyslně uvedla v dokladech požadovaných k prohlášení. Vzniklo-li partnerství i přes zákonný zákaz, soud prohlásí partnerství za neplatné. Pak se má za to, že nevzniklo.

Do partnerství může vstoupit každý, komu to zákon nezakazuje. Podle § 4 ZoRP do partnerství nemohou vstoupit osoby navzájem příbuzné v linii přímé, sourozenci, osoba, která nedosáhla věku 18 let, osoba, která nemá způsobilost k právním úkonům, osoba, která již dříve uzavřela manželství, nebo osoba, která již dříve vstoupila do partnerství anebo do obdobného svazku osob stejného pohlaví v zahraničí, a její manželství nebo partnerství anebo obdobný svazek trvá.

Dvě osoby stejného pohlaví, které chtějí vstoupit do partnerství, vyplní před prohlášením [předepsaný tiskopis](#) a předloží jej [příslušnému matričnímu úřadu](#), přičemž

²⁰⁷ na rozdíl od uzavírání manželství

²⁰⁸ tedy buď dvě ženy nebo dva muži

občan České republiky s trvalým pobytem na území České republiky je povinen prokázat svoji totožnost a připojit k tiskopisu rodný list, výpis údajů z informačního systému evidence obyvatel o místě trvalého pobytu a o osobním stavu. Dále v případě, že by jedna z osob stejného pohlaví vstupující do partnerství byla rozvedená, pak přiloží i pravomocný rozsudek o rozvodu manželství, v případě, že by byla ovdovělá, tak úmrtní list zemřelého manžela nebo partnera. Dále v případě, kdy by partnerství bylo zrušeno rozhodnutím soudu, úředně ověřený výpis z knihy registrovaného partnerství.

Do 30. 6. 2008 bylo k registraci potřeba ještě Osvědčení o státním občanství České republiky, od 1. 7. 2008 byla tato povinnost novelou zákona č. 239/2008 Sb. zrušena. Občanství se od novely prokazuje občanským průkazem.

Místo, kde má být prohlášení učiněno, určuje matriční úřad, před kterým bude skutečné prohlášení o vstupu do partnerství učiněno. Záleží jen na jeho volbě, zda pro případy prohlášení o vstupu do partnerství vyhradí zvláštní místo, popř. zda k žádosti osob, které do partnerství vstupují, povolí prohlášení partnerství na jiném než k tomu zásadně určeném místě. Vzhledem k předpokládanému počtu partnerství byl v každém kraji zřízen jeden úřad, který bude prohlášení přijímat. Tyto matriční úřady jsou stanoveny vyhláškou č. 300/2006, kterou se provádí ZoRP a kterou se mění vyhláška č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, resp. její přílohou č. 1.

Řešení právní úpravy řízení, které předchází vstupu do partnerství, vychází z úpravy řízení v případě uzavření manželství.

7. 2 Práva a povinnosti registrovaných partnerů

Partneři mají v partnerství stejné povinnosti a stejná práva²⁰⁹. O záležitostech partnerského soužití rozhodují oba partneři společně; nedohodnou-li se v podstatných věcech, rozhodne na návrh některého z nich soud.

Partner je oprávněn zastupovat druhého partnera v jeho běžných záležitostech, zejména přijímat za něho běžná plnění, pokud zvláštní právní předpis nestanoví jinak. Jednání jednoho z partnerů při obstarávání běžných záležitostí partnerství zavazuje oba partnery společně a nerozdílně; to platí pro závazky vzniklé v době trvání partnerství, i v

²⁰⁹ viz Přehledná tabulka práv a povinností manželů a registrovaných partnerů

případě, že partnerství následně bylo prohlášeno za neplatné nebo zaniklo. Obdobně jako u manželů je však upraveno, že oprávnění uvedené v předchozích dvou větech neplatí, pokud druhý partner účinky vyplývající ze zastupování a z jednání proti třetí osobě výslovně vyloučil.

Partneři mají mezi sebou vyživovací povinnost, ta předchází, stejně jako u manželství, vyživovací povinnosti dětí. V první řadě je partnerovi povinen poskytovat výživné druhý partner, a teprve pokud to druhý partner z jakýchkoli důvodů nečiní, nastupuje vyživovací povinnost dětí, pokud připadá v úvahu. Neplní-li ji jeden z partnerů, určí soud na návrh některého z nich její rozsah, přičemž přihlédne k péči o společnou domácnost a její rozsah stanoví tak, aby hmotná a kulturní úroveň obou partnerů byla zásadně stejná. Obecně dle ZoRP by měli oba partneři sdílet stejnou životní úroveň a jsou povinni se k tomu vzájemně podporovat. V případě, že bylo partnerské soužití zrušeno, může bývalý partner, který není schopen se sám živit, žádat od bývalého partnera, aby mu přispíval na přiměřenou výživu podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Nedohodnou-li se, rozhodne soud o výživném na návrh některého z nich. Bývalému partnerovi, který se na trvalém rozvratu společného vztahu nepodílel a jemuž byla zrušením partnerského vztahu způsobena závažná újma, může soud přiznat proti druhému bývalému partnerovi až na dobu tří let od zrušení partnerského soužití výživné ve stejném rozsahu, v jakém by vznikla vyživovací povinnost v případě, že partnerské soužití by nebylo zrušeno. I tato povinnost předchází pochopitelně povinnosti dětí. Tato povinnost zaniká smrtí nebo prohlášením povinného partnera za mrtvého, nebo pokud vyživovaný partner uzavře nové partnerství či manželství, nebo pokud se smluvně dohodnou na vyplacení jednorázové částky.

O záležitostech ohledně jejich soužití rozhodují oba společně, pokud se nedohodnou, rozhodne na návrh kteréhokoli z nich soud. Totéž platí i pro případ, kdy oba partneři řeší své společné záležitosti v partnerství.

V majetkových vztazích partnerům nevzniká [společné jmění](#) jako v případě manželství. Věci pořízené během partnerství nabývají partneři buď každý zvlášť do výlučného vlastnictví, nebo do podílového [spoluvlastnictví](#), a to rovným dílem.

V případě nájmu bytu nevzniká po uzavření registrovaného partnerství automaticky společný nájem bytu pro partnera, který před uzavřením partnerství právo obývat nájemní byt neměl. Osoby stejného pohlaví bez ohledu na, zda spolu žijí v nájemním bytě před či po uzavření partnerství, jsou odkázáni na dohodu s pronajímatelem. Je pronajímatelovým rozhodnutím, zda nájemní smlouvu, kterou má s

jedním z partnerů, změní a podepíše s partnery oběma. V případě pronajímatelova nesouhlasu má partner, který k nájmnímu bytu neměl žádný právní vztah, právo užívat nájmní byt. V případě úmrtí partnera, který měl byt v nájmu, dojde k přechodu nájmu na pozůstalého partnera.

Do okruhu osob, které je lékař povinen vhodným způsobem poučit, se ke členům rodiny nemocného doplňuje partner. Lékař je povinen informovat druhého partnera o zdravotním stavu prvního partnera, o povaze onemocnění a potřebných lékařských výkonech. Lékařská péče nemůže být hrazena ze zdravotního pojištění druhého partnera. Nevzniká nárok na peněžité dávky nemocenského pojištění dle ZoNP. Za osamělou matku se pro účely poskytování peněžité pomoci v mateřství nepovažuje žena, která žije v registrovaném partnerství.

Partneři nemají právo používat společné, ani zdvojené příjmení.

V oblasti dědické byl pozůstalý partner nově přidán novelou zákona do první dědické skupiny²¹⁰, do které do novely patřili pouze děti zůstavitele a přeživší manžel zůstavitele. Po novele zákona byl do první dědické skupiny přidán registrovaný partner²¹¹, který je v § 473 odst. 1 OZ označen jako partner. Podle platného znění § 473 odst. 1 OZ v první skupině dědí zůstavitelovi děti a manžel nebo partner, každý z nich stejným dílem. To znamená, že partner dědí po zůstaviteli, tj. po svém partnerovi stejným dílem spolu s dětmi zesnulého. V případě, že zůstavitel zesnul bez potomků, dědí ve druhé dědické skupině²¹² spolu s rodiči zůstavitele i přeživší partner, a to nejméně polovinu dědictví. Po partnerově smrti může druhý uplatňovat právo na ochranu jeho osobnosti zesnulého partnera.

Uzavřením registrovaného partnerství se začne na oba partnery automaticky uplatňovat právní úprava institutu osoby blízké. Partneři od této doby jsou chápáni jako [osoby blízké](#), což se promítá do řady dalších oblastí. Na rozdíl od nesezdaného soužití k tomu nemusí prokazovat splnění dalších podmínek²¹³.

V případě [živnosti](#) může partner pokračovat v živnosti zesnulého partnera, je-li dědicem živnosti anebo spoluvlastníkem majetku užívaného k provozování živnosti. Mezi partnery nemůže vzniknout pracovní vztah. Partner se může účastnit na podnikání druhého partnera, je možné stát se odpovědným partnerem podnikatele ve smyslu živnostenského zákona, zajišťovat běžné záležitosti podnikání druhého, pokračovat v

²¹⁰ viz § 473 OZ

²¹¹ viz ZoRP

²¹² viz § 474 OZ

²¹³ viz více I. oddíl, podkapitola 4. 1 dle Občanského zákoníku

podnikání do skončení dědického řízení. Při hledání zaměstnání pro partnera je [úřad práce](#) povinen brát v úvahu místo výkonu a povahu zaměstnání druhého partnera. Uchazeč o zaměstnání má právo odmítnout místo z důvodu místa výkonu a povahy zaměstnání partnera.

Existence partnerství není zohledněna při udělování povolení k pobytu partnerovi jiné státní příslušnosti, neexistuje výjimka při žádosti o občanství, o povolení k trvalému pobytu a pracovní povolení.

Pro účely poskytování některých sociálních dávek²¹⁴ jsou partneři považováni za společně posuzované osoby²¹⁵.

Existence partnerství není překážkou výkonu rodičovské zodpovědnosti partnera vůči jeho dítěti, není ani překážkou svěřeni jeho dítěte do jeho výchovy. Partner, který je rodičem, je povinen zajistit vývoj dítěte a důsledně chránit jeho zájmy při použití přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a ohroženo jeho zdraví a tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Pokud jeden z partnerů pečuje o dítě a oba partneři žijí ve společné domácnosti, podílí se na výchově dítěte i druhý partner; povinnosti týkající se ochrany vývoje a výchovy dítěte se vztahují i na tohoto partnera. Ve vztahu k dětem nemůže být uzavření partnerství důvodem k odnětí dětí biologickému rodiči. Druhému z partnerů, tomu, jenž není biologickým rodičem dítěte, může být dítě svěřeno do [pěstounské péče](#) nebo se může stát jeho [poručníkem](#), nemůže si však dítě [osvojit](#) a nemá přístup ani k umělému oplodnění. Partnerům je právo společně osvojit dítě odepřeno, a to i osvojení dítěte partnera druhým partnerem.

7. 3 Zánik registrovaného partnerství

K zániku partnerství dochází úmrtím, prohlášením jednoho z partnerů za mrtvého, nebo rozhodnutím soudu na základě návrhu kteréhokoli z partnerů, pokud návrhovátelem prokáže, že vztah již fakticky netrvá. Pokud se k návrhu připojí i druhý partner, soud bez dalšího partnerství zruší. Na rozdíl od manželství neřeší zákon při rozpadu partnerství otázku dětí a jejich vztahy k partnerům.

²¹⁴ zejména ZoSSP, ZŽEM

²¹⁵ viz více I. oddíl, kapitola 13. Sféra sociálního zabezpečení

Pozůstalý partner nemá nárok na vdovský/vdovecký důchod, ani na jednorázové odškodné při úmrtí partnera podle ZP a jednorázové odškodnění a jednorázové mimořádné odškodnění při úmrtí ve službě podle zákona č. 154/1994 Sb. o Bezpečnostní informační službě a zákona č. 361/2003 Sb. o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. Na přeživšího partnera nepřechází peněžítá práva při úmrtí zaměstnance.

Pozůstalý partner nemá nárok na pojistné plnění ze životního pojištění zesnulého partnera při neurčení oprávněné osoby. Na pozůstalého partnera nepřechází ani práva a povinnosti ze stavebního spoření.

7. 4 Argumenty ve prospěch registrovaného partnerství

- Institucionalizace registrovaného partnerství nemá negativní vliv na chování, smýšlení a sexuální orientaci obyvatel České republiky.

- Uzákoněním registrovaného partnerství došlo k odstranění právní nerovnosti v oblasti dědické, daňové, společného užívání bytu, vyživovací povinnosti, společného majetku atd.

- Po uzákonění registrovaného partnerství se posílila společenská akceptace homosexuálních soužití, čímž mj. došlo k zaručeným právům těchto soužití.

- Právní jistota pro registrované partnery, tj. osoby stejného pohlaví.

- Podpora pro vytváření trvalejších homosexuálních svazků.

Rozdíl oproti nesezdanému soužití osob opačného pohlaví spočívá v tom, že nesezdané soužití je společensky akceptováno i bez uzavření manželství. U homosexuálních dvojic tomu nebylo do přijetí ZoRP, ani po přijetí ZoRP.

7. 5 Argumenty v neprospěch registrovaného partnerství

- Registrované partnerství není nezbytné, vzájemná práva a povinnosti lze vyřešit smlouvou.

Výše uvedený argument je sice pravdivý, ale jak již bylo dříve řečeno, prostřednictvím smluvního práva nelze vyřešit všechny aspekty soužití dvou osob. Řešit

homosexuální vztah pouze smluvním právem klade na homosexuální pár neúměrně rozsáhlou znalost soukromého práva.

- U nesezdaného soužití vyvstává nutnost řešení stejných otázek, bez ohledu na pohlaví partnerů, přesto se pro heterosexuální páry nepřipravuje právní úprava.

- Ani argument, že manželství je privilegiem heterosexuálů jako zázemí pro výchovu dětí, není na místě. Existuje řada bezdětných manželství a řada manželských dvojic, které buď děti neplánovaly, nebo je mít nemohly. Přesto jim manželství není upíráno, ačkoli účel manželství je zákonem vymezen jako výchova dětí. Nehledě, že registrované partnerství není ekvivalentem manželství - nedává partnerům stejná práva a povinnosti jako manželství.

- Dřív nebo později budou registrovaní partneři požadovat adopce.

To zajisté nelze vyloučit. Současný stav tomu ale nenasvědčuje, ZoRP adopci nepřipouští.

- Registrované partnerství ohrožuje tradiční rodinu.

Již označení tradiční rodina je zavádějící. Tradiční rodina neexistuje, existuje jen její tradiční forma, kterou je manželství. Je bez pochybností, že by institucionální výbava homosexuálních vztahů nějakým způsobem ohrozila rodinu či manželství. Nejen proto, že takto orientovaných osob je relativně velmi málo. Ale, jak se zdá, hlavně proto, že manželství samo o sobě dokázalo ztratit mnoho ze své dřívější popularity, a to do té míry, že se klade otázka, zda by zákonodárce neměl vytvořit adekvátní právní prostředí rovněž pro kohabituující osoby heterosexuální orientace.²¹⁶

Registrované partnerství ze své podstaty není schopno ohrozit tradiční institut manželství, je určeno osobám stejného pohlaví, které by do manželství tak jako tak nevstoupily. Argument, že po uzákonění registrovaného partnerství dojde k ohrožení manželství, je diskutabilní. Homosexuálové jsou a budou bez ohledu na právní úpravu registrovaného partnerství. Vedle nich žijí heterosexuálové, kteří mohou uzavřít manželství nebo žít v nesezdaném soužití. Homosexuálové spolu žijí bez ohledu na existenci ZoRP, tím, že uzavřou registrované partnerství se jejich právní a společenské postavení zjednoduší.

- Institucionalizace homosexuálních svazků neznámá porušování lidských práv.

²¹⁶ viz pracovní verze návrhu připravované kodifikace občanského práva na www.portal.justice.cz/ms/ms.asp

Rovnost zaručená LZPSV náleží všem bez ohledu na sexuální orientaci. V situaci, kdy heterosexuální páry mají možnost volby mezi nesezdaným soužitím a manželstvím a páry homosexuální ne, dochází k zřetelné nerovnosti. Přitom nelze vztahy homosexuálů považovat za druhořadé, citové vazby mezi nimi vznikající jsou rovnocenné citovým vazbám vznikajících ve vztazích heterosexuálů.

- Registrované partnerství bude zneužíváno k jiným účelům, např. majetkovým.

Registrované partnerství nelze zneužít o nic víc než manželství, a to k jakýmkoli účelům, nejen k těm majetkovým. Je nereálné zajistit, aby registrované partnerství uzavírali jen skuteční a přesvědčení homosexuálové a jen k určenému účelu. Stejně jako by bylo absurdní chtít po snoubencích, aby při uzavírání manželství nějakým způsobem dokládali svoji heterosexuality nebo skutečnou lásku mezi sebou.

- Pokud má být registrované partnerství pro homosexuály, proč ne i pro jiné úchytky.

Především, homosexualita není nemoc či úchytko²¹⁷, je jednou z variant sexuálně citové orientace. Nelze ji „házet do jednoho pytle“ s pedofilií nebo zoofilií. Na rozdíl od skutečných sexuálních úchytek není homosexualita jakkoli společensky nebezpečná a především se jedná o citovou stránku věci. Navíc pokud člověk se skutečnou sexuální úchytkou je heterosexuál, manželství pro něho je přístupné. Proč by jiný postup měl být v případě homosexuála?

8. Osvojení

Podle českého práva existence registrovaného partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte. [Rada vlády pro lidská práva](#)²¹⁸ shledala takové ustanovení za diskriminační a vyzvala [ministra pro lidská práva](#), aby předložil vládě návrh na nápravu tohoto stavu, který je dle právní analýzy JUDr. Mgr. Jana Wintra Ph.D.²¹⁹ v rozporu s [Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod](#) a s [ústavním pořádkem České republiky](#).

ZOR umožňuje [osvojení dítěte](#) nebo pěstounskou péči o ně jak manželským pářům, tak jednotlivcům za podmínky, že poskytují vhodné výchovné prostředí. Vhodnost prostředí je posuzována individuálně ve správním řízení, konkrétně

²¹⁷ viz více oddíl II., podkapitola 2. 4 Novověk

²¹⁸ 187. Kolokvium k individuálním adopcím dětí registrovanými partnery

²¹⁹ Wintr, J.: Právní analýza osvojení dítěte pro Gender Studies, o.p.s.

znaleckými posudky, v nichž se mohou projevit společenské názory posuzujících a jejich lidské kvality.

[ZoRP](#) výrazně právo na osvojení omezil tím, že osvojení dítěte registrovaným partnerem zcela vyloučil bez ohledu na další okolnosti, podobně jako jsou vyloučeny osoby úředně zbavené [svéprávnosti](#). Někteří odpůrci i příznivci ZoRP předpokládají, že přijetí novely ZoRP v budoucnu usnadní postavení registrovaného partnerství osob stejného pohlaví na roveň manželství, včetně možnosti společné adopce dětí. Podle platné právní úpravy ZoRP je osvojení dítěte registrovanými partnery, resp. kterýmkoliv z partnerů, v době trvání partnerství zakázáno.

Je-li některý z partnerů rodičem, zůstává i po vstupu do partnerství nadále samostatně posuzovaným rodičem svého dítěte. Vstup do partnerství nemá tedy za následek omezení rodičovských práv rodiče, který se vstupem do registrovaného partnerství stal partnerem.

Partnerský vztah není rovněž překážkou pro svěření dítěte, pocházejícího z předchozího heterosexuálního vztahu, do výchovy rodiče, který se vstupem do registrovaného partnerství stal partnerem. Taktéž partnerský vztah neohrožuje výkon práva tohoto rodiče - partnera na styk s dítětem, pokud nebude ohrožen zdravý a přirozený vývoj dítěte.

Partner - nerodič bude mít k biologickému či dříve do péče svěřenému nebo osvojenému dítěti svého partnera v zásadě vztah nevlastního rodiče a s tím spojená odpovídající práva a povinnosti.

Otázka povolení osvojení a vhodnosti vychovávání dětí v homosexuálních rodinách patří v celé problematice k nejožehavějším²²⁰. Neexistuje jediná odborná studie, která by dokazovala jakoukoliv korelaci mezi sexuální orientací a touhou po dětech. Lidé buď po dětech touží nebo ne - bez ohledu, zda jsou svým sexuálním zaměřením heterosexuálové či homosexuálové. Je potvrzeno, že touha po dětech je typičtější pro ženy. Navíc obava z rodičovství dvou mužů je vlivem genderových stereotypů o přirozeném mateřství větší, než je tomu u rodičovství dvou žen. Dvě ženy - partnerky se od společnosti dočkají určité míry pochopení v případě, kdy touží po dětech, na rozdíl od dvou mužů - partnerů, kteří v touze pořídit si společné dítě, mají obecně těžší výchozí pozici. Což souvisí mj. s faktem, že žena - partnerka se může nechat oplodnit mužem, aniž by například muž věděl o tom, že poskytl svůj genetický

²²⁰ viz např. Sokolová, V.: *Obráz gay a lesbického rodičovství a touha po dětech*

materiál, ze kterého se narodilo dítě. Taková žena se stane biologickou matkou a následně může své biologické dítě vychovávat se svou partnerkou bez ohledu na názor společnosti. Muži - partneři tuto možnost, že si sami porodí biologické dítě, nemají.

Argumentem odpůrců osvojení je, že dítě potřebuje ke správnému psychosociálnímu vývoji působení jak mužského, tak ženského prvku. To je sice pravda, taková situace je ideální, ale skutečnost je jiná. Mnoho dětí vyrůstá v neúplných rodinách, kde chybí nejen druhý prvek, ale celá výchova je soustředěna do rukou jedné osoby. Nebo dítě má sice oba rodiče, tj. otce a matku, ale jejich vztahy a chování zdaleka nezajišťují výše deklarované zázemí s mužským a ženským prvkem.

Česká republika je evropskou zemí s nejvyšším počtem dětí vyrůstajících v dětských domovech a obdobných zařízeních náhradní výchovy, jedná se přibližně o dvacet tisíc dětí. Jestliže je tolik zdůrazňován primární zájem dítěte, je nasnadě otázka, co je pro dítě prospěšnější, zda dětství strávené v dětském domově anebo u dvou náhradních „stejnopohlavních“ rodičů. Nad odpovědí na tuto otázku neváhám, je pro mě bez jakýchkoliv pochybností jasná.

Děti vyrůstající v zařízeních náhradní péče vstupují do života bez odpovídající znalosti vnějšího světa, např. nevědí, jak funguje pošta, co je to banka, neumí hospodařit s penězi atp. Tím pádem mají potíže zařadit se do běžného života, mají větší problémy navazovat a udržovat zdravé partnerské i jiné vztahy. Pokud dítě vyrůstá s homosexuálními partnery, pravděpodobně si všechny tyto dovednosti osvojí. Je důležité, aby dítě pochopilo, jak jsou dva lidé schopni spolu žít a řešit problémy společného života. Zda jsou homosexuálové nebo ne nehraje v tomto směru žádnou roli.

Ku prospěchu může být skutečnost, že děti pocházející z prostředí výchovy homosexuálního páru jsou naprosto „normální“ a mají i „normální“²²¹ pohled na svět.

Ráda bych na tomto místě uvedla poznámku na závěr této kapitoly. Vzhledem ke skutečnosti, že v dětských domovech a jiných obdobných zařízeních o děti pečují ve většině případů pouze vychovatelky, také schází mužský prvek! Měli by posuzovatelé ve správním řízení o schválení osvojení argumenty pro to, proč homosexuálnímu páru neschválí osvojení mj. z důvodu, že by osvojenému dítěti chyběl v homosexuální rodině mužský/ženský prvek, když umístěním, popř. ponecháním dítěte v dětském domově nebo jiném obdobném zařízení dojde de facto ke stejné situaci?

²²¹ co je „normální“, často vychází z názoru většiny

9. Právo Evropské unie

Evropská unie²²² ponechává podrobnou právní regulaci rodinně-právních vztahů na legislativě členských států.

V roce 1994 vydal Evropský parlament nezávazné doporučení, podle něhož by členské země měly stanovit stejnou hranici pohlavní zletilosti, uzákonit registrované partnerství pro heterosexuální i homosexuální páry a umožnit jim adopce.

V prosinci roku 2002 byla přijata rezoluce A5-0451/2002. V ní jsou členské státy vyzvány k uznání partnerství nesezdaných soužití, a to jak různého, tak stejného pohlaví, dále k tomu, aby těmto partnerstvím byla udělena podobná práva, která mají manželé. Rezoluce dále žádá členské země, aby umožnily uzavření manželství mezi osobami stejného pohlaví.

V průběhu 90. let došlo k prvním právním úpravám týkajících se homosexuálních svazků, v některých zemích též k právní úpravě institutu nesezdaného soužití. Rozdíly v právní úpravě lze rozdělit do tří stěžejních modelů právní úpravy této problematiky.²²³

9. 1 Severský model

Severský, či též nazývaný skandinávský či dánský, model je nejstarší. Jak název napovídá, byl zaveden poprvé v Dánsku v roce 1989 pro homosexuální svazky, nikoliv pro nesezdané soužití heterosexuálů. V roce 1993 tento model převzalo Norsko, v roce 1995 Švédsko a v roce 1996 Island.

Model je založen na principu samostatného zákona. Jeho právní úprava je téměř shodná s právní úpravou manželství s taxativně vypočtenými výjimkami vynucenými odlišnostmi soužití stejnopohlavních párů.

9. 2 Francouzský model

Francouzský model se od Severského modelu liší. Francouzský model po právní stránce upravuje vztahy osob opačného pohlaví a částečně i vztahy homosexuálních

²²² viz více www.ilga-europe.org

²²³ viz více www.gll.cz/rp-evropa; www.ilga-europe.org

párů. Francouzský model vychází ze smluvního základu, jakési smlouvy solidarity, je přístupný co neširší skupině občanů. Ve Francii byl na jeho základě přijat občanský pakt solidarity²²⁴. Zjednodušeně řečeno se jedná o „manželství nižšího stupně“, což neznamená, že by právní úprava nesezdaného soužití či registrovaného partnerství byla pouhou kopií manželství, jen s méně právy. Rozdíl je např. v tom, že u manželství je nutný oficiální obřad.

9. 3 Nizozemský model

Zpočátku nizozemský model umožňoval pouze uzavření registrovaného partnerství osobám homosexuálně i heterosexuálně orientovaným, v současné době umožňuje ještě uzavírání homosexuálních manželství, čímž byla odstraněna diskriminace homosexuálních párů, která v případě „pouhého“ uzákonění registrovaného partnerství byla snížena, nikoli však odstraněna. Nizozemský model zamezuje diskriminaci homosexuálních dvojic, ty nyní mají stejná práva a povinnosti jako dvojice heterosexuální²²⁵. Příslušný zákon vstoupil v platnost 1. 1. 2001, z evropských států ho přejala Belgie, od roku 2005 mohou manželství uzavírat i homosexuální páry ve Velké Británii, ve Španělsku a ve Švýcarsku.

Shrneme-li legislativu stejnopohlavních svazků v Evropě, tak jako tzv. homosexuální manželství právně upravují Norsko (1993), Švédsko²²⁶ (1994), Island²²⁷ a [Grónsko \(1996 \)](#), Belgie (2003), Nizozemí²²⁸ ([2001](#)), Španělsko²²⁹ (2005) a Portugalsko (2010). Státy Finsko ([2002](#)), Velká Británie ([2005](#)), Irsko, Francie (1999), Německo (2001), Rakousko ([2010](#)), Švýcarsko ([2005](#)), Maďarsko²³⁰ (2009), Slovinko ([2006](#)) a Česká republika ([2006](#)) jako tzv. registrované partnerství. V Chorvatsku je upraven pouze vztah druha/družky. Výslovně zakázány jsou homosexuální svazky v Polsku, Litvě, Lotyšsku, v Bělorusku, na Ukrajině, v Moldavsku, v Srbsku, v Černé hoře a v Bulharsku. V ostatních zemích buď není homosexuální chování uznávané nebo ho oficiálně neznají.

²²⁴ viz více kapitola 10. Zahraniční úprava - Francie

²²⁵ viz více www.athena.leidenuniv.nl

²²⁶ od roku [2009](#) i adopci dětí

²²⁷ též adopci dítěte partnera

²²⁸ též adopci dětí

²²⁹ též adopci dětí

²³⁰ od roku [1996](#) soužití pouze jako druh/družka

V zemích západní, tzv. euroamerické právní kultury, stejně tak v zemích EU spadají svazky a soužití osob stejného pohlaví pod obecná základní práva a svobody a nejsou státní mocí omezována, regulována nebo podporována mj. s ohledem na rozhodnutí [Evropského soudu pro lidská práva](#), který v roce 2010 konstatoval, že registrované partnerství není univerzálním lidským právem a smluvní státy [Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod](#) nemají povinnost jej umožňovat uzavřít²³¹. Zavedení či nezavedení registrovaného je věcí svobodného uvážení konkrétních států. Vzhledem k poměru hlasů soudců 4:3 a významu tématu lze očekávat, že věc bude řešit velký senát ESLP.

10. Zahraniční úprava - Francie

Francie byla první zemí moderního západního světa, která za císaře Napoleona I. v roce 1791 dekriminální souhlasné homosexuální chování dospělých osob, resp. [homosexuální pohlavní styk](#) tím, že ho z trestního zákoníku vypustila.

Od roku 1993 začala některá velká města vydávat heterosexuálním i homosexuálním párům, které vedly alespoň rok společnou domácnost, certifikáty o soužití, které umožňovaly přístup k některým sociálním službám či bankovním úvěrům.

Od 90. let byla vedena debata o právním uznání párů stejného pohlaví. Jedním z cílů debaty bylo odstranění diskriminace z důvodu pohlaví, nespravedlivý přístup společnosti k homosexuální menšině, již bylo odepřeno právo získat právní status. V případě podávaných žalob kasační soud²³² opakovaně odmítal uznat homosexuální páry jako konkubinát. Bylo několik možností, jak uznat práva osob s homosexuální orientací. Francouzská úprava konkubinátu by se mohla rozšířit i na osoby stejného pohlaví a přiznat jim více práv, aniž by byl vytvořen nový model soužití. Druhou možností byl návrh na nový smluvní typ pro kohokoli, ať již by osoby spolu žily, intimně se stýkaly, tvořily by „jen“ pár jako např. sourozenci atp. Třetí návrh byl inspirován Severským²³³ a Nizozemským modelem²³⁴.

Z navrhovaných řešení byl jako kompromis zvolen PACS, ačkoliv i proti němu se objevila velká kritika v podobě kusé úpravy, nedostatečné ochrany druhého partnera

²³¹ Sňatek homosexuálů umožňuje zatím jen pět zemí v Evropě - zdroj ČTK z 30. 12. 2009

²³² Viz rozhodnutí Kasačního soudu č. 85-46008, č. 86-10665 a č. 95-20779

²³³ viz více oddíl II., podkapitola 10. 1 Severský model

²³⁴ viz více oddíl II., podkapitola 10. 3 Nizozemský model

v případech jednostranného vypovězení dohody, nejasné úpravy publicity uzavřených nebo zaniklých PACS, směřování materiálních a formálních aspektů PACS v zákonné úpravě atd.

Na podzim roku 1999 byl Národním shromážděním přijat zákon, jenž nesezdaným párům, bez ohledu na sexuální orientaci partnerů, zajišťoval práva obdobná manželským v oblasti dědictví, bydlení, daní či sociální péče²³⁵.

Zákon o občanském paktu solidarity č. 99-994 (tzv. PACS, francouzsky Loi relative au pacte civil de solidarité, dále je „PACS“²³⁶) byl přijat 13. října 1999 Národním shromážděním jako jeho třetí navrhovaná verze. Vyhlášen byl dne 16. října 1999 v Journal Office. Účinnosti nabyl ještě koncem roku 1999 poté, co prošel na návrh skupiny poslanců úspěšně procedurou předběžné kontroly ústavnosti, sedmi čteními a více jak 120 hodinami diskusí ve francouzském parlamentu provázených stotisícovými demonstracemi jeho odpůrců i příznivců.

Před jeho přijetím následovaly neúspěšné pokusy o přijetí zákona²³⁷ na základě mnoha polemik, diskuzí aj. odborných debat na téma PACS, které přetrvaly i po přijetí PACSu.

Překlad francouzského názvu do českého jazyka není lehký, právní názvosloví těžko hledá co nejpřesnější ekvivalent pro francouzské výrazy - nejbližšími pojmy jsou - občanská smlouva o solidaritě²³⁸, civilní pakt solidarity²³⁹ nebo smlouva o vzájemné odpovědnosti a jednotě²⁴⁰.

PACS novelizoval Code civil v člancích 515-1 až 515-7. Čl. 515-1 Code civil stanoví, že PACS je smlouva uzavřená mezi dvěma zletilými fyzickými osobami rozdílného nebo stejného pohlaví, za účelem uspořádání jejich společného života a to způsobem společného prohlášení, které se oznámí v soudní síni.

Čl. 515-2 Code civil stanoví, že pod sankcí neplatnosti nemůže být PACS uzavřen mezi ascendenty a descendenty v přímé linii, tj. rodiči, dětmi, prarodiči; mezi příbuznými v řadě pobočné až do třetího stupně, tj. bratr a sestra, strýc a neteř, teta a synovec; mezi jinými blízkými příbuznými (například tchýně a zeť, tchán a snacha, bratranec a sestřenice).

²³⁵ viz více www.france.qrd.org/texts/partnership/fr/explanation

²³⁶ na následujících stránkách pod zkratkou PACS je míněn Pacte civil de solidarité

²³⁷ např. září 1998, říjen 1998

²³⁸ Elisher, D.: Je libo PACS? In: Pocta Martě Knappové k 80. narozeninám, Aspi Praha 2005

²³⁹ Bulletin advokacie č. 2/2007 - Hrušová, M.: Zákon o registrovaném partnerství

²⁴⁰ Elisher, D.: Alternativní formy soužití páru, PF UK 2005

Po zavedení možnosti uzavřít PACS jejich počet od jeho zavedení v roce 1999 roste. Dle výzkumu INSEE, tj. Státního ústavu statistiky a ekonomického výzkumu²⁴¹ v prvním roce platnosti zákona, tj. v roce 1996 došlo k uzavření 6.139 PACSů, další roky, až na jednu výjimku v roce 2001, počet uzavřených PACSů stoupal, v současné době počet PACSů překročil 100.000 uzavřených PACSů ročně. Což svědčí mj. o tom, že ve Francii je o tuto formu soužití velký zájem.

V roce 2006 prošel PACS novelizací, kterou se přiblížil k úpravě manželství, což z něj vytváří plnohodnotný model soužití páru stojícího mezi konkubinátem a manželstvím. Do té doby byl PACS vnímán jako manželství II. stupně, což bylo zklamáním pro homosexuální páry, kterým zpočátku vytoužené registrované partnerství nepřineslo takové výhody, jako je tomu např. v Nizozemí²⁴² či Švédsku²⁴³.

Francouzská právní úprava kromě forem soužití, tzv. svazku manželského a konkubinátu, upravuje i PACS. PACS představuje faktické soužití dvou osob odpovídající v českém kontextu nesezdanému soužití, podle OZ by odpovídal pojmu společná domácnost a osoba blízká. Podle právní úpravy Code civil je PACS upraven volněji - jde o faktický svazek dvou osob stejného nebo různého pohlaví, který se vyznačuje stabilitou a kontinuitou²⁴⁴. Tato definice do něj byla vložena zákonem č. 99-944 z roku 1999. Do té doby francouzské právo takové soužití uznávalo pouze nepřímo a pouze u párů opačného pohlaví. Taktéž rozhodování soudů se přiklánělo k názoru, že konkubinát je určen výhradně pro heterosexuální pár²⁴⁵.

Aby vztah dvou osob splnil podmínky konkubinátu, nestačilo pouhé společné bydlení, bylo nutné, aby osoby spolu žily skutečným partnerským životem, což mj. v sobě zahrnuje vzájemnou podporu, spolupráci, jako životní partneři vystupovat i navenek, jejich chování by mělo odrážet skutečnost, že jsou stabilní pár, že jsou skuteční životní partneři. Tato možnost soužití - viz výše - bylo otevřeno pro rozdílné pohlaví, nekladla na pár žádné požadavky, neukládala jim žádné vzájemné povinnosti, ale na druhou stranu jim nepřiznávala ani žádná práva. Zákonnou úpravu doplňovala judikatura.

Na faktické soužití nesezdaného soužití reagovalo například sociální právo nebo daňové právo, nesezdaný pár byl zohledněn u nájmu bytu, odstraněno bylo odlišování

²⁴¹ Obdoba Českého statistického úřadu

²⁴² viz více oddíl II., podkapitola 10. 3 Nizozemský model

²⁴³ viz více oddíl II., podkapitola 10. 1 Severský model

²⁴⁴ viz čl. 518-88 Code civil

²⁴⁵ viz rozhodnutí Kasačního soudu č. 85-46008 nebo č. 86-10665 nebo č. 95-20779

manželských a nemanželských dětí. Od 1. 7. 2006 je v Code civil používán pouze pojem dítě (bez ohledu na to, zda pochází z manželství²⁴⁶ nebo mimo něj²⁴⁷).

Původní návrh PACSu počítal s právní úpravou homosexuálního soužití, kdy o ni usilovali především gayové a lesby. Po předložení návrhu francouzským zákonodárcům se navrhované uzákoněné soužití homosexuálních párů pozměnilo na právní úpravu nejen pro homosexuální páry, ale i na právní úpravu pro páry heterosexuální. Dle názorů odborníků měl takový návrh zákona větší šanci na přijetí. Přijatý PACS není určen výlučně homosexuálním párům, jeho cílem je právní regulace vztahů jakýchkoliv dvou osob, tzn. homosexuálních i heterosexuálních, a to formou smlouvy. Základní charakteristikou PACSu je jeho určení párům heterosexuálním i homosexuálním. PACS je založen na čistě smluvním principu. Homosexuální a heterosexuální páry mají právo výběru mezi konkubinátem a PACSem. Heterosexuální páry navíc mají možnost uzavřít manželství.

PACS upravuje podmínky při uzavírání a zániku PACSu, práva a povinnosti partnerů, organizaci společného života partnerů atd. Přijetím PACSu došlo k změně různých zákonů v oblasti sociálního zabezpečení, pracovního práva, daňových předpisů, které přinesly partnerům určité výhody.

10. 1 Vznik PACSu

K uzavření PACSu není nutné, aby mezi zájemci o uzavření PACSu existoval „partnerský vztah v sexuálním slova smyslu“. Postačí, když dvě osoby spolu budou chtít žít a využívat ochrany, kterou jim PACS nabízí.

PACS je institutem soukromého práva, jehož základem je synallagmatická smlouva, kterou se partneři vzájemně zavazují k materiální a morální pomoci a podpoře a ke společnému partnerskému soužití. Na základě PACSu je jim zákonem přiznána řada oprávnění, výhod a úlev obdobně jako při uzavření manželství, ale na rozdíl od samotného manželství je u PACSu úprava volnější - například se partneři nezavazují k vzájemné rovnosti.

PACS společně s právním institutem manželství představuje způsob organizace společného života obou osob. Na rozdíl od manželství je PACS otevřen osobám

²⁴⁶ tzv. *enfant légitime*

²⁴⁷ tzv. *enfant naturel*

stejného pohlaví, jeho režim je volnější co do rozsahu práv a povinností. Smluvní základ a vzájemné povinnosti se odlišují od konkubinátu.

Osoby žijící v nesezdaném soužití heterosexuálním nebo homosexuálním při vstupu do PACSu nesmějí být současně manželé, příbuzní či být vázáni paktem s jinou osobou. PACS nemůže uzavřít osoba, které byl ustanoven poručník, nebo osoba, která má opatrovníka²⁴⁸.

Formálními náležitostmi PACSu jsou sepsání smlouvy, společné prohlášení o uzavření PACSu a zápis dohody do speciálního rejstříku, tzv. registrace. Uzavřená smlouva nemá bez registrace žádný právní význam, proto je nutné, aby páry, které uzavřou dohodu, učinily prohlášení v soudní kanceláři soudu prvního stupně²⁴⁹ místně příslušnému podle jejich společného bydliště. PACS se uzavírá před soudní instancí, nikoli na matričním úřadě či na radnici. Tím se výrazně odlišuje od uzavření sňatku. Oba partneři se musejí dostavit osobně, zastoupení v tomto případě není možné. Vedle dohody předloží občanský průkaz, rodný list, čestné prohlášení, že partneři nejsou sezdáni či nežijí v PACSu s třetí osobou, potvrzení v případě, že jeden z partnerů je rozvedený, vdovec atp. Následně soudní úředník provede registraci do rejstříku vedeného soudem, obsah dohody nijak nezkontroluje. Oba partneři dostanou potvrzení o registraci v PACSu. Pro snadnější orientaci třetích osob, s účinností od 1. 1. 2007, je stanoveno, že soudní úředník zaregistruje prohlášení a učiní nezbytné kroky vedoucí k jeho publicitě. Poté, co soud dohodu zaregistruje, matrikář provede poznámku na kraj rodného listu každého z partnerů, kteří žádali o registraci v PACSu. PACS se stává účinným dnem registrace, třetí osoby mohou uplatnit námitku odporovatelnosti vůči PACSu až splněním podmínky publicity, to samé platí i pro změnu dohody.

Každý soud má povinnost vypracovat na základě údajů PACSu jednou za půl roku statistickou zprávu o počtu PACSů uzavřených a zaniklých v jeho obvodu celkově, kolik jich uzavřeli heterosexuálové a kolik homosexuálové, z čehož kolik PACSů uzavřeli muži, kolik ženy, dále průměrnou délku trvání PACSů a průměrný věk partnerů.

V případě, že se uzavírá PACS v cizině, je příslušným úřadem konzulární úřad a příslušným registrujícím úředníkem, úředník konzulární.

PACS se zpočátku uzavíral jako dohoda ryze soukromoprávní, v současnosti francouzští odborníci doporučují uzavřít PACS formou notářského zápisu, čímž se může

²⁴⁸ viz www.mzv.cz

²⁴⁹ tj. Tribunal d'Instance

předejít případným problémům při rozchodu partnerů a ukončení PACSu. PACS uzavřený ve formě notářského zápisu má veřejnoprávní charakter. Obsahem PACSu může být úprava např. majetkových vztahů, výše příspěvku každého z partnerů na společnou domácnost a další záležitosti, ve kterým partneři spatřují možné riziko třecích ploch.

Smlouva mezi partnery má předepsané tyto náležitosti: shodný projev vůle smluvních stran, způsobilost se smluvně zavazovat, objekt a kauzu, které jsou v souladu se zákonem a dobrými mravy²⁵⁰. Překážky pro vznik PACSu jsou obdobné jako překážky bránící uzavření manželství. Způsobilost se smluvně zavazovat vzniká dosažením věku 18 let²⁵¹, tedy ve věku, kdy jsou fyzické osoby plnoleté. Na rozdíl od manželství, do něhož mohou vstoupit i ti, kteří dovršili alespoň 16. roku života, je-li k tomu vážný důvod a dají-li jejich rodiče k uzavření manželství souhlas a je-li k sňatku vydáno povolení, u právní úpravy PACSu tomu tak není.

Pro platné uzavření PACSu požaduje Code civil mentální způsobilost²⁵² koherenta, i když nově je připuštěno uzavření PACSu i osobám s omezenou právní způsobilostí. Pro případ, že jsou duševní schopnosti koherenta narušeny chorobou, pokročilým věkem nebo tělesnou vadou, pro kterou osoba není schopna srozumitelně projevit vůli, předpokládá zákon aplikaci jednoho ze tří možných ochranných režimů, které se navzájem liší především mírou omezení způsobilosti k právním úkonům chráněné osoby a rozsah omezení odpovídá míře snížení duševních schopností osoby. Nařídít ochranný režim může pouze soud na základě odborného posudku lékaře, zároveň určí okruh právních úkonů, kterých se omezení týká. Nejmenší míru omezení představuje režim tzv. sauverge de justice²⁵³, prostřední míru omezení představuje režim tzv. curatelle²⁵⁴, v případě tzv. tutelle²⁵⁵ je režim, kdy je chráněné osobě zpravidla odňata způsobilost ke všem právním úkonům s výjimkou například uzavírání smluv na nízké částky, tzn. obstarávání si běžných nákupů apod.

Požadavkem plynoucím z obecných ustanovení smluvního práva je svobodný souhlas obou partnerů, který nesmí být vynucen nátlakem, podvodem nebo násilím, nesmí se zakládat na omylu ohledně podstatných vlastností druhého partnera, spočívající např. v předchozím odsouzení za spáchaný trestný čin. Nebyl-li dán souhlas dobrovolně,

²⁵⁰ viz čl. 1108 Code civil

²⁵¹ viz čl. 515-1 a čl. 488-1 Code civil

²⁵² čl. 489-1 a čl. 1108 Code civil

²⁵³ viz čl. 491 an. Code civil

²⁵⁴ viz čl. 508 an. Code civil

²⁵⁵ viz čl. 492 an. Code civil

lze se ve lhůtě 5 let od doby, kdy ustal nátlak nebo násilí, byl zjištěn podvod nebo omyl ohledně podstatných vlastností druhého partnera, domáhat u soudu zrušení smlouvy, na základě které byl PACS založen.²⁵⁶

K prokázání partnerského svazku uzavřeného po 1. 1. 2007 postačí výpis z rodného listu, kde je uvedena poznámka na jeho kraji týkající se uzavření dohody dle PACSu.

Již uzavřená dohoda může být měněna, a to kdykoli a kdekoli. Je však povinností partnerů o této změně informovat soud, u kterého původní dohodu nechali registrovat, a doručit k němu osobně změněnou dohodu.

10. 2 Práva o povinnosti PACSu

Partnerům, kteří uzavřou PACS, jsou přiznána práva a povinnosti, přitom se nemění jejich osobní stav. Tím vznikla jakási kombinace práv a povinností, přičemž nejde o opravdové legální uznání homosexuálních párů²⁵⁷.

PACS nezakládá nové příbuzenství, přesto, že je tu určitá podobnost s právní úpravou manželství, spočívající např. v vzájemné materiální pomoci.

Ohledně sféry majetkoprávní platí, že na společný majetek partnerů se vztahuje právní úprava režimu podílového spoluvlastnictví, pokud není dohodnuto jinak, například když si partneři vyloučí určitý majetek z podílového spoluvlastnictví. V případě, že se partneři nedohodnou jinak, platí, že jejich společně nabytý majetek spadá pod režim podílového spoluvlastnictví.

V případě nájmu bytu mohou být oba partneři uvedeni jako spolunájemci. V případě úmrtí jednoho z partnerů nebo opuštění společné domácnosti jedním z partnerů - nájemníků, má druhý z partnerů právo nadále v bytě na základě nájemní smlouvy pobývat, neboť právní důvod nájmu pro něj stále trvá. V případě, kdy jeden z partnerů vypoví nájemní smlouvu, má nadále nájemné právo druhý z partnerů, který tak neučinil.

V případě, kdy na základě nájemní smlouvy svědčí nájemní právo pouze jednomu z partnerů, je partner, kterému nájemní právo nesvědčí v případě, kdy partner - nájemník zemře, oprávněn i po jeho smrti byt užívat.

Partneři si během trvání PACSu navzájem poskytují materiální pomoc. Pokud není dohodnuto jinak, obecně platí, že materiální pomoc je úměrná schopnostem a

²⁵⁶ viz čl. 1304 Code civil

²⁵⁷ narozdíl od skandinávského modelu registrovaného partnerství

možnostem jednotlivých partnerů. Konkrétní náležitosti mohou být stanoveny v dohodě, později mohou být jak zúženy, tak rozšířeny. V souvislosti se zánikem PACSu končí i tato pomoc. Motivem pro ukončení PACSu mj. může být i poměrně štědrý závazek jednoho z partnerů, že bude druhému partnerovi měsíčně přispívat na určitou věc za to, že bude souhlasit se zánikem PACSu.

V případě právního institutu dědění není v PACSu upravena intestátní dědická posloupnost přeživšího partnera, tzn., že pokud jeden z partnerů chce pro případ své smrti odkázat něco ze svého majetku svému partnerovi, jedinou možností je sepsat závět²⁵⁸ a v ní stanovit, co vše má v případě jeho smrti druhému náležet.

Oba partneři se v PACSu zavazují k společnému životu, tento závazek rovněž lze ukončit v případě, že dojde k zrušení PACSu.

Partneři společně odpovídají za své dluhy vyplývající z obvyklého provozu domácnosti. Po třech letech trvání partnerství mají partneři možnost využít společné zdanění.

Mezi další výhody uzavření PACSu patří, že životní pojištění může být vyplaceno druhému partneru při neurčení oprávněné osoby, či fakt, že nájemní právo přechází na druhou osobu, pokud partner opustí společný byt nebo zemře.

PACS mohou uzavřít i osoby bez francouzského státního občanství.

PACS neumožňuje osvojit si dítě či provést asistovanou reprodukci - to je umožněno pouze pářům tvořeným mužem a ženou. Jinak mají práva a povinnosti obdobné sezdanému soužití²⁵⁹.

10. 3 Zánik PACSu

K zániku PACSu dochází třemi způsoby²⁶⁰: z vůle stran (jedné nebo obou); smrtí jednoho z partnerů; sňatkem jednoho z partnerů a/nebo uzavřením nového partnerství po uplynutí tříměsíční lhůty od žádosti jednoho z partnerů.

Zánik PACSu je zcela volné, tzn. Code civil pro zánik PACSu nestanoví žádné důvody zániku.

10. 3. 1 z vůle strany

²⁵⁸ viz právní úpravy České republiky

²⁵⁹ Právní fórum č. 5/2006 - Elisher, D.: Univerzální registrované partnerství aneb zamyšlení nad francouzskou úpravou alternativních forem soužití

²⁶⁰ viz čl. 5154-7 Code civil

Z vůle stran může zaniknout PACS dvojitým způsobem - jednostranným rozhodnutím (projevem vůle) a společným prohlášením (dohodou) obou partnerů.

Jednostranným projevem vůle mohl zrušit PACS jeden z partnerů, pokud se rozhodl, že již nechce setrvat v PACSu a splnil následující podmínky, že oznámil druhému z partnerů, že PACS jednostranně ruší, a to prostřednictvím soudního doručení soudu, který jejich PACS zaregistroval.

Právní úprava stanoví, že tímto způsobem PACS zanikne až uplynutím tříměsíční lhůty od doručení zrušovacího projevu vůle druhému partnerovi a za podmínky, že na základě došlé kopie zrušovacího projevu vůle příslušnému soudu jeho příslušný soudní úředník „vymazal“ dohodu z registru. Nevýhodou v plynutí tříměsíční výpovědní lhůty mohly být například partnerovy různé naschvály vyjadřující jakousi pomstychtivost, že se první partner rozhodl pro zánik PACSu. Ať jím byly majetkové závazky spočívající v solidárnosti obou partnerů, má partner, který o zrušení PACSu požádal, vůči partnerovi, který by bránil v zrušení PACSu, právo na náhradu škody.

Výše uvedený způsob zániku PACSu způsobil velkou odbornou diskuzi související s institutem zapuzení, který není přípustný, a to ani v manželství. Předmětem diskuzí byla otázka, zda lze zapuzení právě touto formou obcházet. Ústavní rada rozhodla, že se o zapuzení nejedná, přesto přední francouzští specialisté s rozhodnutím Ústavní rady nesouhlasí.

Další překážku při jednostranném projevu vůle o jednostranném ukončení PACSu může tvořit soudní doručování, zejména v případě, kdy druhý z partnerů opustí společnou domácnost a nezanechá na sebe kontakt, v tom případě má partner, který se poté rozhodne, byť i z opatrnosti, k zániku PACSu jednostranným projevem vůle, možnost doručit onen projev radnici nebo státnímu zastupitelství a ti jej zveřejní na úřední desce²⁶¹.

V této souvislosti bych chtěla připomenout, že PACS je uzavírán jako kontrakt a nikdo nemůže být nucen setrvávat ve spojení, které by bylo časově neomezené a ze kterého by plynulo plnění, z kterého by nebylo možné se vyvázat.

Společným prohlášením obou partnerů dochází k zániku PACSu. Zrušení a následný zánik PACSu provádí úřad, u kterého byla učiněna registrace PACSu. V případě, že se oba partneři dohodnou o zániku jejich společného soužití, mají

²⁶¹ Viz Elisher, D.: Alternativní formy soužití páru, PF UK 2005

povinnost doručit soudu, který provedl jejich registraci, souhlasné prohlášení o zrušení PACSu. Soudní úředník zapíše prohlášení do registrace a učiní potřebné kroky k jeho publicitě. Účinky zrušení PACSu nastanou mezi partnery dnem zápisu do rejstříku, vůči třetím osobám dnem vyznačení zrušení PACSu v rodném listě. S ohledem, že jde o shodnou vůli obou partnerů, není stanovena výpovědní lhůta.²⁶²

10. 3. 2 smrtí jednoho z partnerů

K zániku PACSu může dojít i v případě, pokud jeden z partnerů zemře, pak PACS zaniká automaticky, a to dnem smrti. Po předložení úmrtního listu soudu, soud na dohodu vyznačí poznámku o zániku PACSu. Poté učiní poznámku do vlastnického rejstříku a vše je publikováno.

10. 3. 3 sňatkem a/nebo uzavřením nového partnerství

Další alternativou je možnost zániku uzavřením sňatkem jednoho z partnerů a/nebo uzavřením nového partnerství po uplynutí tříměsíční lhůty od žádosti jednoho z partnerů.

V případě, kdy se jeden z partnerů rozhodne, že se vdá či ožení, má povinnost bývalého partnera, se kterým uzavřel PACS, informovat o tom, že uzavřel sňatek. Kopii oddacího listu a sdělení, ve kterém partnera informuje, že uzavřel sňatek, předloží soudu, u kterého si bývalí partneři nechali registrovat PACS. PACS zaniká dnem uzavření manželství bez předchozích požadovaných formálních náležitostí.

Ústavní rada potvrdila, že právo uzavírat manželství je ústavním právem, přiznala však bývalému partnerovi, že má nárok žádat náhradu škody v případě, kdy jeho partner uzavřel sňatek a on tak zůstal bez partnera. Soud postupuje stejně jako v případě smrti jednoho z partnerů - matrikář oznámí soudu zánik PACSu, soud následně zánik provede a přikročí k publicitě.

Mezi uzavřením manželství a zánikem PACSu není žádná lhůta, což v praxi často znamená, že bývalý partner o zániku PACSu v okamžiku zániku PACSu neví, dozvědět se o něm může až s několikadenním, až měsíčním zpožděním²⁶³. Partner, který

²⁶² Viz Elisher, D.: Alternativní formy soužití páru, PF UK 2005

²⁶³ Viz Elisher, D.: Alternativní formy soužití páru, PF UK 2005

uzavřel manželství, má povinnost informovat bývalého partnera o tom, že uzavřel sňatek, nikoli, že došlo k zániku PACSu.

K zániku PACSu dochází i v případech, kdy oba partneři, kteří spolu uzavřeli PACS, uzavřou manželství.

Stejná právní úprava se použije i pro případ, kdy jeden, popř. oba z partnerů uzavřou nové partnerství. Nejdříve však mohou nové partnerství uzavřít po uplynutí tříměsíční lhůty od žádosti jednoho z partnerů.

Právní následky zrušení PACSu řeší čl. 517-7 Code civil, který stanoví, že důsledky zániku PACSu budou v první řadě řešeny partnery samotnými a teprve, kdyby mezi nimi nedošlo k dohodě, rozhodne soud o majetkových důsledcích. Rozhodnutí soudu nemá vliv na případnou náhradu škody.

Ohledně osobního statutu po zrušení PACSu, Code civil stanoví, že PACS nemá vliv na osobní stav partnerů. Dva partneři, kteří se rozhodli uzavřít PACS, jsou svobodní občané, tudíž se na jejich osobním stavu po uzavření, ani po zrušení PACSu v oblasti osobnostních práv, nic nemění. V případě zrušení PACSu může jeden nebo oba partneři uzavřít PACS další, ať už se stejným nebo jiným než dosavadním partnerem.

Při uzavření PACSu nedochází ke změnám v příjmení partnerů, proto i v případě zrušení PACSu nedochází k právní úpravě týkající se změny příjmení na původní apod.

11. Závěr

Pokud se budu zabývat stavem a možnostmi v České republice, dovolím si konstatovat, že současnou právní úpravu díky relativně vysoké společenské pozornosti a snaze o docenění nelze označit jako nedostatečnou. Nicméně jsem si při psaní této práce uvědomila, že se rýsuje řada zákonem navrhovaných cest a dalších možností, jak je možné a reálné současnou právní úpravu doplnit a zlepšit praktickou podobu mnou řešené sféry.

Pohled do historie, současnosti a budoucnosti nám napovídá, že nás jako demokratický střeoevropský stát čeká ještě nemalé úsilí, než budeme mít lepší, než jen současnou uspokojivou právní úpravu registrovaného partnerství v současném ZoRP.

Tato rigorózní práce si nekladla nereálný cíl vše vyřešit, objasnit a definovat. Mým záměrem bylo nastínění současného právního stavu s ohledem na předchozí

vývoj právní i neprávní úpravy a možné nastínění institutu registrovaného partnerství do budoucna.

Závěrem bych si dovolila odkázat na výsledky studií provedených v České republice. Statistika z roku 2003 uvádí, že k tzv. mužům gayům se hlásí 0,4 % mužů a k tzv. ženám lesbičkám se hlásí 0,3% dotazovaných žen. Z toho si 1,4 % mužů a 2% žen nebylo jisto svou sexuální orientací, stejná čísla uvádí i studie provedená stejnou vědeckou skupinou v roce 2008, kde vzrostl pouze počet osob s nevyhraněnou sexuální orientací, a to na 2,2 % u mužů a 3,1 % u žen.²⁶⁴

12. Alternativní formy rodinného soužití de lege ferenda

Již delší dobu je vyvíjena snaha o novou kodifikaci rodinného práva, které by opět mělo být součástí občanského práva, jak tomu bylo ve Všeobecném občanském zákoníku z r. 1811. České soukromé právo je roztrženo do několika částí, a to i přesto, že některé části by, byť i jen z pouhé logiky věci, měly být upraveny pohromadě, ale nejsou. Rodinné právo můžeme najít jak v samostatném ZOR, tak např. v OZ a dalších zákonech.

Rodinné právo by se mělo nově objevit v části druhé nového občanského zákoníku²⁶⁵, v §§ 527 až 854, které by vymezovaly obsah rodinného práva mj. s ohledem na nesezdané soužití a registrované partnerství včetně záležitostí členů rodiny, jakož i záležitosti osob v poměrech, které manželské a rodinné poměry nahrazují nebo jsou jim obdobné²⁶⁶, a to jak osobnostní, tak osobní a majetkové sféře. Současný návrh právní úpravy nového občanského zákoníku (dále jen „Návrh“) přímo s institutem nesezdaného soužití nepočítá. Co se týká institutu registrovaného partnerství Návrh předpokládá uznání právních svazků osob stejného pohlaví. Vzhledem k tomu, že ty už jsou uznány v samostatném zákoně²⁶⁷, toto znění současného ZoRP se do nového občanského zákoníku de facto pouze „zkopíruje“.

V této kapitole bych se zaměřila v připravované rekodifikaci českého soukromého práva na zásadní změny, které vnese Návrh do rodinného práva. Při tom nelze vynechat stručný nástin hlavních zásad připravovaného zákoníku, jeho koncepce,

²⁶⁴ Weiss, P.; Zvěřina, J.: Sexuální chování v ČR - situace a trendy, Praha Portál 2001

²⁶⁵ Návrh nového občanského zákoníku z www.portal.justice.cz/ms/ms.aspx?o=23&k=381&j=33

²⁶⁶ např. nesezdané soužití

²⁶⁷ kterým je ZoRP

systemu, struktury a stěžejních principů, které budou mít nepochybně vliv i na oblast rodinně-právní²⁶⁸.

12. 1 Potřebnost nové právní úpravy

Ačkoli po revolučních událostech roku 1989 bylo zřejmé, že naše právo jako celek potřebuje zásadní revizi, což o OZ platilo dvojnásob, je v České republice stále platný a účinný OZ z roku 1964. Za dobu své existence byl sice více než třicetkrát novelizován, avšak následkem jsou patrné stopy jednotlivých pojetí odrážejících různé doby svého vzniku.

Současný OZ stojí koncepčně na myšlence slabého, štíhlého občanského zákoníku, který není určen k tomu, aby sehrál roli kodifikace integrující celé soukromé právo, a proto jej doplňují obsáhlé, na občanském kodexu víceméně nezávislé, zvláštní zákony či zákoníky, odděleně upravující i tradiční občanskoprávní témata, což platí i pro právo rodinné.

Úprava našeho občanského práva jako celek postrádá systém, neexistuje zde zákon, který by jej zaváděl.

12. 2 Pojetí a systematika nové právní úpravy

Návrh by měl být jakousi nadčasovou kostrou, o kterou se soukromé právo opře a bude z ní vycházet při podrobnějších speciálních úpravách. Jedním ze stěžejních cílů Návrhu má být diskontinuita vůči oběma občanským zákoníkům z let 1950 a 1964. Návrh má vycházet z hlavních zásad a principů Ústavy a LZPS.

Návrh již nebude plnit funkci řídicího společenského nástroje ingerujícího do oblastí, které by měly být ponechány zcela nebo zčásti svobodné vůli individua. Smlouvě a smluvní svobodě se ponechává rozsáhlý prostor; Návrh bude vystupovat jako tzv. *ultima ratio* jen tam, kde dohoda vůbec není možná, anebo nedojde-li k ní.

Povaha rodinně-právních vztahů předurčuje k převážně kogentní úpravě. Návrh, jako základní soukromoprávní předpis, by měl zahrnout všechny statusové otázky. Předpokládá úplné zrušení ZOR a pojmoutí celého rodinného práva.

²⁶⁸ Eliáš, K.; Zuklínová, M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Linde 2001, Praha

Navrhovaná systematika Návrhu předpokládá rozdělení kodexu do čtyř částí. První, obecná část, upraví v Hlavě I. předmět úpravy a její základní principy. Definuje jednoduše soukromé právo a stanoví jeho dispozitivnost, která se neuplatní pouze tam, kde to je nezbytné.

V této části má pro rodinně právní vztahy zásadní interpretační význam § 2 odst.1 Návrhu: „Soukromé právo chrání osobnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo prát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým.“

Ustanovení § 9 odst.1 Návrhu deklaruje ochranu osobního stavu osob. Dále upravuje soukromá práva a povinnosti osobní a majetkové povahy, pokud je neupravují zvláštní právní předpisy. Co zvláštními právními předpisy není upraveno, řídí se občanským zákoníkem.

Návrh ve svém § 10 odst. 4 výslovně vylučuje použití analogie legis při řešení statusových otázek. Princip přirozených práv člověka je výslovně uveden v § 24 Návrhu.

Hlava II. upravuje problematiku fyzických osob, právnických osob a podnikatelů. Pro rodinně-právní oblast má zcela zásadní význam předpokládané rozšíření okruhu osob blízkých o zapsaného partnera²⁶⁹.

V definici osob blízkých budou mj. počítány i osoby, které spolu trvale žijí jako manželé, ač jimi nejsou, tedy nesezdané soužití opačného pohlaví. Ty jsou jako osoby blízké posuzovány již nyní, ovšem v rámci pojmu „jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní“. Tato část původní definice má zůstat zachována.

Rodinnému právu se věnuje celá druhá část Návrhu. Úvodní § 527 zahrnuje do rodinného práva výslovně i záležitosti osob v poměrech, které manželské a rodinné poměry nahrazují nebo jsou jim obdobné, a to jak osobnostní, tak osobní a majetkové. Současný ZOR se o těchto osobách na žádném místě nezmiňuje.

Co se týká osvojení, je i v Návrhu nadále umožněno pouze manželům, jednomu z manželů, nebo ve výjimečných případech osobě osamělé, konkrétně v § 667 Návrhu: „Osamělou se rozumí osoba, která ač třeba nežije sama, nežije v žádném zákonem uznaném svazku.“

²⁶⁹ Návrh nepoužívá pojem „registrované partnerství“

Ustanovení § 756 Návrhu dává manželovi nebo osobě, která s rodičem žije manželským způsobem života, aniž s ním uzavřela manželství a není rodičem dítěte druhého partnera, právo podílet se na jeho výchově, žije-li s dítětem v rodinné domácnosti. Jedná se čistě o právo podílet se na výchově, rodičovskou zodpovědnost tyto osoby nemají. Tím je deklarováno právo druhého partnera - nerodiče žijícího v nesezdaném soužití. O registrovaných partnerech v této souvislosti Návrh nehovoří.

Promlčecí doba pro splatnost příspěvku neprovdané matky neběží od porodu, ale nově od skončení druhého roku po porodu²⁷⁰.

Hlava IV. předpokládá upravit zapsané partnerství, jeho vznik, zánik a práva a povinnosti partnerů. Jak již bylo řečeno výše, v situaci, kdy ZoRP byl přijat ještě před platností nového občanského zákoníku, bude do něj následně celý jeho obsah přenesen.

Z hlediska Alternativních forem rodinného soužití a rodinného práva vůbec je zásadní Hlava II. řešící problematiku dědického práva. To by mělo oproti současnému stavu doznat výrazných změn, ačkoli vychází z většiny principů úpravy současné, navrhovaná úprava je širší a podrobnější.

Podle § 1241 a § 1325 an. Návrhu bude možné dědit, kromě na základě závěti a ze zákona, též díky dědické smlouvě, která je z hlediska právní síly mezi tituly na prvním místě. Návrh se rovněž vrací k obvyklému odlišení dědictví a odkazu, tzv. legátu, jakož i dědice a odkazovníka, tzv. legatáře. Dědicem je osoba, které náleží dědictví, tj. buď celá pozůstalost nebo podíl na ní. Naproti tomu odkazovníkem je ten, komu zůstavitel zůstavil jen jednotlivou věc, případně několik věcí určitého druhu. Druhý zásadní rozdíl mezi dědictvím a odkazem tkví v tom, že nabytí dědictví potvrzuje dědici soud, zatímco právo odkazu uplatňuje odkazovník vůči dědici bez soudní ingerence přímo.

Zůstavitel by podle Návrhu mohl uzavřít dědickou smlouvu, v níž by povolal druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo za odkazovníka a druhá strana by to přijala. O celé pozůstalosti dědickou smlouvou nelze rozhodnout. Čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná, aby o ní zůstavitel mohl rozhodnout podle své zvlášť projevené vůle. Chce-li zůstavitel zanechat smluvnímu dědici i tuto čtvrtinu, může tak učinit závětí.

Strany se za dědice též mohou ustavit navzájem. Ani tato skutečnost ve smlouvě uvedená nezbavuje ustanoveného dědice práva dědictví odmítnout. Jako každá jiná

²⁷⁰ viz § 791 Návrhu

smlouva, tak i tato zakládá právní závazek a právní nárok, a proto nemůže být jednostranně změněna nebo zrušena.

Zůstavitel může dědickou smlouvou povolat smluvního dědice, přesto, že má zákonné, nebo dokonce i neopominutelné dědice a situaci ještě za svého života vyřešit tak, že se zákonnými dědici uzavře smlouvu, kterou by se dědictví zřekli. Toto zřeknutí ale pozbývá účinku v okamžiku, kdy smluvní dědic nedědí.

Dědická smlouva nebrání zůstaviteli, aby se svým majetkem nakládal za svého života podle libosti. Pořídí-li však zůstavitel pro případ smrti nebo uzavře-li darovací smlouvu tak, že to s dědickou smlouvou není slučitelné, může se smluvní dědic dovolat neúčinnosti těchto právních jednání.

Zemře-li smluvní dědic před zůstavitelem nebo společně s ním, zaniká závazek z dědické smlouvy; poskytl-li však smluvní dědic podle dědické smlouvy zůstaviteli plnění, může se dědic smluvního dědice domáhat, aby mu zůstavitel vydal, oč byl takovým plněním k okamžiku smrti smluvního dědice obohacen. Na rozdíl od závěti, nelze smluvní ustanovení o dědici zrušit jednostranným prohlášením.

Okruh neopominutelných dědiců a jejich nároky zůstávají stejné jako v dosavadní úpravě. K nařízení zůstavitele, která omezují povinný díl se nepřihlíží. Možnost vydědění ze zákonných důvodů zůstává zachována s tím, že přežije-li vyděděný potomek zůstavitele, nedědí ani potomci vyděděného potomka, ledaže zůstavitel projeví jinou vůli. Nedožije-li se vyděděný potomek smrti zůstavitele, pak jeho potomci dědí, vyjma těch, kteří jsou samostatně vyloučeni z práva dědického. Zásadní změna se navrhuje v tom směru, že podmínkou platnosti vydědění není uvedení důvodu vydědění v prohlášení o něm, ačkoli z hlediska dokazování je toto jistě praktické.

Nově budou upravena výživa některých osob v bezprostřední době po zůstavitelově smrti. Návrh velice prozíravě předpokládá, že osoba, která byla na zůstavitele odkázána výživou a z jakéhokoli důvodu nedědí, se může smrtí svého živitele dostat do krizové finanční situace. Proto pozůstalému manželu náleží z pozůstalosti slušná výživa šest týdnů po smrti manžela. Je-li vdova těhotná, náleží jí slušná výživa až do konce šestého týdne po slehnutí. Stejně právo má matka dítěte zůstavitele, která za něho nebyla provdána. Tím nově Návrh reaguje na skutečnost, že děti narozené mimo manželství jsou rovny dětem manželským. Osobám, které požívaly až do smrti zůstavitele bezplatné zaopatření v jeho domácnosti, přísluší stejné zaopatření

ještě tři týdny. Toto ustanovení je reakcí na rostoucí počet nesezdaných soužití i soužití osob stejného pohlaví, nejen těch registrovaných.

Dalším novým institutem je výprosa²⁷¹. O tu se jedná pokud půjčitel někomu bezplatně přenechá věc k užívání, aniž se ujedná doba, po kterou se má věc užívat, ani účel, ke kterému se má věc užívat. Výprosa se od výpůjčky liší tím, že při výprose není dohodnuta doba, po kterou může výprosník bezplatně užívat půjčitelovu věc, v jejímž důsledku ji půjčitel může žádat zpět kdykoli. Předpokládá se, že by se výprosa dala využít pro řešení některých majetkových otázek nesezdaného soužití. Vedle toho zůstává zachována dosavadní úprava smlouvy o výpůjčce.

Co se týče nájmu bytu, Návrh zavádí nové pojmenování a to nájem obydlí. Takové označení odpovídá více skutečnosti, tedy že nájem se nemusí týkat jediné bytu, ale i domu, nebo jiného typu obydlí. Návrh přesto obsahuje i zvláštní ustanovení týkající se pouze nájmu bytu a speciální ustanovení pro nájem domu.

U společného nájmu bytu mají společní nájemci²⁷² rovná práva. Běžné věci obstarává každý ze společných nájemců, pro ostatní záležitosti je třeba souhlasu všech. Společní nájemci jsou zavázáni a oprávněni společně a nerozdílně. Nemohou-li se v případech hodných zvláštního zřetele společní nájemci spolu dohodnout, může se každý z nich obrátit se na soud. V případech hodných zvláštního zřetele soud na návrh společného nájemce zruší společné nájemní právo společných nájemců a zároveň určí, který ze společných nájemců bude napříště nájemcem.

Novým institutem je přijetí za člena domácnosti. Nájemce má právo přijmout za člena své domácnosti toho, s nímž žije nebo hodlá žít v dlouhodobém partnerském vztahu manželským životem, příbuzné své a svého manžela, popřípadě svého partnera, v přímé linii vzestupné a sestupné, a v linii vedlejší ve druhém stupni, jakož i nezletilé dítě, které bylo jemu, jeho manželovi nebo partnerovi svěřeno do péče, zejména jako pěstounovi nebo poručníkovi. To neplatí, je-li zřejmé, že přijetím další osoby by byt již nemohl sloužit k bydlení. K přijetí je ale nutný souhlas pronajímatele, kromě případu nezletilého dítěte nájemce, jeho manželky a nezletilého dítěte svěřeného jemu nebo manželovi do péče. Pronajímatel má právo souhlas odmítnout jen z vážných objektivních důvodů. Přijetím za člena domácnosti ale nevzniká společný nájem.

Zemře-li nájemce, mohou práva a povinnosti z nájmu přejít na členy nájemcovy domácnosti. Je-li členem nájemcovy domácnosti jiná osoba, než nezletilé dítě nájemce

²⁷¹ z latinského precarium

²⁷² ať už jde o manžele, nesezdané soužití či registrované partnery

nebo jeho manžela nebo nezletilé dítě, které bylo nájemci nebo jeho manželovi svěřeno do péče je třeba, aby byla členem nájemcovy domácnosti, společně s ním hospodařila, popřípadě aby byla vůči nájemci nebo nájemce byl vůči ní v závislém postavení alespoň po dobu dvou let. Je-li členem nájemcovy domácnosti nájemcův potomek, má přednostní právo, aby na něj přešla práva a povinnosti z nájmu. Není-li členem nájemcovy domácnosti jeho potomek a je-li členů nájemcovy domácnosti více, jsou si v právu na přechod práv a povinností z nájmu rovni.

Ke změně dochází u smlouvy o důchodu, písemná forma smlouvy se totiž vyžaduje, jen pokud se plátce k placení zaváže na dobu života nějaké osoby nebo na dobu delší než pět let. Zaváže-li se plátce k placení důchodu na dobu svého života nebo na dobu života třetí osoby, má se za to, že právo na důchod přechází na příjemcovy dědice.

Ustanovení, v nichž Návrh hovoří o manželství²⁷³, se na registrované partnerství použijí obdobně.

²⁷³ vyjma části týkající se výhradně manželství

Seznam zkratek

- LZPSV - ústavní zákon [č. 2/1993 Sb.](#), Listina základních práv a svobod
o.s.ř. - zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
OZ - zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozd. předpisů a souvisejících zákonů
PACS - občanský pakt solidarity
TZ - zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
TŘ - zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, tzv. trestní řád
Úmluva - Úmluva o právech dítěte (Sdělení č. 104/1991 Sb.)
ZOR - zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZoRP - zákoně č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých zákonů
ZOSVM - zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví mládeže ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
ZoNP - zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění
ZoSSP - zákon [č. 117/1995 Sb.](#), o státní sociální podpoře
ZP - zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
ZŽEM - zákon [č. 110/2006 Sb.](#), o životním a existenčním minimu

Seznam použité literatury

1. Knihy

- Bartošová, M.: Principy rodinného práva. MU Brno 2007
- Boswell, J.: Homosexualita v kultuře vrcholného středověku, pův. text 1980
- Brzek, A.: Sexuologie pro právníky, Karolinum 1999
- Brzek, A., Pondělíčková - Mašlová, J.: Třetí pohlaví? Scientia Medica 1992
- Černoušek, M.: Šílenství v zrcadle dějin, Grada Publishing, Praha 1994
- Dvořáková Záborská, J. : Manželství a rozvody, Linde Praha 2002
- Eliáš, K.; Zuklínová, M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Linde 2001, Praha
- Elisher, D.: Je libo PACS? In: Pocta Martě Knappové k 80. narozeninám, Aspi Praha 2005
- Elisher, D.: Alternativní formy soužití páru, PF UK 2005
- Francová, M., Dvořáková Záborská, J.: Rozvody, rozchody a zánik registrovaného partnerství, Aspi, Praha 2008
- Hamplová, D. a kol: Děti na psí knížku? Sociologický ústav AV ČR, Praha 2007
- Hochman, J., Kottnauer, A.: Zákoník práce. Komentář a předpisy související. 7. vydání, Linde Praha, 2009
- Holub, M., Nová, H., Hyklová, J.: Zákon o rodině - Komentář a předpisy související, 8. vydání, Linde Praha, 2007
- Horská, P., Kučera a kol.: Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy, Panorama Praha 1990
- Hrušáková, M., Králíčková, Z.: Komentář k zákonu o rodině, C. H. Beck 1998
- Hrušáková, M. a kol.: Rodinné právo, nakl. Doplněk, Brno 1993
- Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, nakl. Doplněk, Brno 2006
- Hrušáková, M.: Rodinné právo v aplikační praxi, C. H. Beck, Praha 2000
- Hrušáková, M.: Zákon o rodině a zákon o registrovaném partnerství, C. H. Beck, Praha 2009
- Giddens, A.: Sociologie, Agro Praha 1999
- Glos, J. a kol.: Rodinné právo, Orbis 1973
- Chaloupková, J.: Postoje k manželství, nesezdanému soužití a rodičovství mimo manželství
- Chuděra, O.: Partnerství, manželství a paragrafy, Grada Publishing, Praha 2002

Janošová, P.: Homosexualita v názorech současné společnosti, Karolinum, Praha 2000

Jehlička, O. a kolektiv: Občanský zákoník - komentář, C. H. Beck 1998

Kincl, J., Urfus, V.: Římské právo, nakl. Panorama, Praha 1990

Klabouch, J.: Manželství a rodina v minulosti, nakl. Orbis, Praha 1962

Knapp, V a kol.: Učebnice občanského a rodinného práva, nakl. Orbis, Praha 1955

Knappová, M. a kol.: Občanské právo hmotné 3, 4. vydání, Aspi 2007

Králíčková, Z.: Rodinné právo v otázkách a odpovědích, Computer press, Praha 2000

Křeček, S.: Změny v bytovém právu po 1. 1. 2007, nakl. Linde, Praha 2006

Másilko, V.: Mezinárodní právo rodinné, nakl. Panorama, Praha 1979

Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo, nakl. Linde, Praha 2003

Mojžíšová, B.: Nesezdané soužití v českém právním řádu, MU Brno 2006

Morus, R. L.: Světové dějiny sexuality, nakl. Horizont, Praha 1956

Možný, I.: Sociologie rodiny, nakl. Slon, Praha 1999

Možný, I.: Rodina a společnost, Sociologické nakladatelství Praha, 2006

Nová, H., Těžká, O.: Vyživovací povinnost, nakl. Linde, Praha 1995

Planková, O., Radvanová, S.: Rodinné právo, Bratislava 1979

Planková, O., Radvanová, S.: Československé rodinné právo, Praha 1983

Plecitý, V. a spol.: Základy rodinného práva, nakl. a vyd. Aleš Čeněk, s.r.o, Plzeň 2009

Plecitý, V., Salač, J.: Základy rodinného práva, Eurounion s.r.o. 2001

Radvanová, S.: Neprovdaná matka, Iuridica 1971

Radvanová, S.: Druh a družka, Iuridica 1964

Radvanová, S.: O rodině, manželství a dětech, nakl. Panorama, Praha 1978

Radvanová, S., Radimský, J.: Zákon o rodině, nakl. Panorama, Praha 1989

Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva, C.H. Beck, Praha 2009

Radvanová, S., Márová, Matějček: Výchova dětí v neúplné rodině, SPN 1975

Sedláček, J.: Rodinné právo, Brno 1994

Schelleová, I. A kol.: Dědictví a dědické právo, Computers Press 2007

Sokolová, V.: Obraz gay a lesbického rodičovství a touha po dětech

Šmolka, P.: Manželství a rodinné trápení, Portál, Praha 2008

Štěpina, J.: Rodinné právo, Orbis 1958

Švestka, J., Spáčil, J., Jehlička, O., Spáčil, J., Škárová, M. a kolektiv: Občanský zákoník - komentář, 11. vydání, C. H. Beck 2008

Švestka, J., Spáčil, J. a kol.: Občanská zákoník II. - komentář, C. H. Beck 2008

- Talandová, J.: Sociální postavení žen a alternativní rodinné modely v kontextu heterosexuální společnosti, L - klub Lambda, Praha 1997
- Tretera J. R.: Církevní právo, nakladatelství Jan Krigl, Praha 1993
- Veselá, R. a kol.: Rodina a rodinné právo, Eurolex Bohemia Praha 2005
- Velký slovník naučný m-ž., 10. vydání, nakl. Diderot 1999
- Všeobecná encyklopedie Diderot, Nakladatelství Dům OP, Praha 1999
- Weiss, P., Zvěřina, J.: Sexuální chování v ČR - situace a trendy, nakl. Portál, Praha 2001
- Wintr, J.: Právní analýza osvojení dítěte, Gender studies
- Wintrová, A., Dvořák, J.: Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám, nakl. Aspi 2009
- Stabilita rodiny - Výzkumný ústav sociálního rozvoje a práce, 1990
- Registrace partnerství: pokrok nebo nezodpovědné riziko? CEP, Praha 2006
- Petřík, M: Registrace partnerství není liberalizační
 - Haas, T.: Cui bono?
 - Kužílek, O.: Chybná logika zákona o registrovaném partnerství

2. Právní předpisy

- ústavní zákon [č. 1/1993 Sb.](#), Ústava České republiky
- ústavní zákon [č. 2/1993 Sb.](#), Listina základních práv a svobod
- Úmluva o právech dítěte (Sdělení č. 104/1991 Sb.)
- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
- zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souv. zákonů
- zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- zákon č. 141/1961 Sb., o trestní řízení soudním, tzv. trestní řád
- zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví mládeže ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
- zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění
- zákon č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti
- zákon [č. 117/1995 Sb.](#), o státní sociální podpoře
- zákon [č. 110/2006 Sb.](#), o životním a existenčním minimu
- zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění
- zákon č. 100/1998 Sb., o sociálním zabezpečení
- zákon č. 500/2004 Sb., správní řád
- zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
- zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

3. Články a studie

AUC Iuridica č. 2/1973 - Handerka, J. F.: Moderní genetika a naše současné rodinné právo

Bulletin advokacie č. 2/1990 - Kabát, J.: K některým otázkám výkladu § 95 zákona o rodině

Bulletin advokacie č. 2/2007 - Hrušáková, M.: Zákon o registrovaném partnerství

Bulletin advokacie č. 10/2007 - Klega, L.: Manželem i registrovaným partnerem zároveň?

Demografie č. 1/1992 - Rychtaříková, J.: Sňatečnost a stabilita manželství

Gender Sociologie 27/1/2008 – Slepíčková, L.: Postoje českých žen a mužů k asistované reprodukci a adoptivnímu rodičovství

Právník č. 2/1991 - Hrušáková, M., Fiala, J.: Několik úvah nad institutem majetkových práv mezi manžely

Právník č. 2/1996 - Knapp, V.: K teoretickým problémům rodinného práva

Právník č. 12/1998 - Handerka, J. F.: Recenze na první vydání titulu České rodinné právo

Právní fórum č. 7/2005 - Elisher, D.: Nová právní úprava ve Francii

Právní fórum č. 5/2006 - Elisher, D.: Univerzální registrované partnerství aneb zamyšlení nad francouzskou úpravou alternativních forem soužití

Právní obzor č. 1/1973 - Radvanová, S., Švestka, J.: Úvaha nad vyživovací povinností

Právní praxe č. 5/1995 - Radvanová, S.: Kodifikace rodinného práva

Právní rozhledy č. 5/1998 - Gregorová, Z., Králíčková, Z.: Nesezdané soužití v právním řádu

Právní praxe č. 5/1998 - Zuklínová, M.: Co je nového v zákoně o rodině

Právní praxe č. 2-3/1999 - Wardle, L. D.: Vztahy rodiny a státu

Právní praxe č. 2-3/1999 - Radvanová, S.: Stav české rodiny a rodinného práva v současné době

Právní rádce č. 9/1994 - Effenberger, K.: O svazku manželském

Právní rozhledy č. 2/1997 – Gregorová, Z. a kol.: K některým otázkám právní subjektivitu způsobilosti k právním úkonům

Právní rozhledy č. 5/1998 - Gregorová, Z., Králíčková, Z.: Nesezdané soužití v právním řádu České republiky

Právní rozhledy č. 4/1999 - Gregorová, Z., Hrušková, M., Králíčková, Z.: Výchova, výživa a státní sociální podpora

Právní rozhledy č. 6/1999 - Zuklínová, M.: Otázky nad jinými soužitími z pohledu rodinného práva

Právní rozhledy č. 9/2006 - Holub, M.: Registrované partnerství? Ani ryba ani rak

Právní rozhledy č. 18/2006 - Selucká, M.: Nájem bytu po novelách občanského zákoníku

Právní rozhledy č. 18/2006 - Kühn, Z.: Mají registrovaní partneři právo na vdovský (vdovecký) důchod z nestátního typu důchodového pojištění?

Právní rozhledy č. 18/2006 - Martykánová, D.: Registrované partnerství - krok do Evropy?

Právní rozhledy č. 19/2008 - Voda, V., Korbel, F.: Současný stav rekonstrukce soukromého práva hmotného

Právo a rodina č.1/2004 - Fetter, R. W.: Právní poměry nesezdaných párů aneb druha a družky

Právo a rodina č. 8/2004 - Králíčková, Z.: Práva neprovdané matky

Právo a rodina č. 11-12/2004 - Kodriková, Z.: Jméno jako identifikační znak fyzických osob

Právo a rodina 5/2006 - Kovářová, D.: Příspěvek na výživu a úhrada nákladů neprovdané matce

Právo a rodina 7/2006 - Kovářová, D.: Právní úprava registrovaného partnerství

Právo a rodina 10/2006 - Čírtková, L.: Soužití s násilným partnerem

Právo a rodina 2/2007 - Lužná, R.: Právní vztahy mezi mužem a ženou, kteří nejsou manželé

Právo a rodina 8/2008 - Novák, T.: Nové rysy mateřské role z pohledu partnerského života

Právo a rodina 2/2009 - Philippi, T.: Právní problematika přechodu nájmu bytu

Právo a zákonnost č. 8/1990 - Radvanová, S.: Vyživovací povinnost s otázkou

Rodinné právo č. 10/1990 - Kurimaiová, A.: Příspěvek na výživu a úhradu nákladů neprovdané matce

Rodinné právo č. 7/1999 - Mašková, E.: Význam vztahů rodinného práva pro trestní řízení

Sociální politika č. 9/2001 - Haberlová, V.: Rodičovství a velikost rodiny

Socialistické soudnictvo č. 4/1972 - Zlatník, J.: Rozhodujeme správně o výbavičce pro dítě?

Socialistické soudnictvo č. 1/1976 - Handerka, F. J.: K některým otázkám řízení a rozhodování o povolení uzavření manželství nezletilcům

Socialistické soudnictvo č. 1/1984 - Orlický, R.: O nárocích neprovdané matky podle zákona o rodině

Socialistická zákonost č. 6/1966 - Handerka, J.: Časové fixování nároku ženy podle § 95 zákona o rodině

Socialistická zákonost č. 4/1977 - Másilko, M.: Mezinárodní právo manželské

Socialistická zákonost č. 1/1988 - Ferešová, Z.: Některé výkladové otázky ust. § 95 zákona o rodině

Správní právo č. 5/1998 - Handerka, F. J.: Několik poznámek k nedávnému pokusu o právní institucionalizaci homosexuálního soužití v České republice

Správní právo č. 5-6/2003 – Radvanová, S.: Rodina jako zdroj statusových práv

Zdravotnické právo č. 2/2004 - Radvanová, S.: Portrét rodiny na pozadí právního řádu

Zdravotnické právo č. 4/2004 - Melicharová, D.: Registrované partnerství osob téhož pohlaví

4. Internetové zdroje

www.ceskenoviny.cz – Fetter, R. W.: Druh a družka si musejí ohlídat dědictví a práva na bydlení

www.wikipedie.com - webové stránky o

www.inciativa.cz - webové stránky o

www.partnerstvi.cz - webové stránky Gay a lesbické ligy, na nichž jsou shromážděny informace týkající se registrovaného partnerství v České republice plus studie a výzkumy

www.hn.ihned.cz - Eliáš, K.: Nový rok přináší nový občanský zákoník

www.justice.gouv.fr

www.france.grd.org – webové stránky spravované Association Gais&Lesbiennes Branché, poskytující přehled o historii návrhů právních úprav soužití nesezdaného a párů stejného pohlaví plus statistiky plus výzkumy

www.justice.cz/obcanskyzakonik/duvodovazprava.pdf

www.gayiniciativa.cz - webové stránky dnes již zaniklé Gay iniciativy v ČR

www.cirkev.cz - webové stránky o

www.cvvm.cas.cz – výsledky průzkumů Centra pro výzkum veřejného mínění (výzkumné oddělení, Sociologického ústavu Akademie věd České republiky) na téma potřeby úpravy soužití osob stejného pohlaví zákonem o registrovaném partnerství

www.cvvm.cas.cz – výsledky průzkumů Centra pro výzkum veřejného mínění (výzkumné oddělení, Sociologického ústavu Akademie věd České republiky) na téma uznání svazků stejnopohlavních párů a adopcí dětí těmito páry

www.diskriminace.cz - webové stránky spravované Poradnou pro občanství/ občanská a lidská práva, která poskytují přehled právních předpisů v oblasti problematiky menšin a zabývající se problémem jejich diskriminace

www.assemblee-nationale.fr - webové stránky o dolní komoře francouzského parlamentu, informace o zákonodárném procesu, návrzích zákona, hlasování, přijetí atd.

Stručný přehled práv a povinností nesezdaného soužití

- partneři žijící v nesezdaném soužití se nemohou vzájemně zastupovat v běžných záležitostech
- v nesezdaném soužití nevzniká společné jmění
- v nesezdaném soužití neexistuje vzájemná vyživovací povinnost
- nesezdanému soužití není umožněno hrazení péče poskytnuté lékařem partnerovi ze zdravotního pojištění druhého
- v nesezdaném soužití nevzniká nárok na vdovský/vdovecký důchod
- nesezdaným partnerům neplynou výhody podle zákona o daních z příjmu,
- taktéž nejsou stanoveny výhody u daně dědické, darovací a z převodu nemovitostí
- v nesezdaném soužití nevzniká nárok na pojistné plnění ze životního pojištění při neurčení oprávněné osoby
- druh a družka nejsou chápáni jako osoby blízké pro účely zákona o důchodovém pojištění
- v nesezdaném soužití nedochází k přechodu práv a povinností ze stavebního spoření
- v nesezdaném soužití nevzniká společný nájem, k družstevnímu bytu je ze zákona přímo vyloučen
- pro nesezdané soužití je společná adopce, pěstounská péče a poručenství vyloučeno

Přehledná tabulka práv a povinností manželů a registrovaných partnerů

	právní zakotvení pro manžele	podle ZoRP	komentář
PRÁVA			
Dědictví v první dědické skupině	Zák. 40/1964 Sb. občanský zákoník, § 473 a násl.	ANO	upraveno v zákoně o RP § 45, odst. 3 - 6
hrazení péče poskytnuté lékařem partnerce / partnerovi ze svého zdravotního pojištění	Zák. 48/1997 Sb. o veřejném zdravotním pojištění, § 17	NE	
informace o zdravotním stavu partnerky / partnera	Zák. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu, § 23, odst. 1	ANO	upraveno v zákoně o RP § 56
možnost pokračovat v živnosti po úmrtí podnikatele	Zák. 455/1991 Sb. živnostenský zákon, § 13, písm. b	ANO	upraveno v zákoně o RP § 57, odst. 2
možnost stát se odpovědným partnerem partnerky / partnera (podnikatele)	Zák. 455/1991 Sb. živnostenský zákon, § 11	ANO	upraveno v zákoně o RP § 57, odst. 1
možnost zvolit partnerce/partnerovi obhájce podle trestního řádu	Zák. 141/1961 Sb. trestní řád § 37	ANO	upraveno v zákoně o RP § 42, odst. 1
nabývání vlastnického práva cizinců - partnerů k nemovitostem	Zák. 219/1995 devizový zákon, § 17	NE	
napadnutí rozsudku ve prospěch obžalovaného podle trestního řádu	Zák. 141/1961 Sb. trestní řád, § 247, odst. 2	ANO	upraveno v zákoně o RP § 42, odst. 5
nárok na jednorázové odškodnění a jednorázové mimořádné odškodnění při úmrtí partnerky / partnera ve vojenské službě	Zák. 220/1999 Sb. o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze, § 68 a 69	NE	
nárok na jednorázové odškodnění a úmrtné při úmrtí partnerky / partnera podle zákona o Bezpečnostní informační službě	Zák. 154/1994 Sb. o Bezpečnostní informační službě, § 109 a 124	NE	
nárok na jednorázové odškodnění a	Zák. 186/1992 Sb. o	NE	

úmrtné při úmrtí partnerky / partnera podle zákona o služebním poměru příslušníků Policie ČR	služebním poměru příslušníků Policie ČR, § 94, 95 a 120		
nárok na jednorázové odškodnění při úmrtí partnerky / partnera podle zákoníku práce	Zák. 65/1965 Sb. zákoník práce, § 200	NE	
nárok na jednorázové odškodnění, jednorázové mimořádné odškodnění a úmrtného při úmrtí partnerky / partnera - vojáka z povolání	Zák. 221/1999 Sb. o vojácích z povolání, § 124, 125, 141 a 142	NE	
nárok na peněžité dávky nemocenského pojištění podle zákona o nemocenské péči v ozbrojených silách	Zák. 32/1957 Sb. o nemocenské péči v ozbrojených silách, § 3	NE	
nárok na peněžité dávky nemocenského pojištění podle zákona o nemocenském pojištění zaměstnanců	Zák. 54/1956 Sb. o nemocenském pojištění zaměstnanců, § 41	NE	
nárok na vdovský / vdovecký důchod	Zák. 155/1995 o důchodovém pojištění, § 49-51	NE	
nárok vojáka na dovolenou v případě úmrtí partnerky / partnera	Zák. 220/1999 Sb. o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze, § 18	NE	
nárok vojáků z povolání na náhradu zvýšených životních nákladů, na náhradu při dojíždění, na náhradu při služební cestě a na bezplatnou přepravu partnerky / partnera na řádnou dovolenou	Zák. 221/1999 Sb. o vojácích z povolání, § 77 odst. 2, 5, 7 a § 92	NE	
odepření výpovědi vyšetřovací komisí Poslanecké sněmovny	Zák. 90/1995 Sb. o jednacím řádu Poslanecké sněmovny, čl. 15 jednacího řádu vyšetřovací komise	NE	
odepření vysvětlení podle celního zákona	Zák. 13/1993 Sb. celní zákon, § 30, odst. 3	NE	

odepření vysvětlení podle zákona o Policii ČR	Zák. 283/1991 Sb. o Policii ČR, § 12, odst. 3	NE	
odmítnutí místa uchazečem o zaměstnání z důvodu místa výkonu a povahy zaměstnání partnerky / partnera	Zák. 1/1991 Sb. o zaměstnanosti, § 15, odst. 3, písm. c	ANO	upraveno v zákoně o RP § 58
ošetření svazku z hlediska zákona o daních z příjmu	Zák. 586/1992 Sb. o daních z příjmů, § 3, 4, 7, 11, 13, 15, 24, 30, 34, 38h, 38k a 38l	NE	
partner jako účastník exekučního řízení	Zák. 120/2001 Sb. o soudních exekutorech a exekuční činnosti, § 36, 42, 44	NE	
partner je závislou osobou podle zákona o pobytu ozbrojených sil jiných států na území ČR	Zák. 310/1999 Sb. o pobytu ozbrojených sil jiných států na území ČR, § 2, písm. g	NE	
partnerka / partner je členem rodiny vojáka z povolání	Zák. 221/1999 Sb. o vojácích z povolání, § 71	NE	
partnerka / partner je osobou blízkou podle občanského zákoníku	Zák. 40/1964 Sb. občanský zákoník, § 116	ANO	upraveno v zákoně o RP § 45, odst. 2
partnerka / partner je osobou blízkou podle trestního zákona	Zák. 140/1961 Sb. trestní zákon, § 89	ANO	upraveno v zákoně o RP § 41
partnerka / partner je osobou blízkou podle zákona o důchodovém pojištění	Zák. 155/1995 o důchodovém pojištění, § 24	NE	
partnerka / partner je osobou blízkou podle zákona o přestupcích	Zák. 200/1990 Sb. o přestupcích, § 68, odst. 4	ANO	upraveno v zákoně o RP § 48
peněžitá pomoc při péči o dítě	Zák. 88/1968 Sb. o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění, § 12a, odst. 1	ANO	upraveno v zákoně o RP § 47, odst. 2
platové nároky ze služebního poměru zemřelého vojáka z povolání	Zák. 221/1999 Sb. o vojácích z povolání, § 159, odst. 7	NE	
podání žádosti o pokračování nebo obnovení řízení před Ústavním soudem v případě úmrtí partnerky / partnera, jíž /jehož se řízení týkalo	Zák. 182/1993 Sb. o Ústavním soudu, § 90, 94, 98 a 105	NE	

pojistné plnění ze životního pojištění při neurčení oprávněné osoby	Zák. 40/1964 Sb. občanský zákoník, § 817, odst. 2	NE	
poskytnutí peněžité pomoci v mateřství osamělým matkám	Zák. 88/1968 Sb. o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění, § 10, odst. 2	ANO	upraveno v zákoně o RP § 47, odst. 1
poukazování důchodu na účet partnerky / partnera	Zák. 155/1995 o důchodovém pojištění, § 64, odst. 2	NE	
právo na odpověď a dodatečné sdělení	Zák. 231/2001 Sb. o provozování rozhlasového a televizního vysílání, § 35, odst. 4, a § 36 odst. 2; Zák. 46/2000 Sb. tiskový zákon, § 10, odst. 4, a § 11, odst. 2	NE	
právo na ochranu osobnosti partnerky / partnera po její / jeho smrti	Zák. 40/1964 Sb. občanský zákoník, § 15	ANO	upraveno v zákoně o RP § 45, odst. 1
právo odepřít výpověď podle trestního řádu	Zák. 141/1961 Sb. trestní řád § 100	ANO	upraveno v zákoně o RP § 42, odst. 2 a 3
právo odepřít výpověď podle zákona o správě daní a poplatků	Zák. 337/1992 Sb. o správě daní a poplatků, § 8, odst. 2	ANO	upraveno v zákoně o RP § 51
přechod nájmu bytu po smrti partnerky / partnera	Zák. 40/1964 Sb. občanský zákoník, § 706, odst. 1	ANO	upraveno v zákoně o RP § 45, odst. 8
přechod nároku na peněžité dávky nemocenského pojištění	Zák. 54/1956 Sb. o nemocenském pojištění zaměstnanců, § 45, odst. 1	NE	
přechod peněžitých nároků při smrti zaměstnance	Zák. 65/1965 Sb. zákoník práce, § 260 odst. 2	NE	
přechod práv ze stavebního spoření	Zák. 96/1993 Sb. o stavebním spoření, § 8, odst. 1	NE	
převod služebního bytu vojáka z povolání na pozůstalého partnera	Zák. 221/1999 Sb. o vojácích z povolání, § 61, odst. 3	NE	
společné jmění	Zák. 40/1964 Sb. občanský zákoník, § 136 a 143-151	NE	
společné či zdvojené příjmení	Zák. 94/1963 Sb. o rodině, § 8	NE	

společný nájem bytu	Zák. 40/1964 Sb. občanský zákoník, § 703	NE	zákona o RP pouze v § 45, odst. 7 deklaruje právo na užívání bytu partnera / partnerky po dobu trvání partnerství; po zániku partnerství toto právo zaniká
výjimka z pětileté délky pobytu na území ČR při žádosti o občanství	Zák. 40/1993 o nabytí a pozbytí státního občanství ČR, § 7 a 11	NE	
zajišťování běžných záležitostí podnikání partnerky / partnera	Zák. 1/1991 o zaměstnanosti, § 1	NE	
zařazení do skupin pro účely výpočtu daně dědické, daně darovací a daně z převodu nemovitostí	Zák. 357/1992 Sb. o dani dědické, dani darovací a převodu nemovitostí, § 11	NE	partnerky / partneři tedy nelogicky spadají do III. skupiny - ostatní fyzické osoby a právnické osoby
zastupování v běžných záležitostech	Zák. 94/1963 Sb. o rodině, § 21, odst. 1-3	ANO	použito v zákoně o RP analogicky (§ 8)
zohlednění svazku při udělování povolení k pobytu cizincům	Zák. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území ČR, § 65, 66 a 69	NE	
POVINNOSTI			
hlášení změn ohledně svazku vojákem	Zák. 220/1999 Sb. o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze, § 24	NE	
prokázání zániku dřívějšího svazku při uzavírání nového	Zák. 94/1963 Sb. o rodině, § 6, odst. 2	ANO	upraveno v zákoně o RP § 43, odst. 1
přechod povinností ze stavebního spoření	Zák. 96/1993 Sb. o stavebním spoření, § 8, odst. 1	NE	
souhlas s použitím společného jmění podle obchodního zákoníku	Zák. 513/1991 Sb. obchodní zákoník, § 27a	NE	
vyživovací povinnost	Zák. 94/1963 Sb. o rodině, § 91, odst. 1-3	ANO	použito v zákoně o RP analogicky (§ 10)
vyživovací povinnost po zrušení svazku	Zák. 94/1963 Sb. o rodině, § 92, odst. 1-2	ANO	použito v zákoně o RP analogicky (§ 11)

zákaz pracovně - právního vztahu	Zák. 65/1965 Sb. zákoník práce, § 269	ANO	upraveno v zákoně o RP § 46, odst. 1
OSTATNÍ			
zákaz uzavření dvojího svazku	Zák. 94/1963 Sb. o rodině, § 11, odst. 1	ANO	upraveno v zákoně o RP § 43, odst. 2
náklady na řízení o zrušení svazku	Zák. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, § 144	ANO	upraveno v zákoně o RP § 44, odst. 5
nemožnost prominutí zmeškané lhůty u rozsudku o zrušení svazku	Zák. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, § 204, odst. 3	ANO	upraveno v zákoně o RP § 44, odst. 6
nepřípustnost žaloby proti rozsudku o zrušení svazku	Zák. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, § 230, odst. 1	ANO	upraveno v zákoně o RP § 44, odst. 9
osamělé jsou ty osoby, které nežijí ve svazku	Zák. 65/1965 Sb. zákoník práce, § 274, odst. 1	ANO	upraveno v zákoně o RP § 46, odst. 2
osvojení (adopce) dítěte	Zák. 94/1963 Sb. o rodině, § 63- 77	NE	zákon o RP adopce výslovně zakazuje (§ 13 odst. 2); osvojením vznikají plná rodičovská práva a povinnosti
platnost svazku při zániku dřívějšího	Zák. 94/1963 Sb. o rodině, § 11, odst. 2	ANO	upraveno v zákoně o RP § 43, odst. 3
poplatky při soudním řízení o svazku	Zák. 549/1991 Sb. o soudních poplatcích, § 2, odst. 3; § 10, odst. 6; příloha položka 2, bod 6	ANO	upraveno v zákoně o RP § 50, odst. 1-3
promítnutí existence svazku do mezinárodního práva	Zák. 97/1963 Sb.	NE	
rozhodnutí soudu o osobním stavu podle občanského soudního řádu	Zák. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, § 80, písm. a	ANO	upraveno v zákoně o RP § 44, odst. 1
stanovení partnerky / partnera jako společně posuzované osoby pro potřeby zákona o živ. minimu	Zák. 463/1991 Sb. o životním minimu, § 4, odst. 1, písm b a c	ANO	upraveno v zákoně o RP § 49, odst. 1 a 2
svěření dítěte do pěstounské péče	Zák. 94/1963 Sb. o rodině, § 45 a násl.; Zák. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí	ANO	v zákoně o RP nepoužit zákaz; při svěření do výchovy přispívá na výchovu stát, pěstoun nemá plná rodičovská práva
svěření dítěte do výchovy	Zák. 94/1963 Sb. o rodině, §	ANO	v zákoně o RP nepoužit

	45 a násl.; Zák. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí		zákaz; při svěřeni do výchovy nepřispívá na výchovu stát, vychovatel nemá plná rodičovská práva
trestní postih současného uzavření dvou svazků	Zák. 140/1961 Sb. trestní zákon, § 210	NE	
trestní stíhání pouze se souhlasem poškozeného podle trestního řádu	Zák. 141/1961 Sb. trestní řád § 163	ANO	upraveno v zákoně o RP § 42, odst. 4
uzavření církevního sňatku	Zák. 94/1963 Sb. o rodině, § 4a a 5	NE	
uzavření občanského svazku	Zák. 94/1963 Sb. o rodině, § 4	ANO	uzavření je možné pouze před některými matričními úřady, stanovenými vyhláškou MV ČR
vyločení dlužníkovy partnerky / partnera z účasti na nedobrovolné dražbě	Zák. 26/2000 Sb. o veřejných dražbách, § 36 a 39	NE	
výplata mzdy partnerce / partnerovi jen na základě zmocnění podle služebního zákona	Zák. 218/2002 Sb. služební zákon, § 150, odst. 4	NE	
výplata mzdy partnerce / partnerovi jen na základě zmocnění podle zákona o mzdě	Zák. 1/1992 o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a průměrném výdělku, § 11, odst. 5	NE	
výplata mzdy partnerce / partnerovi jen na základě zmocnění podle zákona o platu	Zák. 143/1992 Sb. o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a některých dalších organizacích a orgánech, § 17, odst. 4	NE	
výplata mzdy partnerce / partnerovi jen na základě zmocnění podle zákoníku práce	Zák. 65/1965 Sb. zákoník práce, § 120, odst. 5	NE	
zánik společného jmění úpadce a manžela	Zák. 328/1991 Sb. o konkursu a vyrovnání, § 14, 26, 26a, 26b, 36, 47-48	NE	
zařazení partnerky / partnera mezi	Zák. 117/1995 Sb. o státní	ANO	upraveno v zákoně o RP § 52

společně posuzované osoby pro účely zákona o státní sociální podpoře	sociální podpoře, § 7		
zastavení řízení o zrušení svazku při smrti partnera	Zák. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, § 107, odst. 5	ANO	upraveno v zákoně o RP § 44, odst. 3
zpětvzetí návrhu na zrušení svazku podle občanského soudního řádu	Zák. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, § 96, odst. 4	ANO	upraveno v zákoně o RP § 44, odst. 2
zproštění pojistitele od hrazení škody na vozidle, způsobené pojištěncem partnerce / partnerovi	Zák. 168/1999 Sb. o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla, § 7	NE	

Pozn. Tabulka obsahuje 87 práv a povinností manželů. Zákon o registrovaném partnerství párům stejného pohlaví umožňuje práv či ukládá povinností 37.

Abstrakt

Rigorózní práce „Alternativní formy rodinného soužití“ se zaměřuje na dvě formy rodinného soužití, a to nesezdané soužití a registrované partnerství. Klade si za cíl rozbor dřívějšího, současného i stavu de lege ferenda alternativních forem rodinného soužití a legislativních snah o jejich uzákonění v České republice.

Práce porovnává vývoj, vznik, zánik, práva a povinnosti osob rozdílného pohlaví v soužití nesezdaném a osob stejného pohlaví v registrovaném partnerství, obojí v oblasti soukromoprávní, tak v oblasti veřejnoprávní. Cílem je této rigorózní práce je kritické zhodnocení současné právní úpravy a potvrzení potřeby právní úpravy nové, a to jak v případě soužití osob stejného pohlaví, tak párů heterosexuálních.

Abstract

The title of the „Alternative forms of family cohabitation“ includes two relative sections - different sex cohabitants and same sex cohabitants. This title analyses the prior, actual and future situation of sex cohabitants and these legislative forms in Czech Republic.

The title concerns their evolution, genesis, destruction, duties and rights persons of different sex cohabitants and persons of same sex cohabitants in the private and public area. The tendency of this title is critical evaluation the actual legal regulations and the necessity of the new legal regulations and this in the case of the same sex cohabitants and in the different sex cohabitants.

Resumé

The title of the Alternative forms of family cohabitation includes two relative sections. It is relevant questions of different sex cohabitants and also same sex cohabitants. Those categories should be treated together. Although each concerns different groups of persons, the aim to treat their duties and rights is similar. It is necessary to convey a short picture on the only vestid model of cohabitation in Czech republic, which is marriage. It is the traditional institution which still has its foundation in society. The first chapter also reports on the basic aspects of both alternative models. The phenomenon of unmarried couples is socially accepted for more than fifty years. There are many reasons why, especially young, partners have no need to marry. We can enumerate the negative reputation of marriage, bad effect of increasing number of divorces, parnters do not conceive the need of marriage. It is impossible to say these couples are discriminated if they have choice between marriage and unmarried cohabitating, but there appears new problems resulting from the insufficient legal basis, concerning above all the children arrised in these families.

In case of same sex persons cohabitation there are given more details about homosexuality, different social and legal views throughout history. Homosexuality comes along our society from ancient times, it is not a new phenomenon neither trendy matter. It was perceived variously together with culture and science, mainly medicine. Homosexuality was viewed as a crime, disease or just a kind of sexual behaviour. Under the influence of the liberal theories it is tolerated in most of the cultures of the world today. Actually, more than 62 % Czech citizens would vote for registered partnership, but the political situation is not so affected. All of models of cohabitation are connected with an non-legal concept of family, therefore there is a detachment of it and its functions. Explanation of all these questions is essential for understanding following elaborated treatise in connection.

Different situation is on field of different sex partners, most of legislations deal some minimal aspects for a long time. But consequently there are less countries enabling access to registered partnership for heterosexuals. Following chapter analysis the situation of different sex cohabitants in Czech Republic, its differences from marriage. There is no integrated legal regulation, it is necessary to search in various legal enactments. Czech law has not legal definition for unmarried couples, nevertheless they

are given particular rights, mostly subjected to a certain period of cohabitation. The chapter discusses institutionalization attempts in 90s and tries to consider benefits and negative aspects. The number of cohabiting persons without intention to marry grows lately in most of the world, in Czech Republic it is the same. Enforcement of its legal regulation has many oponents, but law should try to respond with the social reality and look for alternative solving of citizens status arrangement. However, the requirement of registered partnership for heterosexuals is implicated in the bill from 1997 last. the reason is quite low social demand, legal order gives different sex partners more rights, their social position is more favourable compare to homosexuals.

Chapter four about same sex partnership is concepted accordingly to the previous one. The bills are sketched in. It also analysis the problem of same sex partners adoption. The attempts to improve the position of same sex partners in Czech Republic occurred early after 1989, throughout 90s there were proposed few unsuccessful arrangements, the last one was rejected in February 2006 by President and remitted to Lower House. The bill was passed, when majority of members of the lower House, that is 101, voted for it. Arguments for and against registered partnership are included. The topic of the fifth chapter is the long awaited recodification of civil law including family law. It deals with a new position of civil law codex joining all questions of personal status, also registered partnership, if legalised. The bill does not presuppose the unmarried different couples regulation. In this chapter are outlined fundamental principles, the structure and systematics of the future civil code, and expected effect in alternative models of cohabitation.

„Alternative forms of family cohabitation“

key words: alternative forms of family cohabitation

unmarried wife/husband

registered partneship

klíčová slova: alternativní formy rodinného soužití

nesezdané soužití

registrované partnerství